

**8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN ŞİİR
VE OKUMA METİNLERİNİN KÜLTÜREL ÖGELER
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

ÖZLEM KIRKKESELİ

Yüksek Lisans Tezi

**Türkçe EĞitimi Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Semra ALYILMAZ
2017
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN ŞİİR VE OKUMA
METİNLERİNİN KÜLTÜREL ÖGELER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(Evaluation of the Poetry and Reading Texts in the 8th Grade Turkish Textbook
in Terms of Cultural Items)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem KIRKKESELİ

Doç. Dr. Semra ALYILMAZ

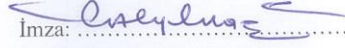
ERZURUM

Haziran, 2017

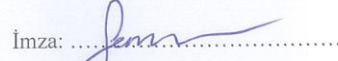
KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Semra ALYILMAZ'ın danışmanlığında, Özlem KIRKKESELİ tarafından hazırlanan "8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiir ve Okuma Metinlerinin Kültürel Öğeler Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma 28 / 06 / 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

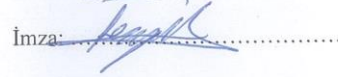
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

İmza:

Jüri Üyesi: Semra ALYILMAZ

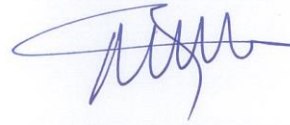
İmza:

Jüri Üyesi : Tazegül DEMİR ATALAY

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

22.07/2017

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiir ve Okuma Metinlerinin Kültürel Ögeler Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin iki yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28/06/2017

Özlem KIRKKESELİ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN ŞİİR VE OKUMA METİNLERİNİN KÜLTÜREL ÖGELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem KIRKKESELİ

2017, 165 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerde ve okuma metinlerinde kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiğini değerlendirmektir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirler ve okuma metinleri Tomalin ve Stempleski'nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırma doğrultusunda incelenmiştir. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde nitel analiz tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır.

Tomalin ve Stempleski'nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırma doğrultusunda incelenen şiirlerde ve okuma metinlerinde ürüne, düşünceye, davranışa yönelik temalar ve bu temalarla ilişkili kodlar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler tablolar hâline getirilmiş, detaylı şekilde alt açıklamalara yer verilmiştir. İncelemede en az etik normlar temasına ait unsurlar, en fazla günlük yaşam temasına ilişkin kodlar tespit edilmiştir.

Araştırmanın kuramsal çerçeve kısmında; kültürün tanımına ve özelliklerine, dilin tanımı ve özelliklerine, dil ve kültür ilişkisine, kültürel öğelerin tanımına, kültürün öğeleri şablonunda ürüne, düşünceye ve davranışa yönelik yer alan temalara (Edebiyat, folklor, sanat, müzik, mimari, inanışlar, değerler, etik normlar, gelenek ve görenekler, âdet, töre ve alışkanlıklar, giyim kuşam, yiyecekler, gündelik yaşam), değerlerin tanımına ve değerler eğitime, Türkçe dersi ve önemine, çalışılan konu ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda, şiir metinlerinde ve okuma metinlerinde; edebiyat, folklor, sanat, müzik, mimari, inanışlar, değerler, etik normlar, gelenek ve görenek, âdet, töre, alışkanlık, giyim kuşam, yiyecekler, gündelik yaşam temalarına ilişkin kodlar belirlenmiştir. Araştırma materyali olarak incelenen Türkçe ders kitabında yer alan okuma metinlerinde, birkaç metin dışında çok fazla kültürel ögenin olduğu tespit edilmiştir. Şiirlerde, okuma metinlerine göre daha az kültürel öge elde edilmiştir. Sonuç

olarak incelediğimiz 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde kültürel öge ve unsurlarına iyi seviyede yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dil, Kültürel öge, 8. sınıf Türkçe ders kitabı, nitel araştırma.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
EVALUATION OF THE POETRY AND READING TEXTS IN THE 8th GRADE
TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF CULTURAL ITEMS

Özlem KIRKKESELİ

2017, 165 Pages

The aim of this research is to evaluate the extent to which cultural objects are included in poetry and reading texts in the 8th grade Turkish textbook. The poems and reading texts in the 8th grade Turkish textbooks were examined in the direction of Tomalin and Stempleski's (1993) classification for culture. In this study, which is a qualitative research, the data were collected by means of a document review. In the evaluation of the data, from the qualitative analysis techniques, content analysis was used.

In poems and reading texts examined by Tomalin and Stempleski (1993) for the cultural classification, the themes related to the product, the thought, the behavior and the codes related to these themes were determined. The obtained data were transformed into tables and sub-explanations were given in detail. In the study, that the codes related to the theme of ethical norms were the fewest and the codes related to the daily life theme were the most was determined.

In the theoretical framework of the study; definition and characteristics of culture, definition and characteristics of language, language and culture relation, the definition of cultural elements, the theme of the product in cultural objects, themes that are focused on the idea and behavior (Literature, folklore, art, music, architecture, beliefs, values, ethical norms, tradition), the definition of values and values education, Turkish lesson and its importance, and researches on the subject studied were included.

At the end of the research, in poetry texts and reading texts; Codes related to literature, folklore, art, music, architecture, beliefs, values, ethical norms, traditions and customs, customs, clothing, foods, everyday life themes were identified. In the reading texts in the 8th grade Turkish textbook which is examined as research material, it has been determined that cultural texts are found in sufficient level except a few texts. In poetry texts, fewer cultural items were identified than reading texts. As a result, it has

been determined that cultural factors and elements in the texts in the 8th grade Turkish textbook which we examined are given place adequately.

Keywords: Language, cultural item, 8th grade Turkish textbook, the quality inquiry.

ÖN SÖZ

Kültür insan topluluklarını millet yapan, değerli kılan, özgün yapan en önemli değerler bütünüdür. Bir toplumu diğer toplumlardan ayrı ve eşsiz kılan o milletin kültürüdür.

Kültürün nesiller boyu aktarımını sağlayan en önemli araç dilidir. Dil kültürün en önemli ögesidir. Türkçe dersleri dilin inceliklerini ve zenginliklerini sistemli bir şekilde kazandırmayı amaçlar. Bu dersin en önemli materyali ders kitaplarıdır. Ders kitaplarının içeriğini oluşturan mensur ve manzum metinler bizi biz yapan kültürel unsurları barındırması açısından çok önemlidir.

Şiirler, ait oldukları milletlerin ait oldukları dönemle ilgili kültürü, zihniyeti, duygu, düşünce gibi hisleri, gelenek ve görenekleri vs. kelimelerinde gizli kodlarla barındırmaktadır. Okuma metinleri, sahip olduğumuz kültürel öğeleri gelecek nesillerimize aktarmada kullandığımız en önemli araçtır. Bu çalışmada, Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin ve okuma metinlerinin kültür öğelerini ne ölçüde barındırdığı konusu dikkate değer görülmüş ve açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim ve çalışmam süresince bana destek veren, yetişmemde büyük emekleri olan saygıdeğer danışman hocam Sayın Doç. Dr. Semra ALYILMAZ'a, tezimle ilgili her konuda desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a, araştırma ve yazım sürecinde katkılarından dolayı saygıdeğer hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Onur ER'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın her aşamasında her türlü destekleriyle yanımda olan ve beni her zaman bu yolda cesaretlendiren değerli eşim Mehmet Buğra KIRKKESELİ'ye, annem Öznur ŞENSES'e, babam Aydın ŞENSES'e, kardeşlerim Ali ŞENSES ve Gözde Nur ŞENSES'e çok teşekkür ederim.

Erzurum – 2017

Özlem KIRKKESELİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	III
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
ÖN SÖZ	IX
TABLolar DİZİNİ	XII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XVI

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Sınırlılıklar	4
1.7. Tanımlar	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Kültür	6
2.2. Dil.....	9
2.3. Dil ve Kültür İlişkisi	13
2.4. Kültürel Öğeler.....	15
2.4.1. Edebiyat	16
2.4.2. Folklor (Halk Bilimi)	17
2.4.3. Sanat.....	18
2.4.4. Müzik.....	18
2.4.5. Mimari	19
2.4.6. İnanışlar	20

2.4.7. Değerler	21
2.4.8. Etik Normlar	21
2.4.9. Gelenek ve Görenek.....	22
2.4.10. Âdet, Töre ve Alışkanlık.....	22
2.4.11. Giyim Kuşam.....	23
2.4.12. Yiyecekler	23
2.4.13. Gündelik Yaşam	23
2.5. Değerler Eğitimi.....	24
2.6. Türkçe Dersi ve Önemi	30
2.7. Çalışılan Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	37
3.1. Araştırmanın Modeli	37
3.2. Evren ve Örneklem	37
3.3. Verilerin Toplanması:	39
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR	40
--------------------------	-----------

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	139
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	139
5.2. Öneriler	142
KAYNAKÇA	144
ÖZ GEÇMİŞ.....	151

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Yer Alan Şiir Metinleri Bulundukları Temaya Göre Dağılımı.....	37
Tablo 2. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Yer Alan Okuma Metinleri Bulundukları Temaya Göre Dağılımı.....	38
Tablo 3. Yurdum Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	40
Tablo 4. Bayrak Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	41
Tablo 5. Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	43
Tablo 6. Burçak Tarlası Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	43
Tablo 7. Neşet Ertaş Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	45
Tablo 8. Türküler Dolusu Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	47
Tablo 9. Sevgilerde Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	49
Tablo 10. Gün Eksilmesin Pencereinden Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	50
Tablo 11. Çocukluğum Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	51
Tablo 12. İstanbul Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	52
Tablo 13. Ninni, Mâni, Tekerleme Nazım Metinlerinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	53
Tablo 14. Kuvâyi Millîye Destanı'ndan Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	54
Tablo 15. Ağaç Sevgisi Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	55

Tablo 16. Eskici Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	58
Tablo 17. Oğlumuz Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	63
Tablo 18. Onuncu Yıl Nutku Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	65
Tablo 19. Atatürk ve Millî Eğitim Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	69
Tablo 20. Sanatkârın Eli Öpülür Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	74
Tablo 21. Misafirliklerimiz Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	77
Tablo 22. Gelin Kayası Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	83
Tablo 23. Hıdrellez Bayramı Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	86
Tablo 24. Neşet Ertaş Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	92
Tablo 25. Hoca Bakkal Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	95
Tablo 26. Anadolu'da Kilim Demek Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	101
Tablo 27. Gül Hanım'ın Annesi Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	107
Tablo 28. Dülger Balığının Ölümü Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	110
Tablo 29. İğde Çiçeği Kokan Sabahlar Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	116
Tablo 30. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	119
Tablo 31. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	124

Tablo 32. Gar Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	132
Tablo 33. Antalya Evleri Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı.....	134

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Kùltürün ögeleri (Tomalin ve Stempleski, 1993, s. 7).....	1
--	---

KISALTMALAR DİZİNİ

akt.	: Aktaran
ed.	: Editör
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzer(ler)i
vd.	: ve diğer(ler)i
vs.	: vesaire

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın problem durumuna, problem cümlesine, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve araştırmada sıkça kullanılan terim ve kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Milletler, sahip oldukları kültürü gelecek nesillere aktarmaya çalışarak millî birlik ve beraberliklerini korumaya çalışırlar. Kültürel öğeler ait oldukları milletin kimliğini oluşturan kodlardır. İnsan topluluklarına millet olma vasfını kazandıran tüm unsurlar kültür kavramının içeriğini oluşturur. Varlığını korumak isteyen bir milletin her bireyi kültürel öğelerini koruma, yaşatma, geliştirme ve sonraki nesillere aktarma gibi millî bilince sahip olmalıdır.

Güvenç'e (2007) göre "bilimsel anlamda kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi ve manevi her şeyden oluşan karmaşık bütündür" (s. 14). Köktürk (2006) kültürü "çok boyutlu, çok öznel ve tarihsel bir sürekliliğe sahip bir alan" (s. 7) olarak nitelendirmiştir. Baykara (2001) kültür için "bir halkın tarzı, yaşayışıdır" (s. 9) şeklinde bir tanım getirmiştir. Tomalin ve Stempleski (1993, s. 5) kültürün öğelerini aşağıdaki şekil ile ifade etmiştir:

Şekil 1.1. Kültürün öğeleri (Tomalin ve Stempleski, 1993, s. 7)

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi Tomalin ve Stempleski (1993) kültürü ürün, düşünce ve davranış olmak üzere üç ögeye ayırmıştır. Ürünün alt ögeleri edebiyat, folklor, sanat, müzik ve insan eliyle yapılmış dokular; düşüncenin alt ögeleri inanışlar, değerler ve etik normlar; davranışın alt ögeleri de gelenek ve görenekler, âdet, töre, alışkanlık, giyim kuşam, yiyecekler ve gündelik yaşam olarak verilmiştir.

Her birey kültür kazanımını ilk olarak aile bireylerinden öğrenmeye başlar. Bu öğrenme plansız gerçekleşen bir öğrenme sürecidir. Kültür aktarımını kazandırmada kullanılan ilk ve en önemli araç ana dilidir. Ana dili öğrenimi ailede başlar, planlı olarak eğitim kurumlarında devam eder. Ana dili eğitimi planlı ve disiplinli olarak Türkçe dersinde kazandırılmaktadır. Bu yüzden Türkçe dersinde; dersi icra eden öğretmen, ders kitapları, ders kitaplarını oluşturan metinler ana dili eğitim sürecinde önemli role sahiptir. Duru’ya (2013) göre öğretmen kültür aktarımı yapmak yerine kültürel öğelere materyallerde yer vererek öğrencilerin kültürden haberdar olmalarını sağlamalıdır.

Ders programlarının hedef kitlelere ulaştırılabilmesi, istendik sonuçların oluşturulabilmesi için taşıyıcı ögeler gereklidir. Çok geniş kitlelerin farklı düzeylerdeki bilişsel, duyuşsal ve devinışsel gelişimlerinin sağlanabilmesi açısından gerekli bilgi, beceri ve davranış biçimlerinin bu kitlelere ulaştırılabilmesi için yazılı / nesnel iletişim birimlerine gereksinim duyulur. Bu iletişim ortamlarını yazılı bir şekilde oluşturan kaynak ders kitaplarıdır (Yalınkılıç, 2011, s. 5).

İlgili alan yazın taraması sonucunda Türkçe ders kitaplarının kültürel boyutlarını ele alan çeşitli araştırmalara (Aral, 2008; Kan, 2010; Yılmaz, 2012; Koç, 2013; Çapoğlu, 2014; Soyşekerci, 2015) rastlanılmıştır. Kan (2010) tarafından yapılan araştırmada 7. Sınıf Türkçe ders kitabı metinleri, literatürden yararlanılarak ve uzman görüşü alınarak hazırlanmış bir liste önderliğinde incelenmiş, fişleme yöntemi ile kültürel ögeleri bulunmuştur. Okur ve Keskin (2013) tarafından yapılan “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği” başlıklı çalışmada dil ve kültür arasındaki yakın ilişki tespit edilmiştir.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiir ve Okuma Metinlerinin Kültürel Öğeler Açısından Değerlendirilmesi adlı bu çalışma ders kitaplarındaki şiirleri ve okuma metinlerini kültürel açıdan incelemesi bakımından daha önce yapılmış

çalışmalardan farklılık göstermektedir. Çalışmada, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan manzum ve mensur metinlerde kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiğine bakılarak probleme açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Dikey Yayıncılık ilköğretim 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde kültürel öğelere ne ölçüde yer verilmektedir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiğini değerlendirmektir.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde ürüne yönelik kültürel öğeler nelerdir?
- 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde düşünceye yönelik kültürel öğeler nelerdir?
- 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde davranışa yönelik kültürel öğeler nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Kültür bir milletin benliğini oluşturan mihenk taşıdır. Kültürel öğeler ve değerler dil aracılığıyla varlığını sürdürmektedir. Kültürün ögesi ve taşıyıcısı olan dil, kültür aktarımında önemli bir işleve sahiptir.

Türkçe dersi, kültürel öğeleri ana dili ile öğrencilere kazandırmayı hedefleyen bir derstir. Bu işlevi dilin incelikleri ve zenginlikleri ile öğretmeyi hedefleyen dersin en önemli materyali ders kitabıdır. Edebiyat, sanat, folklor, mimari, müzik, değerler, etik normlar, din, tarih, gelenek ve görenek, âdet, spor, alışkanlık, giyim kuşam, gündelik yaşamla ilişkili kültürü oluşturan unsurların ders kitaplarında işlenen metinlerde ne ölçüde yer aldığı önemlidir.

Şiirler ve okuma metinleri, ait oldukları ulusların duygu ve düşünce yapısını, gelenek ve göreneklerini, giyim kuşamlarını, yiyeceklerini, edebiyat ve sanatlarını, aşklarını, inanışlarını, değerlerini, gündelik yaşama ait alışkanlıklarını vs. bu günlere yansıtan ayna işlevine sahiptir.

Bu çalışmada, 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinlerinde kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiği değerlendirilmektedir. Öğrenciler açısından eğlenceli ve keyif verici olarak görülen şiir ve okuma metinleri kültürel öğeleri kazandırmada daha etkili olabilir.

1.5. Varsayımlar

- Bu araştırmada;
- Tomalin ve Stempleski'nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırmanın kültürel öğeleri sınıflandırmada yeterli olduğu;
- Kullanılan sınıflandırma tablosuyla şiir ve okuma metinlerinin ayrıntılı şekilde incelendiği;
- Araştırmada kullanılan kültüre yönelik sınıflandırmanın Türkçe Dersi Öğretim Programının amaç ve kazanımlarına uygun hazırlandığı varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Yapılan araştırmanın kapsamını ilkokullarda okutulan 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinleri oluşturmaktadır. Araştırmada Dikey yayınlarının 8. Sınıf Türkçe ders kitabı kullanılmıştır. Araştırma, sözü edilen ders kitabında yer alan 11 adet şiir, 1 adet mâni, 1 adet ninni, 1 adet tekerleme ve 19 adet okuma parçası ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Aşağıda araştırmada sözü edilen bazı terimlerin tanımları verilmiştir. Bu terimler araştırmada tanımlarında belirtildiği anlamda kullanılmıştır.

Kültür: Uygur'a (1984) göre kültür “doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırılmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır” (s. 17).

Ana dili: “Başlangıçta aileden ve yakın aile çevresinden daha sonra da ilişkili bulunulan çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil” (Aksan, 2003, s. 81).

Dil: “İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer

yargılarına göre şekillenmiş ortak kuralların yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örölü çok yönlü ve gelişmiş bir dizgedir” (Korkmaz, 1992).

Eğitim: Demirel’e göre (2005) eğitim “**I**) Genel anlamda bireyde davranış değiştirme süreci. **II**) Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci. **III**) Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla istenilen davranış değişikliği meydana getirme sürecidir” (s. 41).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu kısmında kültür tanımına, dil tanımına, dil ve kültür ilişkisine, kültürel öge kavramına, kültürün ögeleri şablonunda yer alan temalara, değer tanımına, değer eğitime, Türkçe dersinin önemine ve çalışılan konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiye yer verilmiştir.

2.1. Kültür

Kültür kavramı 19. yüzyıla doğru “uygarlık” anlamı ile birlikte kullanılmaya başlanmış ve anlam içeriği genişlemeye başlamıştır. Kültür, ait olduğu toplumun sahip olduğu maddi ve manevi ürünlerin bütünüdür.

Kültür sözcüğü, tarlayı ekip biçmek, işlemek anlamında Latince ‘colere’ fiilinden gelmiştir (Güvenç, 1974). Kültür bir topluluğu oluşturan bireylerin birlikte oluşturup birlikte paylaşmayı kabul ettikleri değerler bütünüdür. Bir toplumu diğer toplumlardan ayrı ve eşsiz kılan o milletin kültürüdür. Kültürü oluşturan bu ögeler ulusları ayakta tutan, toplumun en küçük birimi olan bireyleri birbirine bağlayan ve devamını sağlayan değerli bir yaşam birikimidir. “Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlemektedir” (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009, s. 107). Kültür toplumu var eden ögeleri etkilemektedir, bu ögeler ve değerler de kültürün hamurunu her yüzyıla göre uyum içinde şekillendirmektedir.

Küreselleşen dünya kültürlerarası etkileşimi artırmış ve bu etkileşim var olan kültürel ögelerin değişmesine ya da farklı bir kimlik kazanmasına neden olmuştur. Farklı ülkelerin kültürel ögeleri ve değerleri ile tanışan bireyler sahip oldukları millî, manevi, ahlaki ve kültürel ögelerini çağa göre uyarlamaya başlamıştır. Zaman sana uymaz, sen zaman uymalısın söyleminin bir vuku buluşu olarak toplumlar bir arada yaşayabilmek için temel beceri, davranış ve bilgi rehberliğinde bu sürece hazırlanmaktadır. Kişi var olabilmek için kendince anlamlı bulduğu hedeflere ve kültürel öğelere sahip olmalıdır. Sahip olduğu bu değerler kişinin ve ait olduğu birliğin varlığını oluşturan kişilik kartı gibidir. Bu ögeler ile diğer topluluklar arasında varlığını

sürdürebilir, diğer kültürel öğelere sahip toplulukların davranışlarını yorumlayabilir, tahmin edebilir (Dökmen, 2000).

Günlük hayatımızda neredeyse her alanda kültür kavramını kullanmaktayız. Yiyeceklerimiz, içeceklerimiz, giyeceklerimiz, âdet, töre ve alışkanlıklarımız, gelenek ve göreneklerimiz, ahlaki kurallarımız, edebiyat, sanat, folklor ve mimarimizde yer alan tüm ayrıntılarda sahip olduğumuz kültürün ilmek ilmek işleyişini görürüz, duyarız, hissederiz. Bizi biz yapan bu kültürel öğeler insanın yaptığı ve ürettiği her şeyi ifade eder.

“İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran yönü doğanın verdiği ile yetinmemesi, onu değiştirmesi, kendi emrinde kullanması ve aşmasıdır” (Kaplan, 2005, s. 33). İnsan yeryüzünün her tarafında varlığını hissettiren, kültür adlı bilgi ve tecrübe yuvasını oluşturan değerli bir varlıktır.

Kültür kavramı yüzlerce yazar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Her yazar kültürü kendi penceresinden açıklamaya çalışmıştır. Tüm tanımlamalar kültür kavramının toplumu oluşturan en önemli yapı taşı olma özelliği üzerine odaklanmıştır. Bazı yazarlara ait kültür tanımları şöyledir:

Kültür, bir toplumu millet hâline getiren ve milletten millete değişen değerler bütünü; bir toplumun sosyal yapısına yön veren ve o topluma kişilik kazandıran değerler bütünü; bir insan topluluğunun yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerinin, birikimlerinin ve davranış biçimlerinin bütünüdür; bir milleti öteki milletlerden ayıran yaşayış tarzı, o millete özgü, duygu ve düşünce birliğinin oluşturduğu ortak ruh (Korkmaz, 2007, s. 12-14).

Turan (1994) kültür kavramını şöyle açıklamıştır: “Kültür (hars) bir millete özgü dil, din, ahlak, gelenekler, âdetler ve sanat değerleridir. Bu açıdan kültür, belli bir insan topluluğunun yaşama ilişkin değerleridir” (s. 36-37).

Kaplan (2005) kültür kavramını şu şekilde açıklamıştır: “İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran yönü, doğanın verdiği ile yetinmemesi, onu değiştirmesi, kendi emrinde kullanması ve aşmasıdır” (s. 33).

Tylor (1871) kültürün tanımını şöyle yapmıştır: “bilgi, inanç, sanat, ahlak, örf ve adetleri, toplumun bir üyesi olarak bireyin kazandığı alışkanlıkları ve diğer yetenekleri

kapsayan karmaşık bir bütündür” (Akt. Turhan, 1997, s. 37). Kültür bilgi, inanç ve yaşamışlıkların bütünü olarak kabul edilmelidir. Kültürü belli bir tanımla sınırlamak, belli bir alana dayandırmak zordur. Kültürün tanımını daha doğru ve kolay yapabilmek için onu belli yöntemlerle çözümleyebiliriz.

Atatürk, kültür kavramını şöyle açıklamıştır:

Kültür, bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve idame için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin en nihayet adları kalmıştır. Türk milleti beş altı yüz sene önce kültürlerin bir safhasına dayanarak, bütün cihanı istila fırsatı bulmuştu. Ancak bu istila askerlik kudretiyle değil, milletin yüksek kabiliyeti ve maddi delilleri elimizde bulunan kültürü ile olmuştur. Hâlbuki sonraları bunun ihmali yüzünden o devlet maziye karıştı, yok olmak derecesine vardı. Türkiye Cumhuriyeti, kültürünü bugünkü şartlar içinde inkişaf ettirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mânâ çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekayı terbiye etmektir. Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekası, hudutsuz kavrayış anlamında insanım diyen bir vasf-ı mahsus olur (İnan, 2009, s. 373-374).

Uzmanlar kültür olgusunu maddi ve manevi kültür olarak iki başlık altında incelemektedir. Maddi kültür; insanoğlunun var olduğu günden beri hayatını sürdürmek için ya da güzelleştirmek için doğadaki nesneleri kullanarak oluşturduğu tüm araç gereçleri, eşyaları, giyim kuşamları, yiyecekleri, yemekleri, ev biçimleri kültürün bu kısmını oluşturur. Manevi kültür; ait olduğu topluluğun dil, din, gelenek ve görenek, âdet, töre, alışkanlık, ahlak kuralları, değerleri gibi her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarını ve ürünlerini kapsar (Korkmaz, 1995; Kongar, 2003).

Kültür toplumların var olması ile ortaya çıkan ve varlığını sürdüren bir felsefe ürünüdür. Kültür kısa bir süre içerisinde meydana gelmemiştir. Yani kültür tarihselliği olan bir kurumdur. “Kültür denilince daha ziyade bir milletin tarihi boyunca yaşattığı eserler anlaşılır” (Kaplan, 1987, s.57). Tarihsel süreç içerisinde değişen, gelişen ve bugünkü hâline gelen kültür, toplulukların genetiğini oluşturan bir kalıttır. Bu

kalıtım nesilden nesle varlığını çağa ve zihniyete göre uyarlamakta ama özünden taviz vermeden bir kıvama gelmektedir. Kültürün varlığının yegâne sebebi budur.

“Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddî ve manevî kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumî görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder” (Turhan, 2002, s. 48).

Kültür ve iletişim arasında da sıkı bir bağ söz konusudur. Her toplumun kendi özünü, gerçekliğini oluşturan sosyal bir iletişim sistemi vardır. Kişi dünyaya geldiğinde kendisini, içinde doğduğu toplumun ve çevrenin belirlediği güçlü, düzenli ve karmaşık bir yapı olan kültürün içinde bulur. Bireyin nasıl giyineceğini, nasıl davranacağını en önemlisi de nasıl yaşayacağını dolaylı ve doğrudan belirleyen, yönlendiren bir kültür vardır. Bu kültür ait olduğu toplumun özelliğini barındıran, insanlar tarafından oluşturulmuş ürünler, etkinlikler ve etkileşimlerdir. Bu etkileşimler doğrultusunda iletişim üzerinde kültürün etkisi çok fazladır. Her toplumun iletişim tarzı kendi değer yargılarına göre şekillenir, aynı zamanda bu iletişim ağı farklı kültürel ve kişisel yaşanmışlıklarla da şekillenebilir.

Toparlarsak kültür yapılan onca tanım ve benzetmelerin daha üstünde, daha derin anlamlar barındıran, detaylı, karmaşık her şeyin toplamından daha değerli bir oluşumdur.

2.2. Dil

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan araç olarak açıklanmaktadır. Bu basit tanım tabii ki de yeterli bir açıklama değildir. Dil iletişimi sağlayan, duyguların, düşüncelerin, isteklerin ve hayallerin ifade edilmesine yardım eden en güzel yoldur. Sadece insanlarla iletişimde değil, kişinin kendi dünyasının dışı açılmasında da bir köprüdür.

Bu kurum zamanla zenginleştirilmiş ve her toplum kendi anlayış, düşünüş ve yaşayış şekline göre diline şekil vermiştir. Böylesine önemli bir kurumun zamanla bilimsel bir çerçeve kazanması beklenen en doğal olay olmuştur. Dil, değişik yaşayış tarzlarına, inanışlara, gelenek ve göreneklere sahip toplumları 'millet' kavramı altında birleştiren en önemli kurumdur. Bir milletin sahip olduğu kültürel değerlerin en ilk ve en önemli temel unsurudur. Toplulukların millet olarak nitelendirilmesi için aynı dile,

kültüre, değerlere, yaşayış tarzına sahip olması gerekir. Biz, dünya üzerinde yaşamış ve hâlâ yaşamakta olan birçok uygarlığın gelenek göreneklerine, kültürel değerlerine, yaşayış ve inanış şekillerine, giyim kuşamlarına, ahlaki kurallarına, milletlerin varlıklarının tamamına onların dillerini anlayarak vâkıf olabiliriz.

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen bir varlık; milleti birleştiren koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir (Ergin, 1994, s. 3).

Ünalan’a (2005) göre dil, “düşüncenin ve bir milletin dünya görüşünün dışa vurumudur” (s. 8). Saussure’e (2001) göre dil, “hem dil yetisinin toplumsal ürünüdür, hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu bir uzlaşımlar bütünüdür. Kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir” (s. 38-45).

Dil durağan bir yapıya sahip değildir. Değişen ve gelişen bir yapıya sahiptir. Dilin varlığı kullanılma sürecine bağlıdır. Dil konuşulduğu sürece yaşayabilen bir kurumdur.

Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurlar alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir. Dile bu gözle bakılırsa anlam kazanır (Kaplan, 1998, s. 139).

Tarih denen olgu da dil ile gerçeklik kazanır. Dili olmayan bir milletin tarihinden bahsedilemez. Yani insan topluluklarına millet olma vasfını kazandıran dildir. Bu kurum karmaşık, sınırları olmayan, değişen ve gelişen canlı bir yapıdır. Bu canlı kurum insanı diğer canlılardan ayıran ve insana olgunluk kazandıran, iletişim aracı olmanın üstünde önemli bir role sahiptir. Tarih denen geçmişin izlerini, eserlerini, yaşamışlıklarını dil ile öğreniriz. Dil milletleri ve ait olduğu kültürü yaşatan, geliştiren temel yapı taşıdır.

Yaşadığımız yüzyılda çağın gerektirdiği bilgi, beceri, donanım ve davranışa sahip bireyler yetiştirmenin yolu iyi bir dil eğitimi vermekten geçer. Dilinin tüm

özelliklerine; dil bilgisi kurallarına sahip, zengin kelime dağarcığına vakıf, dilini doğru ve güzel konuşabilen, kullanabilen, anlayabilen bireyler ile çağdaş medeniyetler seviyesine hızla kavuşabiliriz. Kendi ana dilinin tüm yönlerine vakıf olan bir kişi başka dilleri öğrenme sürecinde daha avantajlıdır. Kendi dilini iyi bilen başka dilleri de daha hızlı ve doğru şekilde öğrenir.

“Şu konuştuğumuz dil, yeryüzünde çeşitli toplumların yararlandığı diller, neresinden bakarsanız bakın, büyü, olağanüstü, şaşılacak bir düzenin varlığını ortaya koymaktadır; insana özgü, onun olağanüstü yaradılışına bağlı bir düzenin...” (Aksan, 2003, s. 7).

Yeryüzünde birçok kavim ve bu kavimlerin sahip olduğu onlarca farklı dil vardır. Bu dillerin her birinin kendine özgü kuralları, kelime hazinesi vardır. Bu yüzden her dil eşsiz bir varlığa sahiptir. İnsanı diğer tüm varlıklardan üstün yaratan yüce yaratıcı, insana mükemmel bir dil yetisi ve dil varlığı da hediye etmiştir.

Millet olmanın en önemli unsuru dilde saklıdır. Ortak bir unsurun etrafında birleşen insan kitleleri millet adı altında bu kurumu geliştirir, değiştirir ve dilin kendi kuralları içinde binlerce yıl yaşamasına bir nevi hizmet eder.

Kaplan’a (1985) göre “dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın ve kitle olmaktan kurtararak aralarında duygu ve düşünce birliği bir cemiyet, yani millet hâline getirir” (s. 8).

Her birey dil yetisine sahip olarak doğmaktadır. Dil becerisini ise ait olduğu doğal ortamda kazanır. Her birey, kritik bir süreç olan bu dönemde bu doğal ortamın verdikleri doğrultusunda dil temelini oluşturur ve geliştirir. Yani dil insanların alışkanlıklarını, davranışlarını etkiler ve şekillendirir. “Dil gelişimi, doğumdan itibaren hızla başlayan koordineli gelişim ve öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır” (Karacan, 2000, s. 268). Aksan’a (1979) göre dil, kişinin sahip olduğu değerlerin, kültürel öğelerin ve ait olduğu milletin duygu, düşünce, istek, inanç, ortak ses ve anlam birliğine sahip çok yönlü bir dizgedir (s. 57).

Sahip olduğumuz dil iç dünyamızla ve dış dünyayla iletişimimizi sağlayan bir kurumsa bizim için ilk ve en önemli görev bu kurumu doğru ve düzgün kullanmaktır. Türkçeyi dilbilgisi kurallarına, tüm zenginliklerine ve inceliklerine uyarak konuşma bireye kazandırılması hedeflenen önemli davranışlardır. Dilinin kurallarını kuru kuruya ezberleyen ama söyleyişte, işleyişte bu sistemi kullanamayan bireyler gün geçtikçe

artmakta ve başka dillerin argo ve kuralsız ifadeleriyle kendi dillerini kirletmektedir. Gelişen ve değişen çağın getirdiği olumlu şeylerin yanı sıra olumsuz değişiklikler de dilimizin kendine özgü yapısını derinden sarsmaktadır. Gerek konuşmada gerekse yazmada dil bilgisi kurallarını, Türkçenin doğru ve güzel kullanımını öğrencilere öğretmek öğretmenlerin görevlerinden birisidir. Dilini öğrencilere sevdirmek ve bu kuralları onlar için yararlı bir hâle getirmek gerekir.

İnsanoğlu düşünme, düşündüğünü ifade edebilme, yaratıcı olma ve her konuda yenilikler ortaya koyma bakımından dünyadaki diğer varlıklardan ayrılmaktadır. Belki birçok benzer varlıkla insan arasında ortak noktalar bulunmuş olsa dahi insanı diğer canlılardan ayıran en önemli varlığı düşünme yetisidir. Düşünme yetisinin bilincine eren ve hayal kuran ilk insanlar duygularını ifade etmek zorunda kalmışlardır. İnsana düşünme yetisini veren yaratıcı, dil yetisini de vermiştir. Bu durum insanı evrende farklı bir mertebeye çıkarmıştır. İlk insanlar yaratılıştan var olan düşünme ve konuşma yetilerinin farkına varmıştır. Bu keşfediş aşamasından sonra “dil” denen kurum ortaya çıkmıştır.

Dil ve düşünce arasında sıkı, ayrılmaz bir bağ söz konusudur. Aklımızda oluşan her türlü düşünce dil ile hayat bulur ve şekil kazanır. Düşüncelerimizi dil ile iletir ve değerli kılarız. İletişim aracı olan dil olmasaydı düşüncelerimizin hiçbir anlamı olmazdı. İnsanlar bilgi ve düşüncelerini aktarmak, yorumlamak amacıyla bu kavramın varlığını keşfetmiş ve geliştirmiştir. Dil kullanıldığı sürece yaşayan bir olgudur. Milletlerin karakterleri dillerinde gizlidir. Bu yüzden bir milleti tanımanın en iyi yolu onların yaşam tarzını, düşünme biçimini, davranış ve tutumlarını yansıtan dillerini anlamaktan geçmektedir.

İletişim sadece konuşma ile gerçekleştirilen bir eylem değildir. Konuşarak, yazarak, işaret ederek, semboller kullanarak vb. şekillerde iletişimimizi gerçekleştirebiliriz. Aynı zamanda beden dili olarak adlandırdığımız iletişim şeklide bulunmaktadır. Beden dili tüm topluluklarda insanın kendini az çok ifade edebildiği evrensel bir iletişim şeklidir. Bu sistem bazı jest ve mimik hareketleri, sembollerden meydana gelir. Aynı zamanda trafik işaretleri, nesneler, renkler, sanatsal ürünler (resim, müzik, mimari vb.) taşıdıkları sembolik anlamlar ile toplumdan topluma farklı şeyler ifade edebilirler. İletişim sadece konuşma ve yazma eyleminden ibaret olmayan daha kapsamlı bir eylemdir. Doğadaki tüm nesneler, tüm canlılar iletişimin bir parçasıdır.

Bütün bunlar gösteriyor ki dünyadaki değişimin ve gelişimin temelinde dil vardır.

Dil insanların istedikleri şekle sokabildikleri, yönetebildikleri, keyiflerine göre kullanabildikleri şahsi bir mal değildir. Dil insana hizmet eden bir kurum olmasına rağmen; kendine ait kuralları, doğası ve kanunları vardır. İnsanlar dilin varlığına saygı duymak zorundadır.

2.3. Dil ve Kültür İlişkisi

Dil, düşündüklerimizi, hissettiklerimizi, gördüklerimizi, duyduklarımızı kelimelerle karşımızdaki insana aktarmaya yarayan önemli bir ögedir. Sürekli değişen ve gelişen sosyal bir kurumdur. (Chomsky, 2002) dilin gerçek amacının, kişinin düşündüklerini ifade etmeye hizmet etmek olduğunu ve aynı zamanda bilgi aktarma, iletişim kurma gibi özelliklerinin de bulunduğunu ifade etmektedir.

Dilin işlevlerine bakıldığında kültür ile arasında ayrılmaz bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Milletlerin var oluşundan günümüze kadar sahip oldukları tüm özellikleri kapsayan kültür ile bu özelliklerin gelecek yıllara aktarılmasını sağlayan dil arasındaki ilişki çok önemlidir. Dil ait olduğu milletin kişilik özelliklerini barındırmaktadır. Bu özellikler kültürün içeriğini oluşturan unsurlardır. Dil ait olduğu ulusun kültürüne uyum sağlamak ve bu doğrultuda karakter kazanmaktadır (Korkmaz, 1995).

Milletlerin gelenek ve görenekleri, felsefesi, edebiyatı, sanatı, mimarisi, zihniyeti, töre ve alışkanlıkları vs. dil ile paralel bir şekilde gelişmekte ve değişmektedir. “Kültürü değişen bir toplumun dili, düşüncesi, düşünüş biçimi, töresi ve geleneği de değişir” (Akarsu, 1998, s. 88-89).

Müşterek dil, müşterek kültür ve medeniyetin mahsulüdür. İçinde yaşanan kültür ve medeniyet çevresi, bir dilde kullanılan kelimelerin kadrosunu tayin eder. Bundan dolayı fert gibi cemiyetinde kültür ve medeniyet seviyesini anladığı ve kullandığı kelimelerin cins ve sayısından çıkarmak mümkündür. Çünkü hayat dile akseder (Kaplan, 1980, s. 196).

İnsan sosyal bir varlıktır. Yalnız yaşayabildiği gibi çoğunlukla bir topluma ait olma eğilimine sahiptir. Bireylerin bir arada yaşama ihtiyaçları onları bir takım benzerliklere sahip ortak kabuller etrafında birleştirmiştir. Bu kabuller sosyal

bütünleşmeyi sağlayan ortak özellikler ile sağlanmıştır. Bireylerin yaşayış şekilleri, davranış ve tutumları, alışkanlıkları, hayat felsefesi, sanatı, gelenek ve görenekleri, âdet, töre ve alışkanlıkları, inancı, edebiyatı, sanatı bu özellikleri oluşturan kültür kavramının içeriğini oluşturmuştur.

Kültür, milletlerin sahip olduğu ortak değerler bütünüdür. Her toplumun kendine özgü bir kültür dünyası vardır. Her milleti özgün kılan bu değerler bütünü dil ile yaşatılmakta, gelecek nesillere aktarılmaktadır. Düşünceler ve değerler dil ile dış dünyada gerçeklik kazanır. Bir milletin duygu ve düşünce tarzı, yaşayış biçimi, tarihi, geleceği dil ile karakter kazanır. Milletlerin kültürünü oluşturan sözlü ve yazılı tüm ürünler dil ile gelecek yıllara taşınır. Dil kültüre, kültür de dile etki eden bir sistematığe sahiptir. “Kültürü değişen bir toplumun dili, düşüncesi, düşünüş biçimi, töresi ve geleneği de değişir” (Akarsu, 1998, s. 88-89).

Her toplumun iletişim aracı olarak kullandığı sistemli bir dili vardır. Kültür bu dilleri birbirinden ayıran özel bir millet kıyafeti gibidir. Her millet kendine özgü bu kültür kıyafetini diline giydirir kendi varlığını, farklılığını ortaya koyar. Her dil bağlı olduğu değerlerle örülü bir görünüşe sahiptir.

Dildeki gelişmişlik ya da az gelişmişlik kültürü etkiler. Dili gelişmiş milletlerin kültürü de gelişmiştir. Dili her yönden zayıf kalmış milletlerin kültürü de gelişmemiştir. Bu kültürlerin diğer kültürler tarafından sömürülmeye, bozulmaya daha müsait olduğu görülmektedir. Her kültürün özünü oluşturan değerler vardır. Başka kültürlerle etkileşim ile bu değerler değişir, gelişir ama asla özünü kaybetmez. Kültürünün özünü kaybetmiş milletler dilini, kültürünü en önemlisi de varlığını kaybedebilir.

Dil ve kültür millîdir. Her toplumun kendine özgü duygu, düşünce, yaşayış ve davranış şekli millîdir. Kültür kavramı üzerine ilk ve önemli çalışmayı yapan Türk düşünür Ziya Gökalp'tır. O, kültür kelimesi yerine “hars” kelimesini kullanmıştır. “Kültür, yalnız bir ulusun dinsel, ahlaksal, kurgusal, sanatsal, dilsel, iktisadi ve bilimsel hayatlarının uyumlu bir toplamıdır” (Gökalp, 2005, s. 59-60).

Kültür de dil de toplumların veya toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaya, problemlerini çözmeye yönelik elde ettikleri önemli iki öğedir. Kültür durağan bir yapıya sahip değildir. Kültürü oluşturan maddi ve manevi öğeler değişmekte, gelişmekte, zaman ve mekâna göre şekil kazanmaktadır. Dil de kültür gibi durağan bir yapı değildir. Zamana göre değişen, gelişen canlı bir yapıdır. Dil insan gibidir. Doğar,

büyür ve gelişir. Kültür dilin önemli bir unsurudur. Dil, kültürün yaşatıcısıdır.

Dil, kültürün aynasıdır. Bir milletin diline bakılarak o milletin kültürü incelenebilir. Kültürde olan her şey dilde karşılığını bulur. Bir dilin söz varlığının incelenmesi o dili konuşan toplumun maddî ve manevî kültürü hakkında en inandırıcı tanıkları getirir. O ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, toplumda önem verilen kavramlar ve tarih boyunca ortaya çıkan çeşitli değişmeler, giderek o toplumun birçok nitelikleri, söz varlığında kendini belli eder. Hatta hakkında bilgi sahibi olunmayan, görülmeyen, tanınmayan bir ülkenin dilini kitaplardan veya bir kimseden, iyi öğrenme olanağının bulunduğu varsayılırsa, yalnızca dil aracılığıyla, o ülkede yaşayan ulusun kültürünün ana çizgileriyle incelenip öğrenilebileceği söylenebilir (Aksan, 2004: 179).

Dil, toplumların düşünce tarzlarını, yaşama şekillerini, zevklerini, tüm kültürel öğelerini geliştiren bir yapıdır. Yıllar ve yaşanmışlıklar milletlerin kültürlerini değiştirmekte bu bağlamda dilleri de bu süreçten etkilenmektedir. Dil ve kültür birbirleriyle doğru orantılı olarak ilerleyen iki önemli kurumdur. Dil olmadan kültür olmayacağı gibi, kültür olmadan da dil yalın ve kuru kalır. Dil ve kültür birbirlerinin devamını sağlayan, insanoğlunun iki önemli hazinesidir.

2.4. Kültürel Öğeler

Kültür, bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi ürünlerin birleşimi; varlığını oluşturan öğeler ve değerler bütünüdür. Kültür içinde birçok unsuru barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu unsurları en genel anlamıyla kültürel öğeler olarak adlandırırız.

Kültürel öğeler ait olduğu milletin belirlediği davranış kurallarıdır. Toplumsal düzeni sağlayan, kişilerin davranışlarını yönlendiren, fikirler, ürünler ve kurallar bütünüdür. Kültürel öğeler geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren ve sürdürmeye devam edecek olan unsurlardır. Bu unsurlar bizi başka milletlerden ayrı kılan ve bizi yok olmaktan kurtaran yapı taşlarıdır. Bizim millet olarak varlığımızı devam ettirecek olan ve bizi bir arada tutan en önemli yaratımlardır. Kültürel zenginliğimiz, yaşadıklarımız, tecrübelerimiz, daha da geniş çerçeveden bakarsak eğer; dilimiz, dinimiz, tarihimiz, güzel sanatlarımız, âdet, töre ve alışkanlıklarımız, dünya görüşümüz, yiyeceklerimiz, giyim kuşamımız, gündelik yaşantımızdaki eylemlerimiz vb. gibi bizi biz yapan olmazsa olmazlarımız kültürel öğelerimizi oluşturmaktadır.

Şekil 1.1. Kültürün öğeleri (Tomalin ve Stempleski, 1993, s. 7)

Aşağıda, Tomalin ve Stempleski (1993) tarafından oluşturulan, kültürün öğeleri şablonunda yer alan temalar hakkında genel bilgilere yer verilmiştir:

2.4.1. Edebiyat

Arapça “edeb” kelimesinden türetilen “Edebiyat” kelimesi ilk kez Türk edebiyatında Şinasi tarafından kullanılmıştır. Batı dünyasında yer alan “literature” kelimesinin karşılığında Türkçede “edebiyat” kavramı kullanılmaktadır. Edebiyatın konusu, içeriği, yöntemi belli bir bütünlük teşkil etmektedir. Edebî eserlerde yazar ve şairlerin ele aldıkları her şey edebiyatın konusunu; şiir, hikâye, roman, deneme, fıkra, makale, vb. tür ve edebî ürünlerdeki üslup edebiyatın içeriğini; dil ürünlerinin tarihi süreç içerisindeki tüm özelliklerinin incelenmesi de edebiyatın yöntemini oluşturur.

Edebiyat, dilin tüm imkânlarının kullanıldığı farklı bir yapıya, kendine özgü tavra, anlama ve seviyeye sahip olan, kompozisyonlara yakışan bir terimdir. İçerisinde “sanat” kavramının hayat bulduğu zengin bir yapıdan oluşmaktadır. Duygu, düşünce, olay ve imgelerin insanda estetik haz ve duygu uyandıracak şekilde söz ve yazı ile ifade edildiği yazındır.

Edebiyatın malzemesi dildir. Dil, geçmişi ve bu günüyle içinde yaşanmışlıklar, hayat görüşü, farklı bakış açıları, estetik değerler ve tüm kültürel öğeleri barındıran, tanımının üstünde bir olgunluğa ve değere sahip kurumdur. Malzemesi bu denli olgun, değerli, zengin, hayati olan bir sanat dalı elbette ki önemli bir yer teşkil edecektir. Edebiyat; dilin kendi inceliğini, zengin kelime sistematığını, estetiğini, canlılığını en güzel şekilde gösterebildiği, ifade edebildiği ışıklı bir dünyadır. Edebiyat, içerisinde incelik, zarafet, estetik, heyecan, çeşitlilik, farklılık, olgunluk barındıran bir deniz

gibidir. Deniz kaynağını, geçtiği ve geçerken de hayat verdiği bölgelerin akarsuları oluşturur. Edebiyatta birçok dilin, kültürün varlığından beslenen ve çoğu güzelliklere hayat veren bir deniz gibidir. Sularından içmek isteyen her varlığa karşı eli açık bir dünyadır. Edebiyat denizinin kaynağını ise yaşantılar, hayal gücü, estetik anlayış tarzı, en önemlisi de yaratıcılık oluşturmaktadır.

Edebiyat sanatla iç içe yol alan bir bilim dalıdır. Edebiyatta güzel sanatlar içerisinde değerlendirilen bir sanat dalıdır. Sanat: varlığıyla okuyana, dinleyene, anlayana estetik haz veren; biçimsel açıdan farklı bir seviyeye ulaşan yazılı ve sözlü yapıtların hepsini içeren bir kavramdır. Edebiyatta kendi duruşuyla, biçimsel özellikleriyle, bazen istemli bazen istemsiz şekilde okuyucuya ve dinleyiciye estetik tat veren özel bir sanattır. Edebiyat estetik değerlere hitap eden, içerisinde ait olduğu milletin dünya görüşünü, hayal gücünü, estetik öğelerini, farklı duruşlarını yansıtan ve bu özellikleri somut yapıtlarla taçlandıran bir güzel sanat dalıdır.

Kişideki estetik duygusunu ortaya çıkaran ve bunu heyecan unsuruyla farklı bir boyuta taşıyan şiirler, hikâyeler, romanlar ve diğer yazılı eserlerin hepsi edebiyatla ilgili ürünlerdir. Bu yüzden biz farklılıklarıyla bizde ayrı bir duygu durumu ortaya çıkaran ürünleri “edebî ürünler” olarak adlandırıyoruz. Bu kavram altında değerlendirdiğimiz eserler, basitleşme ve yok olma tehlikesinden korunur, bağımsız bir şekle bürünür.

2.4.2. Folklor (Halk Bilimi)

İlk defa 1846 yılında İngiliz bilim adamı William j. Thomas tarafından kullanılan kelimenin Türkçe karşılığı “Halk bilimi” ya da “Halk bilgisi”dir”.

İnsan topluluklarının kendine özgü yapılarını inceleyen en temel bilim dallarından biridir. İnsanın var olduğu günden bu güne kadar oluşturduğu gelenek ve göreneklerini, inanç ve alışkanlıklarını, tüm yaratımlarını özetle milletlerin kültürünü oluşturan tüm unsurları inceleyen bir bilim dalıdır. Halk bilimi, halkın kendi kendine oluşturup nesiller boyu sürdürdüğü efsane, mit, inanışlar vs. ile ilgilenir.

Folklor birçok bilimle iç içe yakından ilgilenir. Edebiyat, sosyoloji, psikoloji, dilbilim, tarih, sanat tarihi, dinler tarihi, tıp, hukuk, coğrafya, antropoloji, etnoloji vb. bilimlerden yararlanır. Her toplumun folkloru farklıdır. Her milletin kendi kültür kişiliğine uygun bir folkloru vardır. Folklor ait olduğu toplumun kültürünü oluşturan unsurları nesilden nesle sağlıklı bir şekilde aktarmayı, öğretmeyi amaçlayan önemli bir daldır.

Folklorun sözlü olma, geleneğe bağlı olma gibi özellikleri vardır. Folklor ürünlerinin birçoğunun yaratıcısı unutulmuştur. Bu ürünlerin ilk yaratıcıları vardır, fakat zamanla sözlü geçiş aşamasında bu bilgi muhafaza edilememiştir. Bu ürünlere anonim ürünler de diyebiliriz.

2.4.3. Sanat

İnsanın duygu, düşünce, arzu ve hayallerini; yaratıcı gücünü ve estetik tavrını kullanarak kişiyi etkileyecek şekilde somut ve soyut malzemeyle anlatmasıdır. Sanat kavramı birçok bilim dalının varlığında çok önemli rol oynamaktadır. Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimari, tiyatro gibi ana dallar sanat kavramının bünyesinde özel bir kılıf kazanan, sanatla anlam kazanan bilim dallarıdır. Bu dallar güzel sanatlar başlığı altında yer almaktadır.

Güzel sanatlar insanın manevi dünyasına hitap eder. İnsan, mutlu ve huzurlu olmaya çalışan, psikolojisini, duygu, düşünce tarzını, ufkunu geliştirmek, iyileştirmek, güzelleştirmek isteyen bir canlıdır. Güzel sanatlar insanın ruh dünyasını besleyen, tamir ve tatmin eden faaliyetlerdir. “Estetik” kavramının vücut bulduğu kavram ”sanat” terimidir. Sanat insanın dünya görüşünü değiştiren daha anlamlı ve çekici kılan bir kavramdır.

Sanat kavramının en güzel şekilde işlendiği eserler “sanat eseri” olarak adlandırılır. Sanat eseri insanoğlunun dünyada ve kendinde yer alan güzellikleri fark etmesini sağlar. Güzele yönelen insan manevi ihtiyaçlarını, ruhi beklentilerini daha kolay çözüme ulaştırır. Sanat eseri, insanın çevresindeki dünyaya ve doğaya olan ilgisini artırır, hayatı yaşanılabilir kılan güzellikleri fark etmesini sağlar.

2.4.4. Müzik

Müzik, insanoğlunun var oluşuyla birlikte ortaya çıkmış, zaman içerisinde şekillenmiş, gelişmiş, değişmiş bir bilim dalıdır.

İnsan, duyguları ve düşünceleriyle değer kazanır. Müzik, kişinin duygu ve hislerinin sesin farklı tınılarıyla anlamlı şekil kazanmış hâlidir.

Müzik, ilk insanların doğadaki sesleri taklit etmesiyle başlamış, günümüzdeki hâlini alıncaya kadar da uzun bir süreçten geçmiş bir sanat dalı ve bilim alanıdır. Bu sanat dalı, insan ya da çalgı seslerinin belli bir kompozisyon içinde duygusal ve biçimsel açıdan güzellik yaratacak biçimde düzenlenmesinden oluşur. “Müzik ruhun gıdasıdır” deyişinden yola çıkarsak eğer müziğin insan ruhundaki etkisine ve önemine

daha da iyi vakıf olabiliriz.

Günümüzde hem sanatsal, hem siyasal hem de mesleki basamaklara sahip olan müzik sanatı birçok türe ve alt dala sahiptir. Müzik, diğer sanatları eşsiz tınısıyla güzelleştirir, ayrı bir kılıf kazandırır.

Müzik ile kültür arasında önemli bir bağ söz konusudur. Müzik ait olduğu toplumun kültürünü taşıyan, kültürel öğelerini yansıtan bir formdur. Her ulusun müziği kendi kültürel öğelerine, değerlerine, inanışlarına göre şekillenir ve can bulur. Müzik, ulusal bir dile sahip olduğu gibi evrensel bir dile de sahip geniş bir kavramdır. Dinlediğimiz herhangi bir yabancı şarkının sözlerini anlamasak bile şarkının müziği bize hitap edebilir, bizi eğlendirebilir ve duygulandırabilir. Müziğin her insanın ruhuna dokunabilen ortak bir nefesi vardır.

Müziğin çok farklı türleri bulunmaktadır. Bu çeşitlenmenin ve farklılaşmanın sebebini, müziğin hitap ettiği insan kitlesinin artmasına bağlayabiliriz. Her ulus, kendi duygu ve düşünce durumuna, yaşadığı bölgenin coğrafi ve kültürel faktörlerine, hayattan beklentilerine göre müziğini meydana getirmekte, geliştirmekte, zenginleştirmekte bu doğrultuda da bu kavramın anlamını zorlaştırmaktadır. Müzik dünyada mesafe tanımayan, her yerde farklı insanlar tarafından dinlenebilen bir dolu dünyadır aslında.

Birçok farklı müzik akımının ortaya çıkmasıyla müzik dünyası genişlemiş, bu durum müzikologların işini daha da zorlaştırmıştır. Ülkemizde halk müziği, arabesk müzik, Türk müziği, Türk sanat müziği, Türk pop müziği vs. gibi müzik türleri yer almaktadır. Dünya genelinde rock, caz, klasik, rap, pop, kelt vs. gibi türlerde bulunmaktadır.

2.4.5. Mimari

İnsanoğlu çok eskiden beri içerisinde yaşayacağı fiziki ortamı tasarlamaya çalışmaktadır. Mekân, içinde yaşanılmak istenen ortam olarak tanımlanır. Mimarlık ise mekânları çeşitli özelliklerde, biçimlerde üretmek amacıyla fiziki çevreyi tasarlamak işine verilen addır. Bu alan çok eski bir bilim alanıdır. Mimarlık çok eski bir meslektir.

Türkler yerleşik hayata Uygur Devleti kurulmadan önce geçmiştir. Türklerin tarih sahnesine çıktıkları yer Ötüken'dir. Ötüken Asya Hun Devleti, Göktürk Devleti gibi ilk Türk devletlerine başkentlik etmiş çok önemli bir şehirdir. Türklerin bilinen ilk ve en önemli yerleşim yeridir. Türkler göçebe yaşam tarzının yanı sıra, dünya tarihine

girdikleri günden itibaren yerleşik hayatı benimsemiş bir millettir. Göktürk Devletinin yıkılmasının ardından kurulan Uygur Devleti, yerleşik hayatın daha da yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Kara Balasagun şehri Uygur Devletine başkentlik etmiş, çeşitli mimari faaliyetler ile büyümüş güzel bir Türk şehriydi.

O zamandan bu zamana kadar değişik coğrafyalarda hüküm süren ve en sonunda Anadolu'ya yerleşen Türk Milleti, Anadolu topraklarında çok özel ve değerli mimari yapılara imza atmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte mimari yapıları ayrı bir önem kazanmıştır. Türk mimari hayatında; Anadolu beyliklerinden Anadolu Selçukluları'na kadar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti Devletine kadar maddi ve manevi anlamda çok kıymetli mimari eserler yapılmıştır. Yaptığı mimari eserlerle adını tarihe yazdıran Mimar Sinan gibi çok önemli mimarlar yetiştirilmiştir. Ayrıca Tanzimat döneminde Batı'nın etkisiyle mimari eserlerimiz yeni bir çehre kazanmıştır.

Kısacası mimari tema, toplumların sahip olduğu kültürel öğelerine göre şekillenen bir başlıktır.

2.4.6. İnanışlar

İnanç, insanın bir düşünceye çok sağlam bir biçimde gönülden bağlı bulunmasıdır (TDK, 2017).

Dünya üzerinde insanların inandığı birçok inanış ve din yer almaktadır. Türkler ilk olarak Gök Tanrı inancını benimsemiştir. Uygur Devleti zamanında Uygur kağanı Böğü kağan tarafından resmi din olarak Mani dini kabul edilmiştir. Sonrasında Buda dinini benimsemiş olsalar da İslamiyet'in kabulüyle buda ve mani dinleri etkinliğini yitirmiştir. Orta Çağ'ın başlarından başlayarak Orta Asya'da yer alan bazı Türk boyları Hristiyanlığı, kabul etmiştir. Günümüzde Çuvaşlar, Gagavuz Türkleri hâlâ Hristiyan'dır. Harezmşahlar Devleti döneminde Türkler Museviliği benimsemiştir. Karay (Karaim) Türkleri hâlâ Musevi'dir.

Türkler, Araplarla yaptıkları savaşlar esnasında karşılaştıkları ve Gök Tanrı inancına çok yakın buldukları İslam dinini kabul etmiştir. İslam dini, Anadolu başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaşayan Türklerin kabul ettiği son dinî inanç olmaktadır. Türk insanı hayat tarzını, inanışını, kültürünü İslam inancıyla birleştirmiştir. İslam inancıyla yoğrulan Türk kültürü özünden bir şey kaybetmeksizin yeni bir tavır, tarz ve şekil kazanmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri hem İslam âlemini hem

de dünya tarihinin seyrini önemli derecede etkilemiştir.

2.4.7. Değerler

Bir ulusun sosyal, kültürel, bilimsel, tarihsel, ekonomik varlığını kapsayan öğelerin bütünüdür. Bu öğeler maddi ve manevi olarak değerlendirilir (Korkmaz, 1995; Kongar, 2003). Kültürün içeriğini oluşturan, milletleri millet yapan unsurlara değer diyebiliriz. İnancımız, hayat tarzımız, duygu ve düşünce durumumuz, yargılarımız sahip olduğumuz değerleri etkilemektedir. “Değer insanı, değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımlara verilen addır” (Yaman, 2012, s. 18).

İnsanı diğer canlılardan ayrı bir yere koyan özelliği akıllı bir varlık oluşudur. Aklın en önemli varlığı ise değerlerdir. İnsan sahip olduğu değerler sayesinde bu farklılığı hak eder. Değerler, davranışlarımızı, kararlarımızı, kişiliğimizi, kimliğimizi oluşturan unsurları etkiler ve yönlendirir. Ait olduğumuz toplum, içinde bulunduğumuz çevre değerlerimizin benimsenmesinde önemli rol oynar. İnsan değer anlayışını doğuştan kazanmaz, sonrasında ailede, okulda, çevrede kazanır. Değer yargıları insanın davranış ve düşünce yapısının şekillenmesinde yani karakterinin oluşmasında önemli yere sahiptir.

Değerler kültürümüzün bir parçasıdır. Kültürü oluşturan yapı taşı işlevini üstlenir. Her ulusun kendi ulusal kimliğine has değerleri vardır. Değerler insanı insan yapan, insanca yaşamayı sağlayan unsurlardır. Misafirperverlik, yardımseverlik, hoşgörülü olma, görgü kurallarına uyma, kültürel bilinç, dinî bilinç, dil bilinci, ahlaki bilinç, dürüstlük, doğruluk, duyarlılık, cesaret, insan sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi, büyüklere saygı, vatanseverlik, millî bilinç, akılcılık, adalet, eşitlik, güvenilirlik vs. gibi değer unsurları ait olduğu toplumun özelliklerine göre şekillenir ve anlam kazanır.

2.4.8. Etik Normlar

Ahlak kuralları anlamında kullanabileceğimiz, yazılı olmayan ama insanlar üzerinde manevi yaptırım olan kurallardır. Bu kurallar insanların ilişkilerini düzenler ve davranışlarını şekillendirir. “Değer, daha genel yöneliş, benimseyiş ve kabulleniş ifade eder. Norm ise temel bakış açısı demek olan değer özel hallere uygulanması sırasında hüküm hâlini alması anlamına gelir. Normlar, kaynağını değerlerden alan, varlık, birlik, işleyiş ve sürekliliği sağlamaya yönelik hükümlerdir, sosyal mutabakatlardır” (Tural, 1988, s. 16).

2.4.9. Gelenek ve Görenek

Gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon (TDK, 2017). Geleneksel olan şeylerin yaptırım gücü bulunmaktadır. Gelenek kavramının içeriğini kültürel kalıntılar oluşturmaktadır. Geçmiş yaşam biçimlerinin içinden çıkarılıp, kültürel aktarımla bu günlere kadar gelmiş maddi ve manevi değerler bütünüdür. Gelenek, yazılı metinlerle ya da sözlü ürünlerle varlığını sürdürmektedir.

Görenek: Uyulması için herhangi bir yaptırımı bulunmayan ya da yaptırımı çok yumuşak olan davranış örneği (TDK, 2017). İnsanların âdet, hareket, alışkanlık ve birbirlerine bakarak yaptıkları şeylere denir. Yani görenek öğrenme eğilimi içerisinde değerlendirebileceğimiz bir kavramdır. Yaptırım gücü geleneğe göre daha azdır. Görenekler, günlük yaşantımızda birçok konuda hayatı kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Görenekler, insan ilişkilerinin nasıl olacağı konusunda, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde, iyileştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Örneğin; ortak kullanılan alanlarda, komşu ve hasta ziyaretlerinde nasıl davranış tarzı sergileneceğini belirlemede görenekler insana yardımcı olmaktadır.

Kısacası gelenek ve görenek insan topluluklarının geçmişten gelen davranış şekillerini, tutumlarını anlatan kültürel öğelerdir. Milletleri birbirinden ayrı ve özel kılan kurallar bütünüdür. Evlilik merasimleri, kına geceleri, kına türküleri, sünnet düğünleri, kız isteme, asker uğurlama, doğum ve ölüm, bayram gibi gelenekler ait olduğu milletin anlayışına, tutumuna, önemseyişine göre şekillenmekte ve devam etmektedir.

2.4.10. Âdet, Töre ve Alışkanlık

Âdet: Toplamların gelenek aracılığıyla belirleyip yaptığı veya bir toplumun yapması gerekli görülen davranışlar bütünüdür. Uğurlamalar, kız isteme âdetleri, nişan ve evlenme usulleri, bayramlar, önemli günlerde sergilenen davranış biçimleridir.

Töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet (TDK, 2017). Gelenek, görenek, âdet, örf kavramlarını da içine alan daha kapsamlı bir kavramdır. Toplumlarda ya da daha küçük insan guruplarında bireylerin uymaya yükümlü oldukları davranış kalıpları ve tutumlarının hepsini kapsar. Töreler yazılı olmayan kurallardır. İnsanlar üzerinde yaptırımı güçlü olan töre anlayışında, belirlenen

davranış ve tutumların dışında hareket edildiğinde belirli cezai işlemler söz konusu olabilir.

Alışkanlık: İnsan topluluklarının geçmişten günümüze kadar yaşattığı gelenek, görenek, âdet, töre gibi yaptırım gücü çok ya da az olan unsurları, kültürel öğeleri, günlük yaşantısında bir devinim içerisinde sürekli gerçekleştirdiği davranış biçimlerini içerir.

2.4.11. Giyim Kuşam

Kültür insan topluluklarına “millet” olma vasfını kazandıran öğelerin toplamını ifade eden bir kavramdır. Kültürün maddi ve manevi olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Giyim kuşam ögesi kültürün maddi kısmında yer almaktadır (Korkmaz, 1995; Kongar, 2003). Giyim kuşam, toplumsal işlevi bulunan bir tema adıdır. Farklı milletleri giyim kuşam biçimlerine göre değerlendiririz.

Giyim kuşam ögesi ait olduğu toplumun geçirmiş olduğu herhangi bir dönemin kültürünü, zihniyetini, yaşam şeklini kısacası kültürünü yansıtır. Giyim kuşam tarzı milletlerin tasvir edilmesinde ve belirlenmesinde önemli yere sahiptir (Kan, 2010). Millî giyecekler kültüre ait unsurlardır. Her bir motifinde ait olduğu milletin kültürel öğelerini, değerlerini, gelenek ve göreneklerini, inanç şekillerini barındırır.

2.4.12. Yiyecekler

Beslenme insan için birincil ihtiyaçtır. İnsanoğlu yaratıldığı günden beri yaşamak için çalışmakta ve çabalamaktadır. Yaşamın temelinde yer alan ihtiyaç ise beslenme alışkanlığıdır.

Her toplumun beslenme kavramını oluşturan yiyecekler ve içecekler listesi farklıdır. Bu farklılıklar ait olduğu kültüre göre değişiklik gösteren kültür öğeleridir.

Dünya üzerinde yüzlerce farklı millet ve bu milletlerin kendi benliklerini, kültürlerini, değerlerini ifade eden beslenme kültürü vardır. Her milletin kendi varlığını temsil eden mutfak kültürü ve alışkanlığı vardır. Mutfaklarının zengin çeşidi ile varlıklarını güçlü kılan uluslar vardır. Millî yiyecekler, içecekler ait oldukları toplumların kültürünün önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

2.4.13. Gündelik Yaşam

İnsanları bir arada tutan, gündelik rutinlerdir. Gündelik yaşam ise kendi içerisinde birbirini takip eden eylemlerin meydana getirdiği bir döngüden oluşur.

Yaşamımız her gün her hafta, her ay ve her yıl benzer davranış şekillerini tekrar etmek ile geçmektedir. Aslında bakıldığında sıradan ve önemsiz görünen bu davranışlar toplumlar arasındaki etkileşimin ve sosyalleşmenin temelini oluşturmaktadır. Bu rutinler içerisinde yer alan birçok unsur hayatımızı yönlendiren ve şekillendiren şeylerdir. Bu şeyler arasında belli bir uyum ve düzen söz konusudur. Biz çalışmamızın gündelik yaşam teması kısmında, yaşamın günlük döngüsü içerisinde anlam kazanan ve önemli olan alanları inceledik. Günlük hayatımızda işlerimizi kolaylaştıran araç ve gereçleri; etrafımızdaki her şeyi güzelleştiren renkleri, hayvanları, doğa unsurlarını, meyve ve sebze adlarını; insanlarla olan yakın ve uzak ilişkilerimizi ifade eden akrabalık, aile ve kişi adlarını; insanlarla veya diğer canlılarla etkileşimimiz sonucunda yaşadığımız duyguları, hisleri vb. unsurları başlıklar altında kodlaştırdık ve gündelik yaşam teması üzerine dikkat çekmeye çalıştık.

Kültürün içeriğini oluşturan kültürel öğeler ve değerler birbirini tamamlayan önemli unsurlardır. Yukarıda kültürün öğeleri içerisinde yer alan dil, edebiyat, sanat, müzik, inanışlar, değerler, gelenek ve görenek vd. gibi temalara yer vermiştik. Bu öğeler içerisinde yer alan “değerler” ögesi hakkında daha detaylı bilgi vermek amacıyla aşağıda ayrı bir başlık açılmıştır. Bunun sebebi, kültürü oluşturan öğeler içerisinde “dil” kurumundan sonra “değer” temasının da önemli bir yeri teşkil etmesidir.

2.5. Değerler Eğitimi

Milletler, sahip oldukları kültürel öğeler ve değerler ile varlıklarını sürdürebilir. Kültürünü oluşturan unsurlardan habersiz olan uluslar yok olmaya mahkûmdur. Bu yüzden toplumun her ferdi kültürel öğelerine ve değerlerine sahip çıkmalı, onları iyi özümsemeli ve aktarabilmelidir.

Çok hızlı bir şekilde değişen, gelişen, birçok konuda küreselleşen dünyamızda barışı, huzuru, birliği, güvenliği sağlamanın ve bugünün genç nesline sağlam temellerle örülü bir gelecek hazırlamanın sırrı; var olan değerlerin korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere iletilmesiyle mümkündür.

Geçtiğimiz son on yılda birçok akademik çalışmaya konu olan ve birçok eğitimci tarafından titizlikle işlenen “değer” kavramı çoğu bilim insanı tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Aşağıda “değer” kavramının açıklandığı birkaç tanım yer almaktadır:

Türk Dil Kurumu'nda değer kavramı (2017) "bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" olarak tanımlanmıştır.

"Değer kavramını ilk kez Polonyalı bir sosyolog olan Florian Znaniecki sosyal bilimlere kazandırmıştır. Kavram Latince "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamlarını içinde barındıran "valere" kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995, s. 83).

Değer kavramı ve özellikleri üzerinde duran birkaç önemli yazarın "değer" tanımını ise şöyledir;

Terim olarak "değer" bizim objeleri, insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılarımızı oluşturan standartlarımızı ve prensiplerimizi ifade eder (Halstead ve Taylor, 2000, s. 169).

"Değerler, insanların davranışlarına ilişkin tercihlerinde, bu davranışlarını doğrulamada ve kendileri de dâhil tüm insanları ve olayları değerlendirmede kullandıkları kriterlerdir" (Bahçe, 2010, s. 14).

"Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımlara verilen addır" (Yaman, 2012, s. 18).

"İyi olanı yapmak ve yanlış, kötü olandan kaçınmak noktasında bir 'yargı' ve 'tercih'te bulunma söz konusudur. Yargı, belirli bir durumu, yani iyi olanı, arzu edileni diğerine yani kötü olana 'tercih' etme durumudur. 'Değer' dediğimiz bu tercih etme durumudur" (Uyanık, 2010, s. 39).

"Değerler; davranışlarımızı şekillendiren, bir konu hakkındaki kararlarımızı etkileyen, çeşitli inanç ve eylemlere ilişkin değerlendirmelerimize yön veren, dolayısıyla kişisel bütünlüğümüzü ve kimliğimizi oluşturan ilke, inanç, fikir ve yaşam standartlarını ifade etmektedir" (Yılmaz ve Merter, 2012, s. 300).

"Değerler, insanın hayatını ona göre düzenlediği ve şekillendirdiği şeylerdir. Değer bir değerlendirme değildir. İyidir, güzeldir demek bir değerlendirme; adalet, eşitlik, güvenilirlik ise değerdir" (Çakmak, 2010, s. 3).

"Değer bir insanın, çeşitli insanları, insanlara ait olan özelliklerini, istek ve niyetlerini, davranışlarını değerlendirirken başvurduğu bir kriter demektir" (Dilmaç, 1999, s. 12).

Değerlerin özellikleri Gökçe (1994) tarafından şu şekilde maddeleştirilmiştir:

- Belirli bir amaç doğrultusunda ve bilinçlice yapılan davranışların ölçütü

değerlerdir. Bu sebeple değerler, bireyin sosyal yaşantısında nasıl davranacağını belirlerken temele aldığı noktalardır.

- Değerler, kültürü şekillendirirken bir yandan da kültürü yönlendirir. Bir kültür gelişirken değerlerde bu süreçte şekil alır. Değerler, kültürlerin temelini oluşturur.
- Değerler, insanların sosyalleşmelerinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü değerler kişiler tarafından öğrenilir, kabullenilir, şahsiyetinin bir parçasını oluşturur.
- Değerler, sözel bir yönü de vardır. Değerler bir yandan zihinsel olguları içerirken bir yandan da duygusal olguları ifade eder (s. 133).

Yılmaz (2006) ise değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Her insanın sahip olduğu değerler vardır. Her insan bazı değerlere sahiptir; bazıları kötü değerleri kişiliğinde barındırır.
- Değerler kalıtım yoluyla değil çevresel etkilerle şekillenir. Aileden ve okullarda eğitimle öğrenilir.
- Değerler bulundukları ortamlarda bizzat kişiler tarafından yaşanarak, gözlemlenerek ve etkileri hissedilerek öğrenilir.
- Kazanılacak olan değer; kişi tarafından zihnen kabul edilmeli, kalben istenmeli ve bedenen davranış olarak gösterilmelidir.
- Değerler toplumlar ve kurumlar tarafından kabul edilmelerine ve reddedilmelerine göre biçimlenirler.
- Değerlerde iç ve dış tutarlılık gerekir. Hem değerlerin kendi arasında hem de söylenenler ve yapılanlar arasında bir tutarlılık olmak zorundadır (23-67).

Milletler varlıklarını, değerlerine sahip çıkmaya ve bu değerleri ortak bir dille toplumsal hayatlarına yansıtmaya borçludur.

“Çocuklar dünya üzerinde büyüyen sosyal problemlerden, şiddet ve hoşgörüsüzlükten artan bir şekilde etkilenmektedir. Pek çok ülkede aileler ve eğitimciler toplumsal düzeni tehdit eden bu sorunlardan kurtulmanın yolunun etkili bir değerler eğitiminden geçtiği kanaatindedirler” (Tillman, 2000, s. 9).

İçerisinde bulunduğumuz yüzyıl teknoloji çağı olarak tanımlanmaktadır. Gelişen teknoloji ve küreselleşen dünya görüşü bireyler tarafından farklı şekillerde algılanmaktadır. Gelişen kitle iletişim araçları ile kültürel değerlerimize, örf ve yaşam tarzımıza uygun olmayan bilgilerin yaygınlaşması, öğrencilere kötü örnek olacak

programların artması, onların bilinç dünyasında farklı amaçları hedefleyen kirli bilgi yığınlarından oluşan kanalların evlerimizin içlerine kadar girmesi toplumsal birliğimizde değer kaybına sebep olmuştur.

Her gün gelişen teknolojik aletler öğrencilerin dikkatini çekmekte ve yaşamlarının bir parçası olmaktadır. Ailede beklediği ilgi ve değeri göremeyen bireyler, bu kitlesel araçlar ile psikolojilerine, kültürlerine, yaşlarına uygun olmayan programları izlemekte ve her geçen gün kendi kültürel değerlerine karşı duyarsızlaşmaktadır. Aile fertleri onların ilgi, istek ve yeteneklerini doğru şekilde anlayamamakta ve değerlendirmemekte, kültürel değerlerimizin birçoğu zayıflatılmakta hatta yok olma tehlikesiyle yüz yüze bırakılmaktadır. Bu yüzden değerlerin yapılandırılması “ahlaklı, erdemli, iyi insan modeli” yetiştirme açısından çok önemlidir. Bu konuda eğitim kurumları ve öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

Küçük yaşlarda ailede başlayan değer eğitimi kazanımı, eğitim kurumlarında devam etmelidir. Bu kazanım süreci, bazı dersler aracılığı ile ve felsefî, ahlaki, edebî ve ilmi açıdan kişilik gelişimi temellendirilmiş eğitimciler tarafından yapılmalıdır. Eğitim kurumları ve devletlerin amaçladığı insan “iyi insan” profilidir. İyi bir toplum ve devlet olmanın gereği için “iyi insan” yetiştirmek gereklidir. Asırlardır icra gören eğitim kurumlarının ilk ve önemli amacı iyi insan yetiştirmek olmalıdır. Bu kavramın kazandırıldığı bireyler, çağdaş medeniyetler statüsüne erişecek toplumların yapı taşlarını oluşturacaktır.

Değerler doğuştan sahip olduğumuz özellikler değildir. Sonradan kazanılan birikimlerdir. Kişi içinde doğduğu ailenin ve çevrenin etkisiyle değer dünyasını oluşturur. Hayatının sonraki evrelerinde karşılaştığı her durum karşısında bu değer birikimini kullanacaktır. Yeni değer yargılarıyla karşılaştığında kendi dünyasındaki değerleri ön planda tutacaktır. Bu yüzden değer eğitiminin öğrencilerin tüm hayatını ne denli olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebileceğinin farkında olunmalıdır. Kişi kritik yaşlarda öğrendiği bu kazanımları unutmayacak, kişiliğini ve ahlaki gelişimini o değerlere göre yönlendirecektir. Gerek ailelere gerekse okullara; öğrencilere temel insani değerleri kazandırma konusunda ve toplumun birliğini koruma, geleceğimizi teminat altına alma hususunda önemli görevler düşmektedir.

Her toplumun kendi kültürel bakış açısına ve inançlarına göre sahip çıktığı değerler farklıdır. Değerler toplumları diğer benzerlerinden ayırt eden en önemli

unsurlardır. Bu yüzden her devlet kendi yaşayış, inanış tarzına göre bir eğitim programı ile bu değerleri hedef kitleye kazandırmayı hedefler. Bu görüşlerden yola çıkılarak okulların bu süreçte belirlediği iki hedef vardır. Bunlar:

- 1- Akademik açıdan başarılı,
- 2- Temel değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesidir (Ekşi, 2003, s. 79).

Demokratik toplumlarda eğitim kurumları, öğrencileri sadece akademik ya da bilişsel açıdan eğitmez aynı zamanda çocuğun sosyal hayatını tümüyle etkileyen duyuşsal kısmını da önemser. Duyuşsal kısımda yer alan değer yargıları çocuğun ve toplumun refahı, huzuru ve güvenliği için önemli yer teşkil etmektedir. Çok başarılı bir kariyer hayatına sahip olan ama değerler açısından yetersiz olan bir bireyin toplum için yararı değil zararı vardır. Eğitim açısından değerlerden tümüyle arındırılmış bir müfredat hedeflemek ya da yalnızca geleneksel ve alışlagelmiş değerlere tutunmak, değerler karmaşasına neden olacaktır (Maslow, 1996, akt.: Akbaş, 2004).

Her devletin hedefi; sağlıklı bir toplum için zeki, çevik, başarılı, bağlı bulunduğu toplumun inanışlarına, kültürel mirasına sahip çıkan ve tüm bunları yaşam tarzı hâline getirebilen bireyler yetiştirmektir. Okullarda uygulanan değer eğitimi aktarımı tek yönlü değil çok yönlü olarak yapılmaya başlanmış ve öğrencilerin orta öğrenim aşamasında kendilerini daha iyi ifade edebilme şansı ortaya çıkmıştır. Öğretmen merkezli eğitim anlayışından uzaklaşıp öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimsenmiştir. Tüm bu söylenenler ışığında şunları söyleyebiliriz:

Öğrencilerin okul içinde edindikleri değerler ile çevrelerinde edindikleri değerler birbirleriyle uyumalı, çelişmemelidir. Aile büyükleri ve öğretmenler bu değerlerin aktarımını yaparken öğrencilere örnek olmalıdır. Bu yüzden büyüklerin yaşayış tarzları ile öğretmek istedikleri arasındaki ilişkiyi iyi oluşturmaları gerekir. “Okullarda çoğunlukla kişisel, sosyal, dini, ahlâkî ve demokratik değerler öğretilmekte bunun yanı sıra estetik, akademik, ekonomik değerler gibi diğer değer grupları ihmal edilmektedir. Unutulmamalıdır ki; değer grupları arasında güçlü bağlar vardır ve bu bağların eğitimsel açıdan zayıflatılması değerler eğitimi zaafa uğratacaktır” (Yazıcı, 2006, s. 9).

Hedef kitleye istenen değerlerin kazandırılması tüm değerlerin birlik ve bütünlük içerisinde işlenmesiyle gerçekleşmektedir. Değer grupları arasında çok güçlü bağlar vardır. Bu bağların bazılarını ön plana çıkarırken bazılarını görmezden gelmek değerleri öğrencilere kazandırma sürecinde büyük eksiklik olmaktadır. Bu yüzden eşit şekilde

değer gruplarına yer vermek, farklı kişiliklere sahip öğrencilerin kendi yeteneklerini keşfetmesi sürecinde çok olumlu bir davranış olacaktır.

İlk olarak kültürel değerler ile ailesinde karşılaşan ve bu öğretiler içerisinde yetiştirilen kişi, ilkokul çağında ailesi dışında “öğretmen” adında bir kişiyle karşılaşır ve bu kişiyle bu yola devam eder. Katıksız bir hamur, işlenmemiş bir elmas gibi, öğretmenlere emanet edilen öğrencilerin yetiştirilmesinde, kültürel değerler ve diğer bilimlerin aktarımında öncülük eden öğretmenlerin yeri çok önemlidir. Bu süreçte öğretmenler öğrencilere kendi değer yargılarını öğretmemeli ve bu konuda zorlayıcı olmamalıdır. Öğretmenler evrensel değerleri öğretmeyi amaç edinmelidir. Kendi duruşu ve tavrıyla, benliğiyle öğrencilere örneklik teşkil eden önemli bir vasfı olduğunu unutmamalı, başta dünya için sonrasında da toplumumuz için yararlı, sağlıklı, huzurlu ve değerli bireyler yetiştirmeyi hedeflemelidir. Dil, din, mezhep, renk ve görüş ayrılıkları konusunda ayrıştırıcı unsurlar ile değil bütünleştirici değerler ile hareket etmelidir. Öğretmen, öğrencinin vasfı ne olursa olsun, onun insan olduğunu ve değere, saygıya layık olduğunu unutmadan bu süreci sağlam bir şekilde yürütmeye çalışmalıdır. Unutmamalıyız ki bir insan doğar dünya değişir. Bizim hedefimiz ise tüm insanların olumlu ve iyi yönde dünyaya dokunmalarını sağlamaktır.

Aşağıda öğretmenlerde aranan özellikler yer almaktadır:

- Model olmalı,
- Sınıf içerisinde ortak bir sosyal doku oluşturmalı,
- Her öğrenciye sorumluluk verip, onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmalı,
- Öğrencileri cesaretlendirip değerleri empoze etmeli,
- Öğrencilere karar verme imkânı tanımalı,
- Öğrencilere paylaşım fırsatı vermeli,
- Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmeli,
- Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmalı (Tyree ve Vence, 1997, akt.: Dilmaç, 1999, s. 23).

Son olarak bizi biz yapan değerlerin önemine daha da iyi vakıf olabilmek için Türk Millî Eğitimi’nin genel amaçlarını tekrardan hatırlamak ve hatırlatmak istiyoruz:

Türk Milleti’nin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişkin bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirmek, gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak (1739, s. Türk Millî Eğitim Temel Kanunu).

2.6. Türkçe Dersi ve Önemi

Ailede başlayan anadili eğitimi sistemli ve disiplinli şekilde okullarda devam eden önemli bir süreçtir. “Ana dili, bireyin yaşadığı çevrenin ve iletişim içine girdiği toplumsal ortamın ürünüdür. Birey çevresini, toplumunu ve bu toplumun ortaya koyduğu ve geliştirdiği kültürel birikimi ana diliyle algılar; dili gelişip, yetkinleştikçe bilgi, kültür ve düşünce evreni de gelişme gösterir” (Sever, 2000, s. 1).

Anadili eğitimi her ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de ilköğretim basamağında gerçekleştirilmektedir. Bu işleyiş tüm derslerde yürütülmeye çalışılsa da en detaylı ve gerçekçi olarak Türkçe derslerinde yürütülmektedir. Türkçe dersinin okuma, dinleme, konuşma, yazma gibi dört temel beceriyi geliştirme amacının yanı sıra Türk kültürünü oluşturan maddi, manevi kültürel öğeleri gelecek kuşaklara aktarma misyonu vardır.

Dil, milletleri var eden tüm değerlerin, öğelerin saklandığı, korunduğu güçlü bir bellek kartı gibidir. Bu bellek kartı, nesiller arası bilgi aktarımında özünü oluşturan parçaları bozmadan gelişen özel bir yapıya sahiptir. Böylesine özel ve kusursuz bir işleyişe sahip dil yetisinin işleyişini Türkçe dersi üstlenmektedir.

“Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve

bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır” (Kaplan, 1996, s. 139).

Bireylerin dil gelişiminin gerçekleştiği süreçte kritik dönemler vardır. Bu dönemlerde bazı davranışların kazanımı hayatidir. Bu süreçte kazanılmayan bazı beceriler ilerleyen yaşlarda sıkıntılı sonuçlara sebebiyet verir ve bu beceri doğru, yeterli şekilde kazanılamaz. Anadili öğrenimi kritik bir süreçtir. Birey dil yetisini yeterince geliştirme imkânı bulamaz ve bu bilinci kazanamazsa ömür boyu bu eksikliğin olumsuzluklarıyla karşılaşır. Bu noktada ebeveynlere, öğretmenlere, eğitim uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Okul aile işbirliği ile veliler eğitim uzmanları tarafından bilgilendirilmeli, tüm derslerde özellikle Türkçe derslerinde ana dilini en güzel ve doğru şekilde kullanmayı amaçlayan hedefler belirlenmelidir. Dilinin kurallarını iyi bilen ve dilini doğru, düzgün konuşan bireyler iyi düşünür ve kaliteli bir neslin zincirini oluştururlar. Eksik, yanlış, yetersiz anadili eğitimi kendini ifade edemeyen, düşünme yetisi zayıf toplum üyelerinin oluşmasına, kültürün yozlaşmasına sebep olabilir.

“Ana dili başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonrada ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla olan en güçlü bağlarını oluşturan dildir” (Aksan, 1998, s.81). Doğan Aksan’ın vurguladığı gibi kişinin ana dilini tüm yönleriyle öğrenebilmesi ve tüm zenginlikleriyle kullanabilmesi; doğru bilgi, beceri ve tutumları edinebilmesiyle, bulunduğu ortamla ilişkilidir.

Türkçe dersi bu süreçte öğrencilere, kültür taşıyıcısı olan dili tüm zenginliğiyle ve kurallarıyla kazandırmayı amaç edinir. Bu ders, toplumu oluşturan bireylerin millî ahlak anlayışına göre yetiştirilmesini, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar ile donatılmasını, temel değerlerin ve kültürel öğelerin aktarılmasını sağlayan, dilin geleceğine hizmet eden bir derstir. Öğrencilerin millî, manevi, sosyal, sanatsal, estetik, dinî, ahlâki, tarihi, kültürel varlıklarını önemsemelerini ve öğrenmek isteme arzularını en etkili ve en zengin kelime hazinesi doğrultusunda geliştirmelerini sağlar. Hayal edebilen, hayal ettiklerini Türkçenin zengin varlığını kullanarak ifade edebilen; eleştirel bir görüşle çıkarımlar yapıp, analizler sentezler ile bu çıkarımları destekleyen, kuru bir bilgi ağı olmaktan dilini kurtaran bireyler yetiştirmenin ilk ve en önemli basamağı bilinçli, duyarlı bir anadili eğitimi ile olur.

Yalçın’a göre (2002) “Anadili öğretimi, kendi kuralları ve mantığı içinde yalnızca dil öğretimini ilgilendiren bir konu değil, toplum hayatının bütün unsurlarını yakından ilgilendiren hayatî bir kavramlar bütünüdür.” Türkçe dersi sadece anadili

eğitiminin gerçekleştirildiği kuru bir ders değildir.

Öğrencilerin okuma, konuşma, dinleme, yazma, analiz ve sentez yapma, sorgulama, sınıflama, yorumlama, tahmin etme, olumlu ve olumsuz transfer yapma gibi becerilerinin geliştirilmesinde kültürel öğeler önemli bir noktadır. Türkçe dersinde kullanılan metinler, yukarıda saydığımız becerileri kazandırmada önemli bir araçtır. Bu metinler millî, kültürel, ahlaki, felsefi, estetik öğeler ile zenginleştirilmelidir.

2.7. Çalışılan Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Literatürde Türkçe derslerinde ve diğer derslerde kültür öğeleri ile ilgili çalışmalar nicelik bakımından yeterli değildir. Türkçe derslerinde kullanılan ders kitaplarında kültürel öğelerin işleniş ve kazanımı üzerine nitelikli çalışmalar son on yılda sayı olarak artmıştır. Bunun yanı sıra sosyal bilgiler, müzik, yabancı dil (İngilizce, Fransızca vs.) derslerine yönelik kültürel öğeler üzerine önemli araştırmalar bulunmaktadır.

Er (2015) “El-Kavânînü’l-Küllîyye Li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye’de Yer Alan Kültürel Öğelerin Değerlendirilmesi” adlı çalışmada eserde yer alan kültürel öğeleri Tomalin ve Stempleski’nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırma doğrultusunda incelemiştir. Nitel bir araştırma olan çalışmada veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmış, verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Eserin işlevi ve içeriği hakkında bilgi veren araştırmacı El-Kavânînü’l-Küllîyye Li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye adlı eserde ürüne, düşünceye, davranışa yönelik kültürel öğeleri tablolar hâlinde tespit etmiş ve değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda ürüne yönelik kültür öğelerine rastlanılmamıştır. Düşünceye ve davranışa yönelik temalar ve bu temalarla ilişkili kodlar tespit edilmiştir. İncelenen eserin kültürün farklı boyutlarına ilişkin örnekler barındırdığı ortaya çıkmıştır. Bu tip eserlerin yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde kültürel öğeler açısından değerlendirilmesinin faydalı olabileceği görülmüştür.

Okur ve Keskin (2013) “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği” başlıklı çalışmada dil ve kültür arasındaki yakın ilişki üzerinde durulmuş, yabancı dil öğretimi sürecinde kültür taşıyıcılığında ders kitaplarının önemi vurgulanmıştır. Dil öğretiminin kültürler arası karşılaşma alanı olduğu düşüncesinden yola çıkarak Türkçe derslerinde kullanılan

ders kitaplarının kültür aktarım sürecinde yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Yabancılar Türkçe öğretimi hedefi kapsamında İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretimi seti A1, A2, B1 ve B2 ders kitapları belli ölçütlere göre değerlendirilmiş ve sonuç olarak kültürel öğelerden az yararlanıldığı tespit edilmiştir.

Deveci (2009) “Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürden Yararlanma: Öğretmen Adaylarının Kültür Portfolyolarının İncelenmesi” başlıklı çalışmada sosyal bilgilerin insanı ve insan topluluklarının oluşturduğu yaşam şartlarını, toplumsal karakter özelliklerini anlamadaki öneminden ve sosyal bilgiler ile kültür arasındaki yakın ilişkiden söz etmiştir. Araştırmada Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında Özel Öğretim Yöntemleri I dersi kapsamında 35 öğretmen adayının hazırladığı kültür portfolyoları incelenmiş ve araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersinde kültürel öğelerden yararlanılması ancak bu işlem sürecinde dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. Farklı kültürlerle ait örnekler verilerek öğrencilerin bu kültürleri tanımaları konusu üzerinde durulmuştur.

Kan (2010) “Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasında incelediği ders kitabında kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiğini, bu öğelerin öğrencilere nasıl aktarıldığını araştırmıştır. Çalışmanın evrenini 7. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Literatürden yararlanarak ve uzman görüşü eşliğinde kültürel öğeler listesi oluşturulmuş, çalışmanın gidişatına bağlı olarak liste şekillendirilmiştir. Türkçe ders kitabında yer alan kültürel öğeleri fişleme yöntemi ile belirlemiş; dil, din, tarih, örf ve âdetler, aile ve akrabalık ilişkileri, giyim kuşam, sanat, vs. gibi kültürel öğeler ve bu öğelerle ilişkili alt başlıklar kapsamında 7. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerini değerlendirmiştir.

Soyşekerci (2015) “İngilizce ve Türkçe Ders Kitaplarında Kültürel Öğelerin İncelenmesi” başlıklı tez çalışmasında İngilizce ve Türkçenin öğretiminde kullanılan ders kitaplarında kültür öğelerinin karşılaştırmasını yapmış. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilere okutulan ders kitaplarındaki kültür aktarımını tespit etmeyi amaçlamıştır.

Aral (2008) “Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma” adlı tez çalışmasında millî, ahlaki,

insani ve kültürel değerleri tespit etmiştir. Yazar, kitapta yer alan on dokuz metni değerler açısından incelemiş, metinlerde yer alan ya da yer almayan değerleri belirlemiştir.

Yılmaz (2012) “Ziya Gökalp’ın Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı tez çalışmasında Türk fikir adamı Ziya Gökalp’ın 103 şiirini değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Yazar, Ziya Gökalp’ın şiirlerinde vatan sevgisi, millet sevgisi, dinî duygular, kahramanlık, şehitlik, Türk büyüklerine saygı gibi değerleri tespit etmiş, değer dağılımlarını tablolar hâlinde göstermiştir.

Koç (2013) “8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi (1981 ve 2006 Türkçe Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Ders Kitapları)” adlı tez çalışmasında, 1981 Türkçe Eğitimi Programı’na göre hazırlanan 2006–2007 eğitim-öğretim yılında okutulan 8. sınıf Türkçe ders kitapları ile 2011–2012 eğitim-öğretim yılında okutulan 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri değerler açısından incelemiştir. Yazar her iki kitapta da birçok değer tespit etmiştir. En fazla değer çeşidinin 1981 Türkçe Eğitimi Programı’na göre hazırlanan 2006–2007 eğitim- öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitabında yer aldığını ifade etmiştir.

Güven (2013) “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Türk Dili İle İlgili Kültürel Öğelerin Tespiti ve İncelenmesi” adlı çalışmasının evrenini ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitapları; örneklemini ise İzmir ilinde 2012 yılında ortaokullarda okutulan, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Araştırmacı, çalışmasında ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında kültürel öğelere ne ölçüde yer verildiğini incelemiştir. Türk dili alanında uzman birisinin görüşünü alarak Türk dili ile ilgili kültürel öğeler listesi oluşturan yazar, 8. sınıf Türkçe ders kitabını bu listeye göre incelemiştir. Kültürel değerler fişleme yöntemi ile tespit edilmiş ve çeşitli başlıklar altında belirtilmiştir. İnceleme sonucunda deyimler, ikilemeler, mecazlı ifadeler, yansıma sözcükler, ağız özellikleri, özdeyişler, atasözleri gibi kültürel öğeleri oluşturan unsurlarla ilgili örnekler tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Çapoğlu (2014) “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler” adlı tez çalışmasında 7 adet Türkçe ders kitabını incelemiştir. Yazar,

bazı değer sınıflandırmalarından yararlanarak 28 adetlik değer listesi oluşturmuş ve 33 adet şiiri bu liste doğrultusunda incelemiş ve tabloştürmüştür.

Yuen (2011) “The Representation of Foreign Cultures in English Textbooks” adlı çalışmasında Hong Kong ortaokullarında okutulan İngilizce dil öğretimi kitaplarında yabancı kültürlerin nasıl temsil edildiğini öğrenmeyi hedeflemiş ve bu durum çalışmasını yapmıştır. Yazar, yabancı kültürlerin temsil edildiği ders kitaplarının incelenmesinde dört kriterin (ürünler, uygulamalar, perspektifler, ve kişiler) kullanıldığını bahsetmiştir. Araştırmacı, dil ve kültür kavramı arasındaki ilişkinin önemine değinmiş ve kültür kavramı üzerine dikkat çekmiştir.

Çalışmasında orta öğretim İngilizce ders kitaplarının 2 serisini incelemiştir. Bu kitaplar 12-14 yaş aralığında olan çocuklar için hazırlanmıştır. “Longman Elect” ve “Treasure Plus” adlı iki örnek seri, çalışma boyunca Örnek A ve Örnek B olarak adlandırılmıştır. Her seri altı kitaptan oluşmaktadır. Yazar incelediği kitaplara ait kültürel bulguları sınıflandırmış ve tablolar hâlinde göstermiştir. Veri toplama ve analizi yazar tarafından yapılmış, inceleme İngiliz dili eğitiminde uzman bir öğretim üyesi tarafından gözden geçirilmiştir. Sonuç olarak yazar, İngilizcenin dünyanın her yerinde konuşulduğunu ve farklı dillere mensup kişilerin birbirlerini, kültürlerini tanımada köprü olduğunu belirtmiştir. Yabancı kültürlerin temsil edildiği kitapların evrensel değerler ve öğeler ile hazırlanması gerekliliği konusuna dikkat çekmiştir.

Han ve Bae (2005) “An Analysis of the Cultural Content of High School and College English Textbooks” adlı çalışmada dil ve kültür arasındaki ilişkinin önemi üzerinde durmuştur. Dilin insanlar arasındaki iletişimi sağlamanın yanı sıra bir milletin karakterini yansıtmada önemli bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Dil yapısının ise kültürden ayrı düşünölemeyeceğini, dil öğrenme sürecine kültür kavramının dahil edilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Çalışmanın ilk kısmında, inceledikleri ders kitaplarının kültürel içeriğini değerlendirmek için bir liste oluşturmuşlardır. Yazarlar, Korece ELT yazarlarının yazdığı kitaplar ile yerli yazarlar tarafından yazılan kitapların kültürel içerik açısından farklı olup olmadığını belirlemek ve üniversite İngilizce ders kitaplarının ne ölçüde kültürel içeriğe sahip olduğunu bulmak için bu altı kriteri kullanmış, kitapları bu doğrultuda seçmiş ve analiz etmiştir. Sonuç olarak Korece ELT

yazarları tarafından yazılmış ürünler ile yerli yazarlar tarafından yazılmış ürünler arasında kültürel içerik açısından fazla fark olmadığını belirtmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, kaynakların derlenmesi, kaynakların incelenmesi ve yorumlanması hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiirler ve okuma metinlerinde bulunan kültürel öğeleri incelemek amacıyla tarama modelinde yapılan bu çalışma nitel araştırma olarak değerlendirilir. “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39).

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve 8. sınıf Türkçe derslerinde okutulan Dikey Yayıncılık ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Örneklemi ise, İlköğretim Sekizinci Sınıf Türkçe Dersi Kitabı’nda yer alan 19 adet okuma parçası, 11 adet şiir, 1 adet mâni, 1 adet ninni, 1 adet tekerleme oluşturmaktadır. İncelemeye konu olan sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı şiir metinleri bulundukları temaya göre Tablo 1 'de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Yer Alan Şiir Metinleri Bulundukları Temaya Göre Dağılımı

Tema Adı	Şiir Metinleri	Yazar Adları
Sevgi	Yurdum	Cahit KÜLEBİ
Sevgi	Bayrak	Arif Nihat ASYA
Atatürk	Atatürk Kurtuluş Savaşı’nda	Cahit KÜLEBİ
Atatürk	Kuvâyi Millîye Destanı’ndan	Nazım HİKMET
Toplum Hayatı	Burçak Tarlası	Anonim
Millî Kültür	Neşet Ertaş	Komasyon
Millî Kültür	Türküler Dolusu	Bedri Rahmi EYÜBOĞLU
Millî Kültür	Ninni, Mâni, Tekerleme	Anonim
Duygular	Sevgilerde	Behçet NECATİGİL
Duygular	Gün Eksilmesin Pencereyden	Cahit Sıtkı TARANCI

Zaman ve mekân	Çocukluğum	Abdullah Rıza ERGÜVEN
Zaman ve mekân	İstanbul	Ziya Osman SABA

Tablo 1’de görüldüğü üzere Yurdum şiiri sevgi temasının altında, Bayrak şiiri sevgi temasının altında, Atatürk Kurtuluş Savaşı’nda şiiri Atatürk temasının altında, Kuvâyi Millîye Destanı’ndan şiiri Atatürk temasının altında, Burçak Tarlası şiiri Toplum Hayatı temasının altında, Neşet Ertaş şiiri Millî Kültür temasının altında, Türküler Dolusu şiiri Millî Kültür temasının altında, Ninni, Mâni, Tekerleme örnekleri Millî Kültür temasının altında, Sevgilerde şiiri Duygular temasının altında, Gün Eksilmesin Pencereden şiiri Duygular temasının altında, Çocukluğum şiiri Zaman ve Mekân temasının altında, İstanbul şiiri Zaman ve Mekân teması altında bulunmaktadır.

İncelemeye konu olan sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı okuma metinleri bulundukları temaya göre Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Yer Alan Okuma Metinleri Bulundukları Temaya Göre Dağılımı

Tema Adı	Okuma Metinleri	Yazar Adları
Sevgi	Ağaç Sevgisi	Kerim YUNT
Sevgi	Eskici	Refik Halit KARAY
Sevgi	Oğlumuz	Tarık BUĞRA
Atatürk	Onuncu Yıl Nutku	Mustafa Kemal ATATÜRK
Atatürk	Atatürk ve Millî Eğitim	Afet İNAN
Atatürk	Sanatkârın Eli Öpülür	Vasfi Rıza ZOBU
Toplum Hayatı	Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu	Anonim
Toplum Hayatı	Misafirliklerimiz	Şevket RADO
Toplum Hayatı	Gelin Kayası	Anonim
Toplum Hayatı	Hıdrellez Bayramı	Anonim
Millî Kültür	Neşet Ertaş	Komisyon
Millî Kültür	Hoca Bakkal	Sinan BAYRAKTAR
Millî Kültür	Anadolu’da Kilim Demek	Mehmet ÖNDER
Duygular	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu	Peyami SAFA
Duygular	Dülger Balığının Ölümü	Mehmet KAPLAN
Duygular	Gül Hanım’ın Annesi	Memduh Şevket ESENDAL
Zaman ve mekân	İğde Çiçeği Kokan Sabahlar	Çetin ALTAN
Zaman ve mekân	Gar	Oktay AKBAL
Zaman ve mekân	Antalya Evleri	Sabri Esat SİYAVUŞGİL

Tablo 2’de görüldüğü üzere Ağaç Sevgisi, Eskici, Oğlumuz başlıklı metinler sevgi teması altında yer almıştır. Onuncu Yıl Nutku, Atatürk Ve Millî Eğitim, Sanatkârın Eli Öpülür adlı metinler Atatürk teması altında yer almıştır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Misafirliklerimiz, Gelin Kayası, Hıdrellez Bayramı adlı metinler toplum hayatı teması altında yer almıştır. Neşet Ertaş, Hoca Bakkal, Anadolu’da Kilim Demek başlıklı metinler Millî Kültür teması altında yer almıştır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Dülger Balığının Ölümü, Gül Hanım’ın Annesi adlı metinler duygular teması altında yer almıştır. İğde Çiçeği Kokan Sabahlar, Gar, Antalya Evleri adlı metinler zaman ve mekân teması altında yer almıştır.

3.3. Verilerin Toplanması:

İnceleme sonucunda elde edilen veriler, nitel veri toplama usulleri içerisinde yer alan doküman incelemesi usulüyle elde edilmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187).

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışmadaki verilerin incelenmesinde nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi tercih edilmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 227). Araştırmada 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirler ve okuma metinleri okunmuş, genel bir çerçeve ile kodlanmıştır. Sonrasında, birbiriyle ilintili ve anlamlı kodlar, Tomalin ve Stempleski ‘nin (1993) oluşturduğu kültürün öğeleri şeması temel alınarak kategori ve temalar başlığı altında toplanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için, tespit edilen temalar altında bulunan kodların ilgili temaları karşılayıp karşılamadığının belirlemek amacıyla iki araştırmacının kodları ve temaları karşılaştırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir metinleri ve okuma metinleri Tomalin ve Stempleski'nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırma doğrultusunda incelenmiş; ürüne, düşünceye ve davranışa yönelik temalar, bu temalarla ilişkili kodlar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler tablolar ve detaylı alt açıklamalar ile gösterilmiştir. Aşağıda -tablo 3'ten tablo 15'e kadar olan kısımda- şiirlerin analizi sonucunda elde edilen tablolar yer almaktadır.

Tablo 3.

Yurdum Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Yurdum Şiiri
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Ulusal değerlere saygı
Gündelik yaşam
Akrabalık adları
Aile
Arkadaşlık
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Doğa unsurları

Tablo 3'te görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin ulusal değerlere saygı kodu bulunmuştur. Gündelik yaşam temasına ilişkin akrabalık adları, aile, arkadaşlık, benzetme, duygular, hisler ve duyular, doğa unsurları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “vatan sevgisi, doğa sevgisi” şiirin genelinde işlenmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki ulusal değerlere saygı kodu “öpüp başıma koyduğum ekmek gibisin” mısrasında görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki akrabalık adları kodu “emmilerim sınırlarında” dizesinde yer almıştır.

Aile kodu “anamdan emdiğim süt” mısrasında görülmüştür.

Arkadaşlık kodu “top oynamış, âşık olmuş, düşünmüş, ahbap edinmişim” şeklinde şiirde geçmiştir.

Benzetme kodu “ekmek gibisin”, “bir andız fidanı gibi büyümüşüm” şeklinde görülmüştür.

Duygular, duyular ve hisler kodu “âşık olmuş, düşünmüş”, “kederlendiğim günler olmuş”, “sevinçli günlerim olmuş”, “ağladığım senin içindir!”, “güldüğüm senin için!” mısralarında olduğu gibi memlekete duyulan sevgi, saygı, bağlılık, samimilik duyguları şiirin genelinde tespit edilmiştir.

Doğa unsurları kodu “toprak, pınar, tarla, dere, kıyı, deniz, ova” örnekleri ile şiirde yer bulmuştur.

Tablo 4.

Bayrak Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Bayrak Şiiri
Edebiyat
Edebî türler
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel Değerler
Gelenek ve görenek
Millî değerlere saygı
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Zaman adları
Doğa unsurları
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Benzetme

Tablo 4’te görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebî türler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin millî değerlere saygı kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, zaman adları, doğa

unsurları, duygular, hisler ve duyular, aile ve benzetme kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Edebiyat teması altındaki edebî türler kodu “senin destanını okudum, senin destanını yazacağım” şeklinde görülmüştür.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “mezarını kazacağım” dizesinde geçmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “vatanseverlik, millî bilinç, bayrak sevgisi, yurttaşlık bilinci” şiirin genelinde işlenmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki millî değerlere saygı kodu “ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü, kız kardeşimin gelinliği şehidimin son örtüsü, ılık ılık dalga dalga bayrağım, Senin destanını okudum, Senin destanını yazacağım” mısralarında görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü”, “kızılığında ısındık” mısralarında görülmüştür.

Hayvan adları kodu “barışın güvercini, savaşın kartalı” ifadelerinde görülmüştür.

Zaman adları kodu “sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar”, “savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün” mısralarında tespit edilmiştir.

Doğa unsurları kodu “mavi gök, karlı dağ, çöl” örnekleri ile şiirde yer bulmuştur.

Duygular, hisler ve duyular kodu “dalgalandığın yerde ne korku ne keder” mısrasında ve şiirin genelinde korkusuzluk, gururlu olmak, bayrağın manevi anlamına minnettarlık duygusu ile yer almıştır.

Aile kodu “kız kardeşimin gelinliği” örneğinde görülmüştür.

Benzetme kodu “ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü, kız kardeşimin gelinliği şehidimin son örtüsü, ılık ılık dalga dalga bayrağım”, “barışın güvercini, savaşın kartalı, yüksek yerlerde açan çiçeğim”, “tarihim, şerefim, şiirim her şeyim” mısralarında tespit edilmiştir.

Tablo 5.

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda Şiiri
Değerler
Kültürel Değerler
Gündelik yaşam
Kişi adları
Duygular, hisler ve duyular
Unvan
Benzetme

Tablo 5'te görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin kişi adları, duygular, hisler ve duyular, unvan, benzetme kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “Türk büyüklerine saygı ve sevgi, millî bilinç, demokrasi hak ve özgürlükler, akılcılık, vatanseverlik, dil bilinci, halkçılık, hürriyet, ulusalcılık, kültürel bilinç, cesaret, yardımseverlik” kodları ile şiirin genelinde tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki kişi adları kodu “Mustafa Kemal Atatürk” örneği ile şiirde yer bulmuştur.

Duygular, hisler ve duyular kodu “sana borçluyuz ta derinden!”, “hasta, yorgun düşmüştük”, “inançta hür yetiştirdin bizi” mısralarında görülmüştür.

Unvan kodu “sanatkârdın” ifadesinde görülmüştür.

Benzetme kodu “ışığısın bu yurdun” mısrasında yer almıştır.

Tablo 6.

Burçak Tarlası Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Burçak Tarlası Şiiri
Etik Normlar
Uygun olmayan konuşmalar
Gelenek ve görenek
Geleneksel adlandırma
Âdet, töre ve alışkanlık
Yerel boyalar
Yiyecekler

Kaymak
Gündelik yaşam
Meyve, sebze, ekin ve hububat adları
Duygular, hisler, duyular
Ziraat
Zaman adları

Tablo 6’da görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik etik normlar temasına ilişkin uygun olmayan konuşmalar kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin geleneksel adlandırma kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin yerel boyalar kodu, yiyecekler temasına ilişkin kaymak kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin meyve, sebze, ekin, hububat adları, duygular, hisler ve duyular, ziraat, zaman adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Etik normlar teması altındaki uygun olmayan konuşmalar kodu “ilahi kaynana ömrün tükene” ifadesinde görülmüştür.

Gelenek ve görenek teması altındaki geleneksel adlandırma kodu “varın sorun güveye kaç tarlası var”, “burçak tarlasında gelin olması”, “ilahi kaynana ömrün tükene” mısralarında tespit edilmiştir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki yerel boyalar kodu “elimini kınasın hamur ettiler”, “gözümün sürmesin çamur ettiler” mısralarında bulunmuştur.

Yiyecekler teması altındaki kaymak kodu “sütün kaymağını yere taşırdım” mısrasında tespit edilmiştir.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “burçak tarlasında...” ifadesinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “ah ne yaman, zormuş burçak yolması”, “burçak tarlasında aklım şaşırdım”, “silah sesi değil gelin yası var” mısralarında ve şiirin genelinde; üzüntü, keder, çaresizlik, pişmanlık, nefret duygu ve hisleri ile yer bulmuştur.

Ziraat kodu “ah ne yaman zormuş, burçak yolması”, “ben ileniyorum burçak ekene” mısralarında görülmüştür.

Zaman adları kodu “bir günlük gelindim” ifadesinde görülmüştür.

Tablo 7.

Neşet Ertaş Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Neşet Ertaş Şiiri
Folklor
Deyim
Atasözü
Müzik
Müziğe özgü terimler
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Geleneksel evlilik
Geleneksel oyun
Âdet, töre ve alışkanlık
Töre
Gündelik yaşam
İnsana ait soyut kavram işaretleri
Kişi adları
Unvan
Para birimi
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Zaman adları
Meslek adları
Duygular, hisler ve duyular
Sayı adları
Aile
Askerlik
Şehir, mekân, kasaba, köy adları

Tablo 7’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim ve atasözü kodu, müzik temasına ilişkin müziğe özgü terimler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin geleneksel evlilik kodu ve geleneksel oyun kodu, Âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin töre kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin insana ait soyut kavram işaretleri, kişi adları, unvan, para birimi, günlük hayata yönelik araç gereçler, zaman adları, meslek adları, duygular, hisler ve duyular, sayı adları, aile, askerlik, şehir, mekân, kasaba, köy adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “zalım kader devranını dön derdi”, “bu hâli görenin yanıyorsa bağı”, “üç aylık çocuğun çekilmez kahrı” mısralarında görülmüştür.

Atasözü kodu “etti isen böyle buldun, dediler” mısrasında tespit edilmiştir.

Müzik teması altındaki müziğe özgü terimler kodu

“tokacı saz yaptı, elime verdi”,

“babam gibi sazıcı oldun dediler”,

“babam saz çalarken bana zil verdi”,

“babam saz çalarken biz cümbüş aldık”,

“Kırşehir’e varınca kemanı çaldık”,

“o zaman babamdan öğrendim sazı” mısralarında kelime hâlinde tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “engin gönül ile Hakk’a niyazı”, “zalım kader devranının dönderdi” mısralarında görülmektedir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “görgü kurallarına uyma, aile bilinci, büyüklere saygı, sorumluluk alma, yardımseverlik, tutumlu olma” kodları ile şiirin genelinde tespit edilmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki geleneksel evlilik kodu “düğün düzgün hepsi bize gelince”, “başlık çok istemişler, haberin aldım”, “babamı bir yere dünür gönderdim” mısralarında görülmüştür.

Geleneksel oyun kodu “oynadım meydanda köçek, dediler” mısrasında yer almıştır.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki töre kodu “dediysen Ata’yı bildir, dediler” mısrasında görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki insana ait soyut kavram işaretleri kodu “o yaşımda yaktı bir âhu gözü”, “engin gönül ile Hakk’a niyazı” mısralarında tespit edilmiştir.

Kişi adları kodu “Muharrem, Döne, Mecnun, Arzu, Veysel” örnekleri ile şiirde yer bulmuştur.

Unvan kodu “tokacı, sazıcı, köçek, sünnetçi, asker, usta” örnekleri ile yer almıştır.

Para birimi kodu “yüz lirayı verip bir yatak aldım” şeklinde geçmiştir.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “saz, zil, heybe, keman, hançer, yatak” örnekleri ile şiirde görülmüştür.

Zaman adları kodu “bin dokuz yüz otuz sekiz cihana”, “üç aylık çocuğun çekilmez kahır”, “Kırşehir’de yedi sene kalınca” dizelerinde görülmektedir.

Meslek adları kodu “tokacı, sazıcı, köçek, sünnetçi” örnekleri ile şiirde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “dizinde sızıydı anamın derdi”, “engin gönül ile Hakk’a niyazı”, “o yaşımda yaktı bir âhu gözü”, “beşimizde perperişan olunca” gibi mısralarda ve şiirin genelinde keder, üzüntü, çaresizlik, yokluk, perişanlık, aşk ve dayanışma gibi kodlar ile tespit edilmiştir.

Sayı adları kodu “bin dokuz yüz otuz sekiz(1938), üç ile dördü, beş tane öksüz, üç aylık, bir ana, yedi sene, yüz lira,” ifadelerinde görülmüştür.

Aile kodu “baba, ana, ata, kardaş, yar” örnekleri ile şiirde geçmiştir.

Askerlik kodu “üstelik babamı asker eyledik” şeklinde görülmüştür.

Şehir, mekân, kasaba, köy adları kodu “Kırıllar köyü, Yer köyü, İbikli, Teflek, Kırıkkale, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Kırıksoku köyü” örnekleri ile yer almıştır.

Tablo 8.

Türküler Dolusu Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Türküler Dolusu Şiiri
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Kültürel ürün adları
Sanat
Sanatsal terimler
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Giyim kuşam
Millî ürünler
Yiyecekler
Yerel yiyecek

Gündelik yaşam

Meslek adları
Kişi adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve, sebze, ekin, hububat adları
Ölçü birimleri
Hayvancılık
Ülke adları

Tablo 8’de görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin kültürel ürün adları kodu, sanat temasına ilişkin sanatsal terimler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik giyim kuşam temasına ilişkin millî ürünler kodu, yiyecekler temasına ilişkin yerel yiyecek kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin meslek adları, kişi adları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin, hububat adları, ölçü birimleri, hayvancılık, ülke adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “şairim şair olmasına canım kurban şiirin gerçeğine, hasına içersine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum”, “kan damlar ucundan, mürekkep değil”, “işte söz, işte ses, işte biçim” mısralarındaki örnek kelimelerde tespit edilmiştir.

Folklor teması altındaki kültürel ürün adları kodu “türkülerle yunmuş, yıkanmış dilim” mısrasında görülmüştür.

Sanat teması altındaki sanatsal terim kodu “yurdumun taşından, toprağından sürüp gelir nakışlarım” dizesinde görülmüştür.

Inanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “cennet misali sevişen, cehennemler gibi dövüşen”, “eyvallah hepsinde varım” dizelerinde tespit edilmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “insan sevgisi, doğa sevgisi, hayvan sevgisi, vatanseverlik, memleket sevgisi, yurttaşlık bilinci, kültürel bilinç, millî bilinç” gibi değerler ile şiirin genelinde tespit edilmiştir

Giyim kuşam teması altındaki millî ürünler kodu “bir avuç tiftik”, “bir tutam Şile bezi” şeklinde mısralarda tespit edilmiştir.

Yiyecekler teması altındaki yerel yiyecek kodu “Trabzon peyniri, çavdar”

örnekleri ile yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki meslek adları kodu “ressamım”, “şairim” ifadelerinde görülmüştür.

Kişi adları kodu “ömründe bir defa Kazım’ın türküsünü dinleyen” dizesinde yer almıştır.

Benzetme kodu “ana sütü gibi candan, ana sütü gibi temiz”, “dilimizin tuzu biberi”, “karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi”, “mis gibi insan kokar, mis gibi toprak”, “kimi zehir, kimi zemberek gibi”, “cennet misali sevişen, cehennemler gibi dövüşen”, “mağaralar gibi inleyen” örnekler ile şiirde yer almıştır.

Duygular, hisler ve duyular kodu “bin bir yerimden bağlanmışım”, “canım kurban şiirin gerçeğine, hasına”, “içersine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum”, “şairliğimden utanırım”, “bir türkü söylemeden gidersem yanarım” gibi örnek mısralarda ve şiirin genelinde Anadolu’yu memleket yapan her şey için duyulan sevgi, saygı, hayranlık, bağlılık gibi hakim duygular ile yer almıştır.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “kiraz, nar, elma, çavdar, karpuz” örnekleri ile şiirde yer bulmuştur.

Ölçü birimleri kodu “bir dilim, bir avuç, bir çimdik, bir tutam” ifadeleri ile yer almaktadır.

Hayvancılık kodu “bir avuç tiftik” şeklinde yer almıştır.

Ülke adları kodu “Yemen” olarak şiirde geçmiştir.

Tablo 9.

Sevgilerde Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Sevgilerde Şiiri
Etik Normlar
Argo kelimeler
Gündelik yaşam
Zaman adları
Duygular, hisler ve duyular

Tablo 9’da görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik etik normlar temasına ilişkin argo kelimeler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin zaman adları, duygular, hisler ve duyular

kodları bulunmuştur. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Etik normlar teması altındaki argo kelimeler kodu “çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek” mısrasında bulunmuştur.

Gündelik yaşam teması altındaki zaman adları kodu “sevgileri yarınlara bıraktınız”, “çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek” mısralarında tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “sevgileri yarınlara bıraktınız, çekingen, tutuk, saygılı”, “kalbinizi dolduran duygular, kalbinizde kaldı” mısralarında olduğu gibi şiirin genelinde pişmanlık, geç kalınmışlık duygusu ile yer bulmuştur.

Tablo 10.

Gün Eksilmesin Pencereinden Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Gün Eksilmesin Pencereinden Şiiri
İnanışlar Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler Kültürel değerler
Gündelik yaşam Günlük hayata yönelik araç gereçler Duygular, hisler ve duyular Doğa unsurları

Tablo 10’da görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin günlük hayata yönelik araç gereçler, duygular, hisler ve duyular, doğa unsurları kodları bulunmuştur. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “ve gönül Tanrı’sına der ki” mısrasında görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “doğa sevgisi ve hayvan sevgisi” kodları ile şiirin genelinde işlenmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “gün eksilmesin pencereinden!” mısrasında bulunmuştur.

Duygular, hisler ve duyular kodu “pervam yok verdiği elemden; her mihnet kabulüm, yeter ki gün eksilmesin pencereinden!” mısralarında olduğu gibi şiirin

genelinde ölüm korkusu, her şeye rağmen hayata tutunma isteği, yaratıcıya teslimiyet gibi hakim duygular ile görülmüştür.

Doğa unsurları kodu “ne doğan güne hükmüm geçer”, “gün eksilmesin penceremden!” dizelerinde yer bulmuştur.

Tablo 11.

Çocukluğum Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Çocukluğum Şiiri
Folklor Deyim
Değerler Kültürel değerler
Gündelik yaşam Ziraat Duygular, hisler ve duygular Meyve, sebze, ekin, hububat adları Zaman adları Günlük hayata yönelik araç gereçler Ülke, şehir, nehir, vadi, mekân adları

Tablo 11’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin ziraat, duygular, hisler ve duygular, meyve, sebze, ekin, hububat adları, zaman adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, ülke, şehir, nehir, vadi, mekân adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Folklor teması altındaki deyim kodu “düşmüşüm yollara yayan yapıldak”, “bakmışım çaresine başımın” mısralarında bulunmuştur.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “doğa sevgisi, vatanseverlik” kodları ile şiirin genelinde görülmüştür..

Gündelik yaşam teması altındaki ziraat kodu “zerdali ağacı, iğde ağaçları, üzüm bağları, ekin tarlaları” örnekleriyle şiirde yer almıştır.

Duygular, hisler ve duygular kodu “halı tezgâhını sofada kurulu, hâlâ aklımda unutmadım” gibi örnek mısralarda görüldüğü üzere geçmişe özlem, anılara ve kültürel değerlere bağlılık duyguları ile şiirde tespit edilmiştir.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “mısır, karpuz, ekin, iğde, üzüm” gibi örnekler ile şiirde yer almıştır.

Zaman adları kodu “gün ışığı aydınlık gecelerde”, “bir öğle, bir ikindi, bir akşam” mısralarında görülmüştür.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “halı tezgâhı” örneği ile şiirde görülmüştür.

Ülke, şehir, nehir, vadi, mekân adları kodu “değirmen, Kızılırmak boyları, Anadolu, Nevşehir, Kayabaşı, Avanos” örnekleri ile şiirde yer bulmuştur.

Tablo 12.

İstanbul Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

İstanbul Şiiri
Mimari
İnsan eliyle yapılmış dokular
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gündelik yaşam
Renk adları
Zaman adları
Gök cisimleri
Doğa unsurları
Askerlik
Aile
Duygular, hisler ve duyular
Sayı adları
Şehir adları

Tablo 12’de görüldüğü üzere ürüne yönelik mimari temasına ilişkin insan eliyle yapılmış dokular kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, zaman adları, gök cisimleri, doğa unsurları, askerlik, aile, duygular, hisler ve duyular, sayı adları, şehir adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Mimari teması altındaki insan eliyle yapılmış dokular kodu “minare, Eyüp Sultan, Rumelihisarı, mektep, kışla” örnekleri ile şiirde yer almıştır.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “minare minare, ev ev”, “babamın yattığı Küçükusu”, “anamın toprağı Eyüp sultan” mısralarında görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “aile bilinci, kültürel bilinç, memleket sevgisi” gibi kodlar ile şiirde yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “mavi sular üstünde yine bembeyaz Kızkulesi” mısrasında bulunmuştur.

Zaman adları kodu “göğünde tanıdım ayın on dördünü” dizesinde geçmiştir.

Gök cisimleri kodu “göğünde tanıdım ayın on dördünü” mısrasında tespit edilmiştir.

Doğa unsurları kodu “önümde, açık kollarıyla Boğaz”, “anarım Adalar’da çamların uykusunu” şeklinde görülmüştür.

Askerlik kodu “askerlik ettiğim kışladır ötesi” mısrasında görülmüştür.

Aile kodu “bir gün, bir kızını benim eden”, “babamın yattığı Küçüküsu, anamın toprağı Eyüpsultan” mısralarında tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “gün olur, Beyoğlu’nu özler içim”, “koklamak isterim tünelin kokusunu”, “öpüp başıma koymak istediğim şehir!” gibi örnek mısralarda görüldüğü üzere İstanbul’a duyulan sevgi, bağlılık, hayranlık, saygı duyguları ile şiirde yer almıştır.

Sayı adları kodu “göğünde tanıdım ayın on dördünü” mısrasında bulunmuştur.

Şehir adları kodu “İstanbul” örneği ile geçmiştir.

Tablo 13.

Ninni, Mâni, Tekerleme Nazım Metinlerinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Ninni, Mâni, Tekerleme Nazım Metinleri
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Âdet, töre ve alışkanlık
Geleneksel boya
Gündelik yaşam
Hayvan adları
Akrabalık adları
Duygular, hisler ve duyular
Günlük hayata yönelik araç gereçler

Tablo 13’te görüldüğü üzere ürüne yönelik öge bulunmamıştır. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin geleneksel boya kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin hayvan adları, akrabalık adları, duygular, hisler ve duyular, günlük hayata yönelik araç gereçler kodları bulunmuştur. Aşağıda kodlara ilişkin örnek

cümlelere yer verilmiştir:

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “ölüm Allah’ın emri” dizesinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki hayvan adları kodu “dana, kurnaz tilki” ifadelerinde görülmüştür.

Akrabalık adları kodu “oğul, yar” kelimeleri ile tespit edilmiştir.

Duygular, duyular ve hisler kodu: mani örneğinde kıskançlık, ayrılıktan yakarış duygusu; ninni örneğinde anne şefkati duygusu ile yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “kadifeden yastık” örneği ile tespit edilmiştir.

Tablo 14.

Kuvâyi Milliye Destanı’ndan Şiirinde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Kuvâyi Milliye Destanı’ndan Şiiri
Değerler
Kültürel değerler
Giyim kuşam
Şayak kalpak
Gündelik yaşam
Mekân adları
Şehir adları
Benzetme
Zaman adları
Meslek adları
Renk
Unvan
Bölge, nehir, vadi adları

Tablo 14’te görüldüğü üzere ürüne yönelik öge tespit edilmemiştir. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik giyim kuşam temasına ilişkin şayak kalpak kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin mekân adları, şehir adları, benzetme, zaman adları, meslek adları, renk, unvan, bölge, nehir, vadi adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümlelere yer verilmiştir:

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “Atatürk sevgisi, millî bilinç” kodları ile şiirin genelinde tespit edilmiştir.

Giyim kuşam teması altında “şayak kalpak” kodu tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki mekân adları kodu “Selimşahlar Çiftliği” örneği ile şiirde yer almıştır.

Şehir adları kodu “Manisa, Kocatepe, Afyon” örnekleri ile şiirde geçmiştir.

Benzetme kodu “sarışın bir kurda benziyordu”, “ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak” dizelerinde görülmüştür.

Zaman adları kodu “Yunan’dan önce ve Seferberlik’ ten evvel” dizelerinde geçmiştir.

Meslek adları kodu “ırgatlık” örneği ile şiirde görülmüştür.

Renk adları kodu “sarışın bir kurda benziyordu”, “ve mavi gözleri çakmak çakmak” örnekleri ile yer almıştır.

Unvan kodu “Paşa” şeklinde şiirde geçmiştir.

Bölge, nehir, vadi adları kodu “Afyon Ovası” örneği ile şiirde yer almıştır.

Aşağıda –tablo 15’ten tablo 33’e kadar olan kısımda- okuma metinlerine ait tablolar yer almaktadır:

Tablo 15.

Ağaç Sevgisi Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Ağaç Sevgisi Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
İnanışlar
Dinî inanç(İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Geleneksel evlilik terimleri
Âdet, töre ve alışkanlık
Âdet
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Unvan
Akrabalık adları
Kişi adları
Zaman adları
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular

Meyve, sebze, ekin, hububat adları
 Sayı adları
 Ziraat
 Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları
 Ulus adları

Tablo 15’te görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin geleneksel evlilik terimleri kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin âdet kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, unvan, akrabalık adları, kişi adları, zaman adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin, hububat adları, sayı adları, ziraat, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları, ulus adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “Orhun Yazıtlarında bile ağaçla karşılaşırız” , “Türk şiirinde ağaca karşı derin bir ilgi görülür” , “Âşıkpaşazade tarihi”, “ağaç yalnız şairin belleğinde bir anı değil, halkın yaşantısında da bir andaç, bir nişandır” , “Deliktaşlı Ruhsatî” , “Pir Sultan Abdal’ın şiirlerinden birçoğu da ağaç çağrışımları ve buluşlarıyla doludur” , “gene Pir Sultan, Dede Korkut gibi ağacı şöyle över” gibi örnek cümlelerde ve ifadelerde tespit edilmiştir.

Folklor teması altındaki deyim kodu “çiçek açar, domur domur dal verir, kimi uzar, birbirine el verir” mısralarında ‘el vermek’ deyimini ile tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “Osman Gazi’nin kardeşi Savacı Bey’in orada şehit olmasından ötürü bu adın verildiği yazılır” , “Deliktaşlı Ruhsatî, bütün tabiattaki canlılığın ağaçtan geldiğini, tan yelleriyle ağacın çıkardığı uğultuların bir ibadet olduğunu söyler” cümlelerinde ve “ağaçlar ‘ hu’ çeker, iniler taşlar” mısrasında yer bulmuştur.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “doğa sevgisi, duyarlılık” gibi değerler metnin genelinde işlenen hakim duygu olarak görülmüştür. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Dedelerimiz, ömürleri boyunca, verimli arkadaş saydıkları ağacı her yerde arayıp yetiştirmiş, ona gönüllerinin en derin sevgisini, saygısını armağan etmişlerdi.

Ağaçlarımız, halkımızın duyusuna, düşüncesine girmiş, sinmiştir. Ağaç, yalnız bir tabiat vergisi olmaktan çok uzaktır. Onlar da bizi, biz de onları görmemek elden gelmez” gibi örnek cümlelerde ve metnin genelinde doğa sevgisi (ağaç sevgisi) kodu tespit edilmiştir.

“Ağaca verilen kıymet bugün daha da artmıştır. İzinsiz ağaç kesmek yasaktır. Bu hususa verilen cezalar, bazı memleketlerde pek ağırdır, ölüm cezası bile verilmiştir. Bizim memleketimize gelince halkımızın gönlünde köklü bir ağaç sevgisi vardır. Onun bu sevgisi, modern ağaç bilgisi ile ışıklanırsa yurdumuz az zamanda yemyeşil olur” cümlelerinde duyarlılık kodu yer almıştır.

Gelenek ve görenek teması altındaki geleneksel evlilik terimleri kodu “düğünler yapıldığında” ifadesinde bulunmuştur.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki âdet kodu “çocuk doğduğunda, düğünler yapıldığında, bir yolculuk esnasında ağaç dikilir” cümlesinde tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “kırmızı gül ağaçtandır” mısrasında ve “onun bu sevgisi, modern ağaç bilgisi ile ışıklanırsa yurdumuz az zamanda yemyeşil olur” cümlesinde bulunmuştur.

Hayvan adları kodu “ağaçlar üstünde dillenir kuşlar” , “bülbül figan eyler, feryada başlar” mısralarında görülmüştür.

Unvan kodu “Deliktaşlı Ruhsatî, Pir Sultan Abdal, Dede Korkut” örnekleri ile metinde tespit edilmiştir.

Akrabalık adları kodu “dedelerimiz” , “Yıldırım’ın oğlu” , “Osman Gazi’nin kardeşi” ifadelerinde yer almıştır.

Kişi adları kodu “Deliktaşlı Ruhsatî, Yıldırım, Süleyman, Osman Gazi, Savacı Bey, Pir Sultan Abdal, Dede Korkut” isimleri ile metinde geçmiştir.

Zaman adları kodu “palamut çok olursa kış erken gelir”, “ağam sen gideli yedi yıl oldu”, “öter garip garip diller sabahtan”, “tez gel ağam, tez gel eğlenmeyesin” mısralarında ve “dedelerimiz ömürleri boyunca”, “çok eski çağlardan beri” ifadelerinde tespit edilmiştir.

Doğa unsurları kodu “tan yeli” ifadesi ile görülmüştür.

Benzetme kodu “ağaç yalnız şairin belleğinde bir anı değil, halkın yaşantısında da bir andaç, bir nişandır”, “verimli arkadaş saydıkları ağacı, her yerde arayıp yetiştirmiş”, “dağlar gözlerinden akıtır yaşlar” şeklinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “ona gönüllerinin en derin sevgisini, saygısını

armağan etmişlerdi”, “öter garip garip diller sabahtan”, “ağaçlar ‘hu’ çeker iniler taşlar”, “dağlar gözlerinden akıtır yaşlar”, “bülbul figan eyler, feryada başlar”, “ağaç dersem gönüllenne” mısralarında ve “ağaca verilen kıymet bugün daha da artmıştır” cümlesinde ve metnin genelinde; acı, üzüntü, gönül koyma gibi duygular ve saygı, sevgi, ağaca kıymet verme hissi ile yer almıştır.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “karadut, dut, palamut” örnekleriyle metinde yer almıştır.

Sayı adları kodu “ağam sen gideli yedi yıl oldu” mısrasında bulunmuştur.

Ziraat kodu “palamut, kavak yaprağı, karadut yaprağı, dut yaprağı, dal, çiçek” kelimeleri ile tespit edilmiştir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Deliktaş, Çamlıbel, Kirazlı, Kırkağaç, Göynük, Bey kavağı, İnegöl, Domaniç, Kandilli çam” olarak metinde geçmiştir.

Ulus adları kodu “Türk boyu, Türk halkı” ifadeleri ile yer almıştır.

Tablo 16.

Eskici Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Eskici Metni
Folklor
Deyim
Kültürel ürün adları
Müzik
Müzik türleri
Mimari
İnsan eliyle yapılmış dokular
Değerler
Kültürel değerler
Âdet, töre ve alışkanlık
Yöresel alışkanlık
Giyim kuşam
Yerel giyim
Yiyecekler
Yöresel yiyecekler
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Akrabalık adları
Kişî adları
Zaman adları
Meslek adları
Doğa unsurları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve, sebze, ekin, hububat adları

Süs eşyaları
Sayı adları
Aile
Ziraat
Askerlik
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 16’da görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim ve kültürel ürün adları kodu, müzik temasına ilişkin müzik türleri kodu, mimari temasına ilişkin insan eliyle yapılmış dokular kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin yöresel alışkanlık kodu, giyim kuşam temasına ilişkin yerel giyim kodu, yiyecekler temasına ilişkin yöresel yiyecekler kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, akrabalık adları, kişi adları, zaman adları, meslek adları, doğa unsurları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin hububat adları, süs eşyaları, sayı adları, aile, ziraat, askerlik, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki” cümlesinde ‘canı sıkılmak’ deyim kodu bulunmuştur.

Folklor teması altındaki kültürel ürün adları kodu “artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgarını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu” cümlesinde yer almıştır.

Müzik teması altındaki müzik türleri kodu “artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgarını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu” cümlesinde görülmüştür.

Mimari teması altındaki insan eliyle yapılmış dokular kodu “bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki” cümlesinde tespit edilmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “kültürel bilinç, dil bilinci, millî bilinç, duyarlılık, aile bilinci, vatan sevgisi, yurttaşlık bilinci” gibi değerler metnin genelinde işlenen ve okuyucuya hissettirilmek istenen kültür öğeleridir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“İstanbul’daki gibi, ‘Hasan gel!’, ‘Hasan git!’ demiyorlardı, ismi değışir gibi olmuştı. ‘Hassen’ şekline girmişti”, “anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu”, “bunu işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktaydı, bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktaydı”, “bir aralık nerede ve kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana dili ile sordu”, “Ruh ya Hassen, derlerse uzaklaşıyordu. Hayfa’ya çıktılar ve onu bir trene koydular. Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştı. Hasan köşeye büzüldü; bir şeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu”, “Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değıl, yüzüne de dikkatli bakmıştı” cümlelerinde kültürel bilinç, dil bilinci, millî bilinç kodları tespit edilmiştir.

“Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşafı, kara çatık kaşlı, kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı. Anasıninkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülü verilen cansız bir göğüs...” cümlesinde duyarlılık ve aile bilinci kodu görülmüştür.

“Fakat vapur, şuraya buraya uğrayıp bir sürü yolcu bıraktıktan sonra sıcak memleketlere yaklaşınca kendisini bir durgunluk aldı; kalanlar bilmediği bir dilden konuşuyorlardı...”, “eskici, başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan’ın yüzüne baktı:

— Türk çocuğı musun be?

— İstanbul’dan geldim.

—Ben de o taraflardan... İzmit’ten!”, “Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değıl, yüzüne de dikkatli bakmıştı”, “artık erişemeyeceğı yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiğı yerleri düşünerek benliğı sarsıla sarsıla dinliyordu” cümlelerinde yurttaşlık bilinci kodu görülmüştür.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki yöresel alışkanlık kodu “deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı, yer sofrasında bunu hem kaşık hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu” cümlesinde yer bulmuştur.

Giyim kuşam teması altındaki yerel giyim kodu “gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşafı, kara çatık kaşlı kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı”, “birçok çocuk da gelmişti; entarilerinin üstüne hırka yerine elbise ceket giymiş, saçları perçemli, başları takkeli

“çocuklar...”, “şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceket, takkesi, kırmızı ayakkabıları vardı”, “saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makine ile kesilmiş, alına perçemler uzatılmıştı” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Yiyecekler teması altındaki yöresel yiyecekler kodu “deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı” cümlesinde yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu”, “bu keçiler kapkara, beneksiz kara idi; tüyleri yeni otomobil boyası gibi aynamsı bir cila ile kızgın güneş altında, pırıl pırıl yanıyordu”, “ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır, yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı”, “dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı”, “yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle durmadan konuşuyordu” gibi cümlelerde ve “kara çarşaf, kırmızı ayakkabılar, beyaz boyalı hasta otomobili” ifadelerinde tespit edilmiştir.

Hayvan adları kodu “keçi, balık, deve (metinde geçen yazılışı ile ‘gemel’) ” kelimeleri ile yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “yer sofrası, çuval kaplı yayvan torba, çanak, kösele, iskemle, deri, çiriş çanağı” öğeleri ile metinde tespit edilmiştir.

Akrabalık adları kodu “hala” ibaresi ile metinde yer almıştır.

Kişi adları kodu “Hasan” ismi ile metinde bulunmuştur.

Zaman adları kodu “Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu. Öyle, haftalarca sustu”, “asıl konuşan Hasan’dı, altı aydan beri susan Hasan”, “geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu” cümlelerinde görülmüştür.

Meslek adları kodu “asker, eskici” kelimeleri ile metinde bulunmuştur.

Doğa unsurları kodu “yamaçlarında keçiler otlayan kuru, yalçın, çatlak dağlar” cümlesinde yer bulmuştur.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri kodu “kara çatık kaşlı, kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı”, “anasınıninkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülü verilen cansız bir göğüs”, “saçları perçemli, başları takkeli çocuklar”, “eskicide saç sakal dağınık, göğüs bağı açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı; gözlerinin akına kadar sarıydı”, “göğsünün ortasında, tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı”, “yanakları sevincinden pembe pembe,

dudakları taze, gevrek billur sesiyle durmadan konuşuyordu”, “önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı, gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcaklığıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici döküldüğünü duydu” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Organ adları kodu “bağır (göğüs), gerdan” kelimeleri ile yer bulmuştur.

Benzetme kodu “gönülleri isli”, “billur ses”, “deri gibi sert yayvan tandır ekmeği”, “İstanbul’da gördüğü maymun gibi avurdandan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhlayışına,...”, “daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi tıklandığını duyuyordu...”, “göğsünün ortasında, tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı”, “yanaklarından göz yaşları birbiri arkasına temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları, dışarının rengini, geçilen manzaraları içine alarak nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılarıyla yerlerinden oynayarak, vurularak içlerinde güneşli, mavi gök, pırıl pırıl akıyor”, “...ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcaklığıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici döküldüğünü duydu” gibi örnek cümlelerde ve örnek ifadelerde görülmektedir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “portakal bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, gırtlığında lokmasını yutamamış gibi bir sert düğüm, daima susuyordu”, “hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle fakat gönülleri isli, evlerine döndüler”, “Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu. öyle, haftalarca sustu”, “bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki...Şaşarak, eğlenerek seyrediyordu”, “Hasan, yüreği burkularak sordu: Gidiyor musun?”, “ağlama diyorum sana! Ağlama. Bunları derken onun da katı, nasırlaşmış yüreği yumuşamış, şişmişti” gibi metinden alıntı yapılan örnek cümlelerde görülmüştür. Eskici metninde sevinç, üzüntü, keder, memleket hasreti, ağlayış, haykırma, kadere isyan ediş, içine kapanma, gariplik, geçmişe özlem, yabancılık, perişanlık gibi zengin duygu ve his yoğunluğu söz konusudur.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “yemiş” örneği ile eserde yer almıştır.

Süs eşyaları kodu “gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşaf, kara çatık kaşlı kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı” cümlesinde görülmektedir.

Sayı adları kodu “bir sürü, sürü sürü, birer birer” ifadeleriyle yer almıştır.

Aile kodu “zaten babadan yetim kalan Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşunun yardımı ile halasının yanına, Filistin’in ücra bir kasabasına gönderiliyordu” cümlesinde bulunmaktadır.

Ziraat kodu “portakal bahçeleri, zeytinlikler” ifadeleri ile metinde geçmektedir.

Askerlik kodu “çok sabretti dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu” cümlesinde yer almıştır.

Bölge, ülke, şehir, semt adları kodu “Marmara, Arabistan, İstanbul, Filistin, Kanlıca” örnekleri ile metinde yer almaktadır.

Tablo 17.

Oğlumuz Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Oğlumuz Metni
Folklor
Deyim
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Âdet, töre ve alışkanlık
Büyüklerle öncelik
Gündelik yaşam
Renk adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Kişi adları
Zaman adları
Yön adları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve, sebze, ekin, hububat adları
Süs eşyaları
Sayı adları
Aile

Tablo 17’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu yer almıştır. Düşünceye yönelik İnanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu ve değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin büyüklerle öncelik kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, kişi adları, zaman adları, yön adları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin hububat

adları, süs eşyaları, sayı adları, aile gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “ben sanki bütün bu şeylerin senin kalbini nasıl sızlattığını bilmiyor muyum?”, “değişebileceğini aklımız almıyor” cümlelerinde ‘kalbi sızlamak ve aklı almamak’ deyim kodları tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “ezan okunuyor diye mırıldandı”, “...karım kur’an’la vaat edilen saadetini, sanki asırlardan beri beyhude yere bekliyordu”, “abdest aldı, sonra seccadesini sofaya sererek namaza durdu” cümlelerinde yer almıştır.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, hoşgörölü olma, toplumsal kurallara uyma, aile bilinci, dinî bilinç, duyarlılık, büyüklere saygı” gibi kültürel unsurlar ile metnin genelinde işlenmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “bizi misafir edeceğin odayı da unutmamışsındır; buna eminim” şeklinde metinde geçmektedir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki büyüklere öncelik kodu “karlı bir şubat gecesi doğmuştu. Babamın kucağına verirken bir tuhaftım” cümlesinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “kül rengi, mavi, pembe, siyah” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “mangal, semaver, seccade” örnekleri ile tespit edilmiştir.

Kişi adları kodu “Ömer” adıyla metinde bulunmuştur.

Zaman adları kodu “yirmi küsur yıl, şubat gecesi, yedinci yaş, on dördüncü yaş” ifadeleri ile metinde yer bulmuştur.

Yön adları kodu “odası gündeğdu tarafındaydı” şeklinde metinde görülmüştür.

Zaman kodu “renksiz, sessiz ve serin kuşluk vakti: yatağın ılıkılığı, belirsiz duygular, düşünceden kaçış” cümlesinde tespit edilmiştir.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri kodu “benimkilere benzeyen sert ve siyah sakallı yüzünü hafifçe öperek dışarı çıktım”, “ah benim saz benizli, kır saçlı bebeğim” cümlelerinde görülmektedir.

Benzetme kodu “uçmayı öğrenmiş bir serçe yavrusu gibi gözün başka dallarda”, “benimkilere benzeyen sert ve siyah sakallı yüzünü hafifçe öperek dışarı çıktım” örneklerinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “sesi bana hüznün verdi”, “...ve karım kur’an’la vaat edilen saadetini, sanki asırlardan beri beyhude yere bekliyordu”, “hareketlerinde ve yürüyüşünde, kabul edilmiş bir mağlubiyetin hazin sükûneti vardı”, “gün, katılmaya mecbur olduğumuz gün, başlıyordu”, “içim bir tuhaftı. Ona bakamıyordum fakat onunla doluydum”, “ve o, ilk aşkın bahtsızlığı ile sarsıldı, bizi de perişan etti”, “...sen böyle konuşurken sesini titreten şeyde biraz vicdan burkulması ve daha çok çaresizliğin azabı yok mu!”, “sen uykularında da bizden uzaklaştın” gibi örnek cümlelerde olduğu gibi metnin geneline kederli bir ruh hâli hakîmdir. Çaresizlik, perişanlık, üzüntü, vazgeçmişlik, tükenmişlik, iyimser düşünmeye çalışma, anılara sığınma gibi duygu durumları tespit edilmiştir.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “limon” örneği ile yer bulmuştur.

Süs eşyaları kodu “bu arada, onu biraz daha iyi yaşatabilmek için, karım, düğününden kalma üç beşbirliğini bozdurdu” cümlesinde tespit edilmiştir.

Sayı adları kodu “yirmi küsür” ifadesi ile metinde görülmüştür.

Aile kodu “karı, oğul, bebeğim, baba, kardeş” gibi örnekler ile metinde yer almıştır.

Tablo 18.

Onuncu Yıl Nutku Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Onuncu Yıl Nutku Metni
Sanat
Sanatla ilgili terimler
Değerler
Kültürel değerler
Millî ülkü
Gelenek ve görenek
Millî bayram
Gündelik yaşam
Zaman adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Askerlik
Ulus adları

Tablo 18’de görüldüğü üzere ürüne yönelik sanat temasına ilişkin sanatla ilgili terimler kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu ve millî ülkü kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin millî bayram kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin zaman adları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, sayı adları, askerlik, ulus adları gibi

kodlar metinde tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Sanat teması altındaki sanatla ilgili terimler kodu “Türk milletinin, tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür” şeklinde metinde görülmektedir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, kültürel bilinç, cesaret, kahramanlık, duyarlılık, çalışkanlık, vatanseverlik, millî bilinç, yurttaşlık bilinci, akılcılık” gibi değerler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Bundaki muvaffakiyeti, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz”, “çünkü Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir”, “bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür”, “on beş yıldan beri, giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi işittin” cümlelerinde yardımseverlik kodu tespit edilmiştir.

“Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyeti’dir”, “millî kültürümüzü, muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkaracağız”, “Türk milletinin, tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür” cümlelerinde kültürel bilinç kodu işlenmiştir.

“Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyeti’dir”, “bundaki muvaffakiyeti, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz”, “bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur”, “çünkü Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir”, “asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atının

yüksek medeniyet ufkundan, yeni bir güneş gibi doğacaktır” cümlelerinde cesaretli olma kodu tespit edilmiştir.

“Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür” cümlesinde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Az zamanda, çok ve büyük işler yaptık”, “Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir”, “fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz”, “bundaki muvaffakiyeti, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz”, “bunun için bizce, zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız, daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız” cümlelerinde çalışkanlık kodu tespit edilmiştir.

“Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız” cümlesinde vatanseverlik kodu tespit edilmiştir.

“Ne mutlu Türk’üm diyene!”, “Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir”, “Türk milleti!”, “Türk milletinin karakteri yüksektir”, “bu anda, büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim”, “millî kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız”, “asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkundan, yeni bir güneş gibi doğacaktır”, “ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şerefle, saadetle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim” gibi örnek cümlelerde, ifadelerde ve metnin genelinde millî bilinç hakim olarak işlenmiş bir değerdir.

“Bu anda, büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim”, “yurttaşlarım” gibi örneklerde yurttaşlık bilinci tespit edilmiştir.

“Bunun için bizce, zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir”, “ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu

meşale, müspet ilimdir”, “bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür” gibi örnek cümlelerde akılcılık kodu işlenmiştir.

Değerler teması altındaki millî ülkü kodu “çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz”, “yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız”, “milletimizi, en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız”, “millî kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız”, “...yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin, tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir”, “bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür”, “bugün, aynı inanç ve katıyetle söylüyorum ki millî ülkeye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin, büyük millet olduğunu, bütün medeni âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır”, “asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkundan, yeni bir güneş gibi doğacaktır” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki millî bayram kodu “ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şerefle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim” cümlesinde görülmüştür.

Zaman adları kodu “onuncu yıl nutku”, “geçmiş asırlar”, “on beşinci yıl” gibi örnek ifadeler bulunmuştur.

Benzetme kodu “ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir”, “asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkundan, yeni bir güneş gibi doğacaktır” gibi örnek cümlelerde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “Bugün, cumhuriyetimizin, onuncu yılını doldurduğu, en büyük bayramdır”, “kutlu olsun!”, “bu anda, büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim”, “Ne mutlu Türk’üm diyene”, “ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet

bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim” gibi örnek cümlelerde ve ifadelerde görüldüğü üzere metnin genelinde mutluluk, sevinç, heyecan, gururlu olma, güçlü olma, övünç içinde olma gibi önemli duygular işlenmiştir.

Askerlik kodu “Kurtuluş Savaşı’na başladığımızın on beşinci yılındayız”, “Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Ulus adları kodu “Türk milleti, Türk kahramanlığı” ifadeleri ile metinde yer bulmuştur.

Tablo 19.

Atatürk ve Millî Eğitim Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Atatürk ve Millî Eğitim Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Sanat
Sanatla ilgili terimler
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Değerlere saygı
Âdet, töre ve alışkanlık
Alışkanlık
Gündelik yaşam
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Unvan
Kişi adları
Zaman adları
Meslek adları
Duygular, hisler ve duyular
Sayı adları
Askerlik
Ulus adları
Millî kurum adları

Tablo 19’da görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, sanat temasına ilişkin sanatla ilgili terimler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin değerlere saygı kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin alışkanlık kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin günlük hayata yönelik araç gereçler, unvan, kişi adları, zaman adları, meslek adları, duygular, hisler ve duyular, sayı adları, askerlik, ulus adları, millî kurum adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “okumak onun için en büyük bir ihtiyaçtı. Yabancı dillerden Almancayı da anlamakla beraber, iyi bildiği Fransızcada yazılmış eserleri okumayı yeğlerdi”, “tarihî kitapları, daima harita ile izleyerek okur ve savaşlar için ayrıca krokiler çizerdi. En çok okumayı sevdiği konular; tarih, coğrafya, filoloji, hukuk, sosyoloji, iktisat ve sanat konuları idi. Roman, az okurdu fakat şiirden hoşlanır ve onları asıl şairlerinden ve güzel okuyan edip arkadaşlarından dinlemesini severdi”, “1 Kasım 1937’de Büyük Millet Meclisini açış nutkunda...”, “çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir” gibi örnek cümlelerde ve ifadelerde tespit edilmiştir.

Sanat teması altındaki sanatla ilgili terimler kodu “en çok okumayı sevdiği konular; tarih, coğrafya, filoloji, hukuk, sosyoloji, iktisat ve sanat konuları idi”, “Sinan’ın heykelini yapınız!”, “evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir” gibi cümlelerde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “duyarlılık, yardımseverlik, görgü kurallarına uyma, kültürel bilinç, çalışkanlık, büyüklere saygı, Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, millî bilinç, yurttaşlık bilinci gibi değerler metnin genelinde işlenmiş değerlerdir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Okul programlarıyla bizzat meşgul olur, okutulan kitapları gözden geçirir ve özellikle tarih derslerinin, ulusun bilincini yükselteceğine inanır...” örnek cümlede yardımseverlik kodu görülmüştür.

“O, öğretmenlerini saygı ve minnetle anar ve yaşamda olanlara rastladıkça onlara en büyük saygıyı gösterirdi. Özellikle, kendisine askerî akademide kurmay sınıflarında iken arkadaş muamelesi yapmış olan hocalarının anılarını ve o zamanlar kendi üzerinde bıraktığı olumlu etkileri daima şükranla anardı” örnek cümlesinde görgü kurallarına uyma kodu ve büyüklere saygı kodu tespit edilmiştir.

“Onun en çok uğraştığı konulardan biri, millî eğitim ve kültür işlerine ait idi”, “...özellikle tarih derslerinin, ulusun bilincini yükselteceğine inanır ve Türklük dünyasının tarihini bir bütün olarak, uygarlık unsurlarına daha çok önem verilerek incelenmesini ve okutulmasını isterdi”, “o, Türk büyüklerinden Alparslanlar, Fatihler, Yavuz ve Kanunilerin hayranı olmakla beraber, bizzat uygarlık eserleri vücuda getirmiş

olan Mimar Sinanlar ve Piri Reislere de ayrı bir değer verirdi. Çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti”, “evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir”, “Atatürk, bu ideallerin gerçekleşmesini daima ulusal eğitime ve kültür alanındaki ilerlemeye bağlamıştır”, “bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak ve işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir”, “o, 1935 yılında Türk Tarih Kurumuna hitaben diyor ki: Sinan’ın heykelini yapınız” gibi örnek cümlelerde ve metnin genelinde kültürel bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir”, “bir çocuğun, normal tahsil devrelerinden geçerek yetişmiş olması şarttır”, “talebe, her ne yaşta ve sınıfta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri nazarıyla bakacak ve öyle muamele edeceksin”, “eğer cumhur reisi olmasam maarif vekilliğini almak isterdim”, “okul programlarıyla bizzat meşgul olur, okutulan kitapları gözden geçirir ve özellikle tarih derslerinin, ulusun bilincini yükselteceğine inanır ve Türklük dünyasının tarihini bir bütün olarak, uygarlık unsurlarına daha çok önem verilerek incelenmesini ve okutulmasını isterdi”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti”, “Sinan’ın heykelini yapınız”, “büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir”, “bu ideali en kısa bir zamanda başarmak, bir fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz”, “bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak ve işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir”, “işaret ettiğim umdeleri (ilkeleri) Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir hâlde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca

vazifedir”, “bu teşebbüste başarı ancak türeli (adaletli) bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir” gibi örnek cümlelerde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“O, Türk büyüklerinden Alparslanlar, Fatihler, Yavuz ve Kanunilerin hayranı olmakla beraber,bizzat uygarlık eserleri vücuda getirmiş olan Mimar Sinanlar ve Piri Reislere de ayrı bir değer verirdi. Çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti”, “o, 1935 yılında Türk Tarih Kurumuna hitaben diyor ki: Sinan’ın heykelini yapınız”, “evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir”, “bu büyükleri örnek alacak ve daha üstün eserler meydana getirecek gençlerin, gelecek nesillerimizin değerleri arasında yer alacaklarına şüphe var mıdır?” gibi örnek cümlelerde Türk büyüklerine saygı kodu tespit edilmiştir.

“Evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir”, “bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak ve işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir” örnek cümlelerinde vatanseverlik kodu tespit edilmiştir.

“Onun en çok uğraştığı konulardan biri, millî eğitim ve kültür işlerine ait idi”, “...özellikle tarih derslerinin, ulusun bilincini yükselteceğine inanır ve Türklük dünyasının tarihini bir bütün olarak, uygarlık unsurlarına daha çok önem verilerek incelenmesini ve okutulmasını isterdi”, “çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti”, “büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir”, “işaret ettiğim umdeleri (ilkeleri) Türk gençliğinin

dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir hâlde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir” gibi örnek cümlelerde ve metnin genelinde millî bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir” cümlesinde yurttaşlık bilinci kodu görülmüştür.

Gelenek ve görenek teması altındaki değerlere saygı kodu “o, öğretmenlerini saygı ve minnetle anar ve yaşamda olanlara rastladıkça onlara en büyük saygıyı gösterirdi”, “o, Türk büyüklerinden Alparslanlar, Fatihler, Yavuz ve Kanunilerin hayranı olmakla beraber, bizzat uygarlık eserleri vücuda getirmiş olan Mimar Sinanlar ve Piri Reislere de ayrı bir değer verirdi”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti”, “evet, bir gün Türk yurdunun güzel şehirleri, her sahada ün salmış Türk büyüklerinin anıtlarını, heykellerini ulusun bir değerbilirliği olarak dikmelidir” cümleleriyle metinde yer almıştır.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki alışkanlık kodu “tarihî kitapları, daima harita ile izleyerek okur ve savaşlar için ayrıca krokiler çizerdi” şeklinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “kitap, harita” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Unvan kodu “Atatürk, Piri Reis, Kanuni, Fatih” örnekleri ile yer bulmuştur.

Kişi adları kodu “Atatürk, Alparslan, Fatih, Kanuni, Yavuz, Mimar Sinan, Piri Reis” adlarıyla görülmüştür.

Zaman adları kodu “o, 1935 yılında Türk Tarih Kurumuna hitaben diyor ki: Sinan’ın heykelini yapınız”, “1 Kasım 1937’de Büyük Millet Meclisini açış nutkunda...” şeklinde bulunmuştur.

Meslek adları kodu “milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir”, “roman, az okurdu fakat şiirden hoşlanır ve onları asıl şairlerinden ve güzel okuyan edip arkadaşlarından dinlemesini severdi”, “...eğer cumhur reisi olmasam maarif vekilliğini almak isterdim”, “Mimar Sinan” şeklinde metinde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duygular kodu “o, bizzat düzenli ve sıkı bir öğrenim yapmış olmasından daima memnurluk ifade eder...”, “o, öğretmenlerini saygı ve minnetle anar ve yaşamda olanlara rastladıkça onlara en büyük saygıyı gösterirdi”, “Atatürk çalışma

yaşamında, genellikle yorulmaz bir kudrete sahipti. Okumak onun için çok büyük bir ihtiyaçtı”, “roman, az okurdu fakat şiirden hoşlanır ve onları asıl şairlerinden ve güzel okuyan edip arkadaşlarından dinlemesini severdi”, “okutulan kitapları gözden geçirir ve özellikle tarih derslerinin, ulusun bilincini yükselteceğine inanır ve Türk dünyasının tarihini bir bütün olarak, uygarlık unsurlarına daha çok önem verilerek incelenmesini ve okutulmasını isterdi”, “o, Türk büyüklerinden Alparslanlar, Fatihler, Yavuz ve Kanunilerin hayranı olmakla beraber, bizzat uygarlık eserleri vücuda getirmiş olan Mimar Sinanlar ve Piri Reislere de ayrı bir değer verirdi”, “Atatürk, her devirde Türk’ün uygarlık yapısına hizmet eden her bireyin değerini takdir etmenin zorunlu olduğunu prensip olarak kabul etmişti” gibi örnek cümlelerde ve metnin genelinde azimli, büyüklere, atalara ve geçmişe saygılı, millî öğelerine, değerlerine sahip çıkma, çalışkan ve cesaretli olma gibi duygular ve hisler işlenmiştir.

Sayı adları kodu “1935, 1937” şeklinde metinde yer almıştır.

Askerlik kodu “özellikle, kendisine askerî akademide kurmay sınıflarında iken arkadaş muamelesi yapmış olan hocalarının anılarını ve o zamanlar kendi üzerinde bıraktığı olumlu etkileri daima şükranla anardı”, “çünkü devlet başında ordular yönetmiş kişiler, tarihte Türk şanını ne kadar yükseltmişlerse diğerleri de Türk dünyasına ölmez eserler vermişlerdir”, “tarihî kitapları, daima harita ile izleyerek okur ve savaşlar için ayrıca krokiler çizerdi” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Ulus adları kodu “Türklük dünyası, Türk büyükleri, Türk yurdu, Türk şanı, Türk gençliği, Türk milleti, Türk’ün uygarlık yapısı” gibi örnek ifadeler şeklinde metinde görülmektedir.

Millî kurum adları kodu “O, 1935 yılında Türk Tarih Kurumuna hitaben diyor ki:”, “1 Kasım 1937’de Büyük Millet Meclisini açış nutkunda bu düşüncüyü doğrulayarak diyor ki:” cümlelerinde yer almıştır.

Tablo 20.

Sanatkârın Eli Öpülür Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Sanatkârın Eli Öpülür Metni
Folklor
Deyim
Sanat
Sanatla ilgili terimler
Değerler
Kültürel değerler

Âdet, töre ve alışkanlık
Görgü kuralları
Gündelik yaşam
Unvan
Kişi adları
Zaman adları
Meslek adları
Mekân adları
Organ adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Sayı adları
Askerlik
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları
Millî kurum adları

Tablo 20’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu, sanat temasına ilişkin sanatla ilgili terimler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin görgü kuralları kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin unvan, kişi adları, zaman adları, meslek adları, mekân adları, organ adları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, sayı adları, askerlik, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları, millî kurum adları gibi kodlar yer almıştır. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “ben söyler, size izin alırım”, “takılın peşime”, “hiç istifini bozmayan, sonuna kadar dinleyen Reşit Galip, ateşin zekâsıyla atıldı”, “Türk milletinin feyizli istikbali karşısında cihanı hayrete düşüreceklerdir” gibi örnek cümlelerde ‘izin almak, peşine takılmak, istifini bozmamak, hayrete düşmek’ deyim kodları tespit edilmiştir.

Sanat teması altındaki sanat terimleri kodu “Ankara Türk Ocağının yeni yapılan binasındaki tiyatro salonunda, on bir gece ve dört gündüz temsil verilecek”, “ertesi gün provamız, gecesi de oyunumuz vardı”, “Paşa’m, yarın akşam temsilleri olan sanatkârlara müsaade etseniz’, “bilin ki sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür”, “Türk’ün bu temiz nesli, Türk’ün bugünkü ve gelecekteki çocukları zekâlarıyla, sanat kabiliyetleriyle, varlıklarıyla yaşayacaklar” cümlelerinde görülmektedir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, hoşgörölü olma, toplumsal kurallara uyma, görgü kurallarına uyma, kültürel bilinç, duyarlılık, büyüklere saygı, Türk büyüklerine saygı, millî bilinç” unsurları görülmüştür. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Çiftlikteki Marmara Köşkü’ne gece yemeğine davet ettiklerini, iki gün öncesinden bize bildirdiler”, “gecenin sohbetleri pek samimi ve neşe içinde geçti” cümlelerinde misafirperverlik kodu tespit edilmiştir.

“Bilin ki sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür” örnek cümlede hoşgörülü olma kodu tespit edilmiştir.

“Hanımlar tuvaletli, erkekler smokinli olacaklardı” cümlesinde toplumsal kurallara uyma kodu tespit edilmiştir.

“Acaba izin istesek ayıp olur mu? düşüncesindeydik”, “Reşit Bey derhâl ‘öyleyse müsaade ederseniz, ayrılırlarken elinizi öpmek istiyorlar.’dedi, demedi, diyemedi”, “biz mebus oluruz, vekil oluruz, hatta reisicumhur oluruz. Ama hiçbirimiz bir Mustafa Kemal Paşa olamayız!.. Veriniz de elinizi öpelim” cümlelerinde görgü kurallarına ve büyüklere saygı kodu tespit edilmiştir.

“Evet, Biz hepimiz mebus oluruz. Vekil oluruz. Hatta reisicumhur oluruz. Ama hiçbirimiz sanatkâr olamayız”, “Türk’ün bu temiz nesli, Türk’ün bugünkü ve gelecekteki çocukları zekâlarıyla, sanat kabiliyetleriyle, varlıklarıyla yaşayacaklar” örnek cümlelerde kültürel bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Evet, Biz hepimiz mebus oluruz. Vekil oluruz. Hatta reisicumhur oluruz. Ama hiçbirimiz sanatkâr olamayız. Reşit Galip Bey!.. Bilin ki sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür” cümlesinde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Evet, Paşa’m. Biz mebus oluruz, vekil oluruz, hatta reisicumhur oluruz. Ama hiçbirimiz bir Mustafa Kemal Paşa olamayız!.. Veriniz de elinizi öpelim...” cümlesinde Türk büyüklerine saygı kodu bulunmuştur.

“Türk’ün bu temiz nesli, Türk’ün bugünkü ve gelecekteki çocukları zekâlarıyla, sanat kabiliyetleriyle, varlıklarıyla yaşayacaklar. Türk milletinin feyizli istikbali karşısında cihanı hayrete düşüreceklerdir” örnek cümlelerde millî bilinç kodu tespit edilmiştir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki görgü kuralları kodu “çiftlikteki Marmara Köşkü’ne gece yemeğine davet ettiklerini, iki gün öncesinden bize bildirdiler”, “acaba izin istesek ayıp olur mu?”, “öyleyse müsaade ederseniz, ayrılırlarken elinizi öpmek istiyorlar” cümlelerinde yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki unvan kodu “Doktor Reşit Galip Bey, Gazi Mustafa Kemal paşa” örnekleri ile metinde bulunmuştur.

Kişi adları kodu “Mustafa Kemal, Reşit Galip” adları ile yer almaktadır.

Zaman adları kodu “yıl, gece, gündüz, gün, saat, gece yarısı, akşam, nisan ayının ilk haftası” gibi ifadeler bulunmuştur.

Meslek adları kodu “vekil, mebus, doktor, sanatkâr, maarif vekili, reisicumhur” örnekleri ile metinde tespit edilmiştir.

Mekân adları kodu “yıl 1930... Ankara Türk Ocağının yeni yapılan binasındaki tiyatro salonunda...”, “çiftlikteki Marmara Köşkü’ne gece yemeğine davet ettiklerini iki gün öncesinden bize bildirdiler. ...” gibi cümlelerde bulunmuştur.

Organ adları kodu “dimağ (beyin)” örneği ile görülmüştür.

Benzetme kodu “...hepimiz birer sulu göz kesildik”, “hiç istifini bozmayan, sonuna kadar dinleyen Reşit Galip, ateşin zekâsıyla atıldı” cümlelerinde yer almıştır.

Duygular, hisler ve duyular kodu “Gazi Mustafa Kemal Paşa da bu temsillerin yarısından çoğunu huzurlarıyla şereflendirecekler”, “gecenin sohbetleri pek samimi ve neşe içinde geçti”, “o, ahenkli sesi ve mutlaka ikna edici söz kabiliyetiyle ‘Hayır’ dedi”, “ama o, tarihe geçecek kadar güzel hitabesine başlamıştı”, “Türk milletinin feyizli istikbali karşısında cihanı hayrete düşüreceklerdir”, “bu hâl; sevinç, heyecan ve böyle bir insana malik olma gururu içinde dökülen gözyaşları idi” örnek cümlelerde görüldüğü gibi metnin genelinde Atatürk’e duyulan saygı, sevgi, hayranlık duyguları; Gazi Mustafa Kemal’in Türk milletinin geleceği olana gençlere karşı söylediği gurur verici, cesaretlendirici hissiyatı, sevinç, gurur, değerli olma hissiyatı ile metinde işlenmiştir.

Sayı adları kodu “yıl 1930”, “on bir gece ve dört gündüz temsil verilecek”, “Çiftlikteki Marmara Köşkü’ne gece yemeğine davet ettiklerini, iki gün öncesinden bize bildirdiler” örnekleri ile metinde tespit edilmektedir.

Askerlik kodu “gazi, paşa” ögeleri ile yer almıştır.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Ankara” örneği ile yer almıştır.

Millî kurum adları kodu “Ankara Türk Ocağı” örneği ile görülmüştür.

Tablo 21.

Misafirliklerimiz Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Misafirliklerimiz Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor

Deyim
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Âdet, töre ve alışkanlık
Alışkanlık
Gündelik yaşam
Kişi adları
Zaman adları
Meslek adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 21’de görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik İnanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, âdet,töre ve alışkanlık temasına ilişkin alışkanlık kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin kişi adları, zaman adları, meslek adları, benzetme, duygular, hisler, duyular, sayı adları, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “Gırnata’lı bir ihtiyarın hikâyesini bilmem bilir misiniz?”, “Voltaire (Volter) filozofun pek güzel bir nüktesi vardır: Freney Şatosu’nda otururken kendisine bir tanıdığı gelmiş, birkaç ay misafir kaldıktan sonra gitmiş” cümlelerinde görülmüştür.

Folklor teması altındaki deyim kodu “renk katmak, kapı çalmak, hatır saymak, gönül almak, misafir kalmak, çat kapı, söz almak, içeri almak, teslim etmek, dost olmak, canı sıkılmak, fark etmek, yola çıkmak, kabul etmek, yukarıdan bakmak, hoşbeş etmek, samimi olmak, kırgın olmak, hevesli olmak, memnun olmak” örnekleri ile metinde yer almıştır.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “misafirliğin dinlerde bile yeri vardır. Hele Şark’ta misafir severlik âdeti kutsal bir vazife sayılmıştır”, “yine mesela bir Fransız anlatıyor: Şam’da bir Arap’la iyice dost olmuşlar. Bir gün Arap’ın canının çok sıkıldığını fark eden Fransız sebebini sormuş. Arap da,

— Bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi”, “güçlük veren misafirin arkasından biraz söylenilse bile Allah’ın günah yazmasından korkulurdu” cümlelerinde bulunmuştur.

Değerler kodu altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, hoşgörölü olma, görgü kurallarına uyma, kültürel bilinç, dinî bilinç, ahlaki bilinç, duyarlılık, yurttaşlık bilinci, millî bilinç, sorumluluk alma, tutumlu olma” gibi kodlar tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Misafirlik gündelik hayatımıza renkler katar. Akşamüstü evimize yorgun argın dönsek bile çoluk çocuğumuzla hoşbeş ederken kapımızın çalınmasını, tanıdıklarımızdan birinin bizi hatırlayıp ziyaretimize gelmesini istediğimiz anlar olur”, “insan ne kadar çekingen, başkalarıyla münasebette bulunmaktan ne derece hoşlanmaz bir adam olursa olsun sohbetinden, misafirliğinden hazzedeceği bir iki dostu veya yakını vardır. Böyle yakın ahabpların, birbirlerini candan seven insanların dostlukları gibi misafirlikleri de tatlı olur. Çünkü birbirine ağırlık vermezler”, “eğer olgun bir insansanız onlarla da bu oyunu bütün kaideleriyle ve olanca samimiyetinizle hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya mecbursunuz”, “hele Şark’ta misafirseverlik âdeti kutsal bir vazife sayılmıştır”, “Türklerin misafirseverliği bütün dünyada meşhurdur”, “evin kapısından içeriye girmiş olan adam artık ev halkından sayılır”, “Araplar İspanya’ya yerleştikleri zaman misafir severliklerini ora halkına da yaymışlar”, “çık dışarı, evimden dışarı çık ki seni kovalayabileyim, diye bağırmış”, “Bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi”, “yiyip içmelerden başka yatıp kalkmaların zorluklarına da seve seve katlanmak lazımdı”, “hele zenginlerin evleri bir misafirhane gibi idi”, “mesela şimdi İstanbul’da her sınıf ailenin mutlaka bir kabul günü vardır. Ayın belli bir günü misafirlerini memnuniyetle kabul edeceğini ilan eden kibar hanımlar, ayın öbür günlerini de ahabplarının kabul salonlarında geçiriyorlar” gibi örnek cümlelerde misafirlik kodu görölmüştür.

“Gerçek manasında terbiyeli ve nazik bir adam veya bir hanım; tanıdığına, tanımadığına, sevdiğine, sevmediğine iyi muamele etmeye, hatır saymaya, gönül almaya mecburdur”, “eğer olgun bir insansanız onlarla da bu oyunu bütün kaideleriyle ve olanca samimiyetinizle hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya

mecbursunuz”, “günün birinde hiç hoşlanmadığınız fakat tabii sizin kendisinden hoşlanmadığınızın farkında olmayan kimseler veya ancak pek az tanımaya fırsat bulduğunuz göz aşinaları kapınızı çalabilir, sizin misafiriniz olabilirler”, “yiyip içmelerden başka yatıp kalkmaların zorluklarına da seve seve katlanmak lazımdı. Güçlük veren misafirin arkasından biraz söylenilse bile Allah’ın günah yazmasından korkulurdu”, “her misafirin, ne kadar alçak gönüllü olursa olsun, biraz itibar istediğini unutmamalı” gibi örnek cümlelerde hoşgörölü olma kodu tespit edilmiştir.

“Eğer olgun bir insansanız onlarla da bu oyunu bütün kaideleriyle ve olanca samimiyetinizle hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya mecbursunuz”, “gerçek manasında terbiyeli ve nazik bir adam veya bir hanım; tanıdığına, tanımadığına, sevdiğine, sevmediğine iyi muamele etmeye, hatır saymaya, gönül almaya mecburdur”, “yiyip içmelerden başka yatıp kalkmaların zorluklarına da seve seve katlanmak lazımdı”, “ayın belli bir günü misafirlerini memnuniyetle kabul edeceğini ilan eden kibar hanımlar, ayın öbür günlerini de ahabplarının kabul salonlarında geçiriyorlar. Yani misafirlik böylelikle biraz disiplin altına alınmıştır. Çat kapı misafirliğe gidilemiyor”, “aslında bir insanın sizi aramış olması, sizi görmek için zahmetlere katlanması, onu iyi karşılamanız için yeter bir sebeptir”, “meşhur İmparator Ogüst vatandaşlarından kim çağırırsa onun evine misafir gidermiş”, “her misafirin, ne kadar alçak gönüllü olursa olsun, biraz itibar istediğini unutmamalı” gibi cümlelerde görgü kurallarına uyma kodu tespit edilmiştir.

“Türklerin misafirsevenliği bütün dünyada meşhurdur” cümlesinde kültürel bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Misafirliğin dinlerde bile yeri vardır. Hele Şark’ta misafirsevenlik âdeta kutsal bir vazife sayılmıştır”, “yüzü gözü kan içinde bir yabancı, Tanrı misafiri olduğunu söyleyerek kendisini içeri almasını ihtiyardan rica etmiş, o da adamı içeri almış”, “bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi”, “güçlük veren misafirin arkasından biraz söylenilse bile Allah’ın günah yazmasından korkulurdu” örnek cümlelerinde dinî bilinç kodu görölmüştür.

“...aslında sadece sohbet vesilesi olan, hatır sormaya, haberleşmeye, yaklaşmaya hatta yardımlaşmaya yaraması lazım gelen misafirlik müessesesinin, israfa yol açarak insanları müşküllere sarması, dedikodulara, kırgınlıklara sebep olması doğrusu tatsız bir

şeydir”, “bana öyle geliyor ki misafirlik her ne kadar isteğe göre tanzim edilemezse de samimiyet dışında cereyan eden, insanların birbirlerini süzmelerine veya birbirlerine yukarıdan bakmalarına sebep olan misafirliğin dostluk ve ahabplıkla hiçbir ilgisi yoktur”, “fakat şayet bu geliş; elbisenizi görmek, evinizin içini görmek, hâlinizi, tavrınızı süzmek içinse bir zaman kutsal sayılmış olan misafirlik bu olmadığı için böyle bir misafiri sevmemenizde hiçbir mahzur yoktur” cümlelerinde ahlaki bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Evin kapısından içeriye girmiş olan adam artık ev halkından sayılır” cümlesinde duyarlılık kodu görülmüştür.

“Türklerin misafirseverliği bütün dünyada meşhurdur” cümlesinde millî bilinç kodu bulunmuştur.

“Ayın belli bir günü misafirlerini memnuniyetle kabul edeceğini ilan eden kibar hanımlar, ayın öbür günlerini de ahabplarının kabul salonlarında geçiriyorlar. Yani misafirlik böylelikle biraz disiplin altına alınmıştır” şeklinde sorumluluk alma kodu tespit edilmiştir.

“Fakat şayet bu geliş; elbisenizi görmek, evinizin içini görmek, hâlinizi, tavrınızı süzmek içinse bir zaman kutsal sayılmış olan misafirlik bu olmadığı için böyle bir misafiri sevmemenizde hiçbir mahzur yoktur” cümlesinde tutumlu olma kodu bulunmuştur.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “misafirlik gündelik hayatımıza renkler katar”, “insan ne kadar çekingen, başkalarıyla münasebette bulunmaktan ne derece hoşlanmaz bir adam olursa olsun sohbetinden, misafirliğinden hazzedeceği bir iki dostu veya yakını vardır. Böyle yakın ahabpların, birbirlerini candan seven insanların dostlukları gibi misafirlikleri de tatlı olur. Çünkü birbirine ağırlık vermezler”, “eğer olgun bir insansanız onlarla da bu oyunu bütün kaideleriyle ve olanca samimiyetinizle hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya mecbursunuz. Çünkü efendiliğiniz sizi mecbur eder. Gerçek manasında terbiyeli ve nazik bir adam veya bir hanım; tanıdığına, tanımadığına, sevdiğine, sevmediğine iyi muamele etmeye, hatır saymaya, gönül almaya mecburdur”, “misafirliğin dinlerde bile yeri vardır. Hele Şark’ta misafir severlik âdeta kutsal bir vazife sayılmıştır. Türklerin misafirseverliği bütün dünyada meşhurdur. Araplarınki de öyle. Evin kapısından içeriye girmiş olan

adam artık ev halkından sayılır”, “bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi”, “onun için misafirlikler eski devirlerde bugün olduğundan çok zahmetli idi. Yiyip içmelerden başka yatıp kalkmaların zorluklarına da seve seve katlanmak lazımdı. Güçlük veren misafirin arkasından biraz söylenilse bile Allah’ın günah yazmasından korkulurdu”, “bugünün birkaç saatlik misafirliklerine karşılık eski devirlerin bazen aylar süren misafirlikleri vardı. Hele zenginlerin evleri bir misafirhane gibi idi” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki alışkanlık kodu “yahut biz, günün birinde sevdiklerimizden birinin kapısını çalarak onu evinde görmek, onunla birkaç saati beraber geçirmek hevesine kapılabiliriz”, “akşamüstü evimize yorgun argın dönsek bile çoluk çocuğumuzla hoşbeş ederken kapımızın çalınmasını, tanıdıklarımızdan birinin bizi hatırlayıp ziyaretimize gelmesini istediğimiz anlar olur”, “bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi”, “mesela şimdi İstanbul’da her sınıf ailenin mutlaka bir kabul günü vardır. Ayın belli bir günü misafirlerini memnuniyetle kabul edeceğini ilan eden kibar hanımlar, ayın öbür günlerini de ahabplarının kabul salonlarında geçiriyorlar”, “...muhteşem oluyor, misafirler usulü dairesinde giyinmeye, misafirlik günlerinde söz olmasın diye şapkadan pabuca kadar sık sık yenilemeye mecbur oluyorlarmış”, “her misafirin, ne kadar alçak gönüllü olursa olsun, biraz itibar istediğini unutmamalı” gibi cümlelerde tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki kişi adları kodu “Voltaire, Don Kişot, Ogüst” örnekleri ile metinde bulunmuştur.

Zaman adları kodu “akşamüstü, öğleyin” gibi unsurlar ile tespit edilmiştir.

Meslek adları kodu “jandarma, imparator, filozof” örnekleri ile eserde yer almıştır.

Benzetme kodu “ama misafirlik öyle bir oyundur ki onu her zaman, sadece istediğinizle, canınızın çektikleri ile oynayamazsınız”, “hele Şark’ta misafirserverlik adeta kutsal bir vazife sayılmıştır”, “bu adamla Don Kişot arasında şöyle bir fark vardır: Don Kişot her gördüğü hanı şato zannederdi, bu adam da her gördüğü şatoyu han sanıyor”, “bizde de zengin tanıdıklarının evlerini hana çeviren deryadil misafirler az değildi” cümlelerinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “çekingenlik, sevmek, sevilme, korkmak, memnun olmak, samimi olmak, hevesli olmak, hoşlanmak, kırgın olmak, samimi olmak” gibi duygu durumları ile metnin genelinde tespit edilmiştir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Gırnata, Şam, İstanbul, Şark, Garp, Büyükdere, İspanya, Bakırköy” örnekleri ile metinde tespit edilmiştir.

Tablo 22.

Gelin Kayası Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Gelin Kayası Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
Müzik
Müzikle ilgili aletler
Mimari
Doğal yollarla oluşmuş dokular
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Etik normlar
Uygun olmayan konuşmalar
Âdet, töre ve alışkanlık
Geleneksel evlilik
Alışkanlık
Gündelik yaşam
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Akrabalık adları
Zaman adları
Meslek adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve, sebze, ekin, hububat adları
Aile
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları
Vadi, yayla, deniz, ırmak adları

Tablo 22’de görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu, müzik temasına ilişkin müzikle ilgili aletler kodu, mimari temasına ilişkin doğal yollarla oluşmuş dokular kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu, etik normlar temasına ilişkin uygun olmayan konuşmalar kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin geleneksel evlilik kodu, alışkanlık kodu, gündelik yaşam temasına

ilişkin hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, akrabalık adları, zaman adları, meslek adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin, hububat adları, aile, bölge, ülke, şehir semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “Gelin Kayaları Efsanesi’ni civarın yaşlıları şöyle anlatıyorlar” cümlesinde görülmüştür.

Folklor teması altındaki deyim kodu “yola çıkmak, göz dikmek, yola düzölmek, boynunu bükmek, yola koyulmak” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Müzik teması altındaki müzikle ilgili aletler kodu “o sırada, önde davul zurna, arkada at sırtında gelin; köylöler, eşya yüklö atlarla düğün alayı, dimdik sırta doğru yola koyulmuşlar” cümlesinde tespit edilmiştir.

Mimari teması altındaki doğal yollarla oluşmuş dokular kodu “Melet Irmağı’na doğru inen dik bir yamacın, bıçak sırtı gibi çıkıntılı bir kısmında, acayip şekilde kayalar görmüşler. Daha düne kadar, orman olan bu yamaçta, kayaların bulunuşundan ziyade, görünüşleri onları şaşkınlığa düşürmüş. Çünkü bu kayalar sanki bir kafilenin heykelleşmiş şekline benziyormuş. Atıyla, yayasıyla, davullu zurnalı bir gelin alayının tıpkısı imiş” şeklinde örnek paragrafta bulunmuştur.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “günün birinde, yaşlı değirmencinin kızını, uzak bir köyden bir gence istemişler. Hayırlısı olsun, deyip evlendirmişler”, “Allah ne etsin” cümlelerinde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, aile bilinci, duyarlılık” gibi ögeler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Babası çeyiz olarak elinde avucunda ne varsa kızına vermiş”, “onunla geride kalan çoluk çocuğumun nafakasını sağlayacağım, veremem” cümlelerinde yardımseverlik ve duyarlılık kodu bulunmuştur.

“Babası çeyiz olarak elinde avucunda ne varsa kızına vermiş”, “kendisinin nekes tanınmasına mı, o yaşlı hâliyle çoluk çocuğuna değirmensiz nasıl bakacağına mı üzülsün?”, “insan kızından bunları esirger mi? Bak o da yurt yuva sahibi oluyor. Yolumuz uzun, bekletme bizi” cümlelerinde aile bilinci kodu görülmüştür.

Etik normlar teması altındaki uygun olmayan konuşmalar kodu “hadi, emmi bu kadar nekeslik etme. Alt tarafı bir taş parçası bunun... İnsan kızından bunları esirger mi”, “şöyle seslenivermiş, davullu zurnalı gelin alayının ardından: Bir taş bize çok görenleri Allah ne etsin... Hepiniz taş olun, taş” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki geleneksel evlilik kodu “günün birinde, yaşlı değirmencinin kızını, uzak bir köyden bir gence istemişler. Hayırlısı olsun, deyip evlendirmişler. Babası çeyiz olarak elinde avucunda ne varsa kızına vermiş. Düğüncüler, gelinin eşyalarını atlara yükleyip oğlan evine doğru yola çıkacakları zaman, gelin etrafı şöyle bir süzmüş”, “ben de onsuz gelin gitmem”, “bak o da yurt yuva sahibi oluyor”, “şöyle seslenivermiş, davullu zurnalı gelin alayının ardından”, “atıyla, yayasıyla, davullu zurnalı bir gelin alayının tıpkısı imiş”, “o sırada, önde davul zurna, arkada at sırtında gelin; köylüler, eşya yüklü atlarla düğün alayı, dimdik sırta doğru yola koyulmuşlar” şeklinde örnek cümlelerde yer almıştır.

Alışkanlık kodu “Melet kenarlarındaki değirmenlere gidemeyen köylülerin zahlarını avlusundaki ufak dibek taşında öğütür, geçimini bu suretle sağlarmış” şeklinde metinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki hayvan adları kodu “düğüncüler, gelinin eşyalarını atlara yükleyip oğlan evine doğru yola çıkacakları zaman, gelin etrafı şöyle bir süzmüş” cümlesinde bulunmuştur.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “davul, zurna, değirmen taşı, el değirmeni, dibek taşı” gibi örnekler ile tespit edilmiştir.

Akrabalık adları kodu “...emmi veriver şu değirmen taşını kızına da biz de yola düzülelim” cümlesinde yer almıştır.

Zaman adları kodu “günün birinde, yaşlı değirmencinin kızını, uzak bir köyden bir gence istemişler” cümlesinde görülmüştür.

Meslek adları kodu “değirmenci” örneği ile yer bulmuştur.

Benzetme kodu “ertesi gün, karşı tepelerden bu geçeye bakanlar, Melet Irmağı’na doğru inen dik bir yamacın, bıçak sırtı gibi çıkıntılı bir kısmında, acayip şekilde kayalar görmüşler”, “Ordu’dan Çamalan Yaylası’na doğru kâh tepelerin eteklerinden dolanan, kâh derin vadilere yükseklerle bakarak uzanan yayla yolundan

gelip geçen bütün yolcular, Gelin Kayaları'na doğru bakışlarını çevirmekten alıkoyamazlar", "atıyla, yayasıyla, davullu zurnalı bir gelin alayının tıpkısı imiş" cümlelerinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu "Ordu'dan Çamalan Yaylası'na doğru kâh tepelerin eteklerinden dolanan, kâh derin vadilere yükseklere bakarak uzanan yayla yolundan gelip geçen bütün yolcular, Gelin Kayaları'na doğru "bakışlarını çevirmekten alıkoyamazlar", "zavallı baba, bu durum karşısında ısrarın faydasızlığını anlayarak boynunu bükmüş. Kendisinin nekes tanınmasına mı, o yaşlı hâliyle çoluk çocuğuna değirmensiz nasıl bakacağına mı üzülün? Kalakalmış ortalıkta", "dügüncüler yaşlı babanın geçimini nasıl sağladığını bilmediklerinden, bu değirmenin aile için ne derece kıymetli olduğunu kavrayamamışlar. İşi, basit bir 'gelin eşyası', bir taş olarak görmüşler", "yaşlı gözlerle kafiye izleyen babanın, ta yüreğinin derinliklerinden bir tel kopmuş sanki... Derin bir ah çekmiş. Diliyle mi, aklıyla mı, gönlüyle mi bilinmez", "daha düne kadar, orman olan bu yamaçta, kayaların bulunuşundan ziyade, görünüşleri onları şaşkınlığa düşürmüş" gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metinde "hayranlık, şaşkınlık, çaresizlik, üzüntü, keder, acı, acımasızlık, sevgi, hüznün, bencillik, aldırışsız olmak, vefakârlık, fedakârlık" gibi duygu ve hisler tespit edilmiştir.

Meyve, sebze, ekin hububat adları kodu "Melet kenarlarındaki değirmenlere gidemeyen köylülerin zahlarını avlusundaki ufak dibek taşında öğütür, geçimini bu suretle sağlarmış" cümlesinde bulunmuştur.

Aile kodu "kız, baba, oğlan, çoluk çocuk" örnekleri ile tespit edilmiştir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu "Ordu, Harami köyü, Melet ırmağı" örnekleri ile metinde yer almıştır.

Vadi, yayla, deniz, ırmak adları kodu "Çamalan yaylası, Melet Irmağı vadisi, Gelin Kayaları" örnekleri ile bulunmuştur.

Tablo 23.

Hidrellez Bayramı Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Hidrellez Bayramı Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim

Kültürel ürün adları
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Bayram
Âdet, töre ve alışkanlık
Âdet
Alışkanlık
Yiyecekler
Millî yiyecekler
Gündelik yaşam
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Kişi adları
Zaman adları
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Süs eşyaları
Ziraat
Hayvancılık
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 23’te görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim ve kültürel ürün adları kodları tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu yer almıştır. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin bayram kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin âdet ve alışkanlık kodu, yiyecekler temasına ilişkin millî yiyecekler kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, kişi adları, zaman adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, süs eşyaları, ziraat, hayvancılık, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında hıdrellez şeklini almıştır”, “bu törene İstanbul ve çevresinde ‘baht açma’, Denizli ve çevresinde ‘bahtiyar’, Yörük ve Türkmenlerde ‘mantıfar’, Balıkesir ve çevresinde ‘dağara yüzük atma’, Edirne ve çevresinde ‘niyet çıkarma’, Erzurum’da ‘mani çekme’ adı verilir” cümlelerinde görülmüştür.

Folklor teması altındaki deyim kodu “bayram yapmak, ortaya atmak, mal etmek, oruç tutmak, şifa bulmak, dua etmek” gibi örnekler ile metinde yer almıştır.

Kültürel ürün adları kodu “...Erzurum’da ‘mani çekme’ adı verilir”, “çömlekten içindekiler çıkarılırken bir yandan da maniler söylenir” cümlelerinde görülmüştür.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır”, “Hızır, yaygın bir inanca göre, hayat suyu (ab-ı hayat) içerek ölmezliğe ulaşmış; zaman zaman özellikle baharda insanlar arasında dolaşarak zor durumda olanlara yardım eden, bollukbereket ve sağlık dağıtan, Allah katında ermiş bir ulu kişidir”, “Anadolu’nun bazı yerlerinde Hıdrellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır. Kurban ve adaklar ‘Hızır hakkı’ için olmalıdır” cümlelerinde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, yardımseverlik, kültürel bilinç, dinî bilinç, duyarlılık, doğa sevgisi, millî bilinç, dil bilinci, yurttaşlık bilinci” gibi değerler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Hıdrellez gününden önce evler baştanbaşa temizlenir. Çünkü temiz olmayan evlere Hızır’ın uğramayacağı düşünülür” cümlesinde misafirperverlik kodu görülmüştür.

“Hızır, yaygın bir inanca göre, hayat suyu (ab-ı hayat) içerek ölmezliğe ulaşmış; zaman zaman özellikle baharda insanlar arasında dolaşarak zor durumda olanlara yardım eden, bolluk bereket ve sağlık dağıtan, Allah katında ermiş bir ulu kişidir”, “Anadolu’nun bazı yerlerinde Hıdrellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır” cümlelerinde yardımseverlik kodu görülmüştür.

“Bunlardan bazıları Hıdrellezin Mezopotamya ile Anadolu kültürlerine ait olduğu; bazıları ise İslamiyet öncesi Orta Asya Türk kültür ve inançlarına ait olduğu yolundadır” cümlesinde kültürel bilinç kodu görülmüştür.

“Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır”, “Hızır, yaygın bir inanca göre, hayat suyu (ab-ı hayat) içerek ölmezliğe ulaşmış; zaman zaman özellikle baharda insanlar arasında dolaşarak zor durumda olanlara yardım eden, bolluk

bereket ve sağlık dağıtan, Allah katında ermiş bir ulu kişidir”, “Anadolu’nun bazı yerlerinde Hıdrellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır. Kurban ve adaklar “Hızır hakkı” için olmalıdır” cümlelerinde dinî bilinç kodu tespit edilmiştir.

“Bu yüzden 6 Mayıs Günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına gelir ki, bu da kutlanıp bayram yapılacak bir olaydır”, “ilk çağlardan itibaren Mezopotamya, Anadolu, İran, Yunanistan ve hatta bütün Doğu Akdeniz ülkelerinde bahar ya da yazın gelişiyile ilgili bazı tanrılar adına çeşitli tören ve ayinlerin düzenlendiğı görölmektedir”, “...zaman zaman özellikle baharda insanlar arasında dolaşarak zor durumda olanlara yardım eden, bolluk bereket ve sağlık dağıtan, Allah katında ermiş bir ulu kişidir”, “büyük şehirlerde daha az olmak üzere, kasaba ve köylerde hıdrellez için önceden hazırlıklar yapılır”, “sonuç olarak, Anadolu’da hâlâ görkemli törenlerle kutlanan Hıdrellez Bayramı insanlık tarihinde çok eski zamanlardan beri kutlanmaktadır” cümlelerinde duyarlılık kodu görölmektedir.

“Hızır, baharın, baharla vücut bulan taze hayatın sembolüdür”, “Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yataırın yanında yapılmaktadır. Hıdrelleзде baharın taze bitkilerini ve taze kuzu eti ya da kuzu ciğeri yeme âdeti vardır”, “törenler baharda doğanın ve tüm canlıların uyanmasıyla eş anlamlı olarak insanların da talihlerinin açılacağı inancıyla, şanslarını denemek için yapılır”, “baharın geliş ve doğanın canlanması insanlar tarafından bayramlarla kutlanması gereken bir durum olarak algılanmıştır” cümlelerinde doğa sevgisi kodu bulunmuştur.

“Hıdrellez, bütün Türk dünyasında bilinen mevsimlik bayramlarımızdan biridir”, “Mezopotamya ile Anadolu kültürlerine ait olduğu; bazıları ise İslamiyet öncesi Orta Asya Türk kültür ve inançlarına ait olduğu yolundadır” cümlelerinde millî bilinç kodu görölmektedir.

“Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağızında hıdrellez şeklini almıştır” örneğinde dil bilinci kodu bulunmuştur.

“Ülkemizde Hıdrellez Bayramı 6 Mayıs tarihinde kutlanır”, “Hıdrellez, bütün Türk dünyasında bilinen mevsimlik bayramlarımızdan biridir”, “mevsimlik

bayramlarımızdan biri olan Hıdrellez, ülkemizde etkin bir biçimde kutlanmaktadır” cümlelerinde yurttaşlık bilinci kodu görülmüştür.

Gelenek ve görenek teması altındaki bayram kodu “Hıdrellez, bütün Türk dünyasında bilinen mevsimlik bayramlarımızdan biridir”, “Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır”, “Hıdrellez gününden önce evler baştanbaşa temizlenir. Çünkü temiz olmayan evlere Hızır’ın uğramayacağı düşünülür. Hıdrellez günü giyilmek üzere yeni elbiseler, ayakkabılar alınır. Anadolu’nun bazı yerlerinde Hıdrellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır”, “Hıdrellezde baharın taze bitkilerini ve taze kuzu eti ya da kuzu ciğeri yeme âdeti vardır”, “Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırın yanında yapılmaktadır”, “yiyecek kaplarının, ambarların ve para keselerinin ağızları açık bırakılır. Ev, bağ-bahçe, araba isteyen kimseler, Hıdrellez gecesi herhangi bir yere istedikleri şeyin küçük bir modelini yaparlarsa Hızır’ın kendilerine yardım edeceğine inanırlar”, “Hıdrellezde baht açma törenleri de oldukça yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki âdet kodu “Anadolu’nun bazı yerlerinde Hıdrellez Günü yapılan duaların ve isteklerin kabul olması için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme âdeti vardır”, “Hıdrellezde baharın taze bitkilerini ve taze kuzu eti ya da kuzu ciğeri yeme âdeti vardır”, “yiyecek kaplarının, ambarların ve para keselerinin ağızları açık bırakılır. Ev, bağ-bahçe, araba isteyen kimseler, Hıdrellez gecesi herhangi bir yere istedikleri şeyin küçük bir modelini yaparlarsa Hızır’ın kendilerine yardım edeceğine inanırlar”, “Hıdrellezde baht açma törenleri de oldukça yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir” cümlelerinde görülmüştür.

Alışkanlık kodu “Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır”, “Hıdrellez gününden önce evler baştanbaşa temizlenir”, “Hıdrellez günü giyilmek üzere yeni elbiseler, ayakkabılar alınır”, “Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırın yanında yapılmaktadır” cümleleriyle metinde yer almıştır.

Yiyecekler teması altındaki millî yiyecekler kodu “Hıdrellezde baharın taze bitkilerini ve taze kuzu eti ya da kuzu ciğeri yeme âdeti vardır”, “sabah erkenden çömleğin yanına giderek sütlü kahve içip ağızlarının tadının bozulmaması için dua ederler” cümlelerinde bulunmuştur.

Gündelik yaşam teması altındaki hayvan adları kodu “kuzu” örneği ile yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “para kesesi, çömlek, yiyecek kabı” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Kişi adları kodu “Hızır, İlyas, Aya Yorgi, St. Georges” örnekleri ile tespit edilmiştir.

Zaman adları kodu “Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan hıdrellez günü, Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır”, “6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar olan süre Hızır Günleri adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım’dan 6 Mayıs’a kadar olan süre ise Kasım Günleri adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır” cümlesinde bulunmuştur.

Doğa unsurları kodu “Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırın yanında yapılmaktadır”, “törenler baharda doğanın ve tüm canlıların uyanmasıyla eş anlamlı olarak insanların da talihlerinin açılacağı inancıyla, şanslarını denemek için yapılır” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Benzetme kodu “Hızır, baharın, baharla vücut bulan taze hayatın sembolüdür” cümlesinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “sevinç, mutluluk, beklenti, umut, heyecan, sevgi, güzellik, huzur” gibi duygu ve hisler ile metinde tespit edilmiştir.

Süs eşyaları kodu “yüzük, küpe, bilezik, tülbent” örnekleri ile yer almıştır.

Ziraat kodu “Hıdrellez kutlamaları daima yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırın yanında yapılmaktadır”, “bugünde kırlardan çiçek veya ot toplayıp onları kaynattıktan sonra suyu içilirse bütün hastalıklara iyi geleceğine, bu su ile kırk gün yıkanılırsa gençleşip güzelleşileceğine inanılır”, “ev, bağ-bahçe, araba isteyen kimseler...”, “...sonra bir gül ağacının dibine bırakırlar” gibi cümlelerde tespit edilmiştir.

Hayvancılık kodu “baharın ilk kuzusu yenildiğinde sağlık ve şifa bulunacağına inanılır” cümlesinde görülmüştür.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “İstanbul, Balıkesir, Erzurum, Denizli, Edirne, Mezopotamya, Anadolu, Orta Asya, Doğu Akdeniz, Yunanistan, İran” örnekleri ile metinde yer bulmuştur.

Tablo 24.

Neşet Ertaş Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Neşet Ertaş Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
Sanat
Sanatla ilgili terimler
Müzik
Müzik türleri
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gündelik yaşam
Unvan
Kişi adları
Zaman adları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 24’te görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu, sanat temasına ilişkin sanatla ilgili terimler kodu, müzik temasına ilişkin müzik türleri kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin unvan, kişi adları, zaman adları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, aile, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodları bulunmuştur. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “onun hayat hikâyesi bilindiğinde o içli türkülerin, acılı bozlakların neden ve nasıl doğduğu fark edilebilir. Neşet Ertaş, kendi hayat hikâyesini 1960’lı yıllarda lirik bir üslupla yazdığı şiirinde şöyle anlatır” cümlelerinde görülmüştür.

Folklor teması altındaki deyim kodu “o sanatında âdeta sazına can vermiş; yüreğinden gelen acıları hep samimi bir üslupla dile getirmiştir”, “geniş kitlelerce

tanınmasına rağmen kalabalıktan ve şöhretten kaçmış, mezhep, parti ve etnik kimlik ayırımına yüz vermemiştir”, “Neşet Ertaş, Orta Anadolu bozkırlarının tam göbeğinde büyük saz ve bozlak ustası Muharrem Ertaş’ın oğlu olarak 1938 yılında Kırıtlar köyünde dünyaya gelmiştir”, “yaratıcı yeteneği ile okuduğu her eseri yeni baştan öyle yorumlar, ona öyle bir ruh ve hava verirdi ki âdeta yeni bir beste ile karşı karşıya kalındığı düşünülebilirdi”, “25 Eylül 2012 tarihinde İzmir’de vefat eden Neşet Ertaş, ortaya koyduğu eserlerle adını Türk müziği tarihine yazdırmıştır” cümlelerinde “can vermek, dile getirmek, yüz vermemek, dünyaya gelmek, ruh vermek, hava vermek, ortaya koymak” deyimleri ile tespit edilmiştir.

Sanat teması altındaki sanatla ilgili terimler kodu “Abdal geleneğinde, müzik önemli bir yer tutmaktadır ve müzik onların geçim kaynağıdır” cümlesinde görülmüştür.

Müzik teması altındaki müzik terimleri kodu “saz, bozlak, eski havalar, repertuvar, keman, ezgi, anonim türkü, oyun havaları, türkü, eser, bağlama, albüm, beste, Abdal müziği, Türkmen müziği” unsurlarıyla metinde yer bulmuştur.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “Neşet Ertaş tıpkı Âşık Veysel gibi Allah vergisi yeteneği ile sanatın, müziğin özünü yüreğinde hisseden ve içinden geldiği gibi ifade eden bir sanatçıdır” cümlesinde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, kültürel bilinç, millî bilinç, yurttaşlık bilinci” gibi unsurlar tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Neşet Ertaş çocuk yaşlarından itibaren babası Muharrem Ertaş’a düğünlerde kemaniyle eşlik etmiştir” cümlesinde yardımseverlik kodu bulunmuştur.

“Kültürümüzde, müziğimizde büyük bir değer kabul edilen Neşet Ertaş, doğduğu toprakların ruhunu, kokusunu, rengini; insanların ruh ve düşünce dünyalarını bütün güzelliği ile saza, söze dökmüştür” cümlesinde kültürel bilinç kodu görülmüştür.

“Bu dönem, Neşet Ertaş’ın memleketinin taşına, toprağına, insanına hasret ve özlemle dolu pek çok türküsünü oluşturduğu dönemdir”, “mahalli olduğu kadar millî, millî olduğu kadar da evrenseldir. Bu nedenle farklı çevre ve kültürlerden geniş bir dinleyici kitlesine sahip olmuştur”, “25 Eylül 2012 tarihinde İzmir’de vefat eden Neşet Ertaş, ortaya koyduğu eserlerle adını Türk müziği tarihine yazdırmıştır” cümlelerinde millî bilinç kodu görülmüştür.

“Bu dönem, Neşet Ertaş’ın memleketinin taşına, toprağına, insanına hasret ve özlemle dolu pek çok türküsünü oluşturduğu dönemdir” cümlesinde yurttaşlık kodu yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki unvan kodu “Kırşehirli mahalli sanatçı, Garip, Bozkırın Tezenesi, Muharrem Usta, Hacı Taşan, Çekiç Ali, Âşık Veysel, Abdal” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Kişi adları kodu “Neşet Ertaş, Yaşar Kemal, Muharrem Ertaş, Hacı Taşan, Çekiç Ali, Âşık Veysel” adlarıyla metinde görülmüştür.

Zaman adları kodu “sanatçı, yarım asra varan bir süreden beri gönül telimizi titretmektedir” cümlesinde görülmüştür.

Benzetme kodu “Neşet Ertaş tıpkı Âşık Veysel gibi Allah vergisi yeteneğı ile sanatın, müziğın özünü yüreğinde hisseden ve içinden geldiğı gibi ifade eden bir sanatçıdır” cümlesinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “o sanatında âdeta sazına can vermiş; yüreğinden gelen acıları hep samimi bir üslupla dile getirmiştir. Geniş kitlelerce tanınmasına rağmen kalabalıktan ve şöhretten kaçmış, mezhep, parti ve etnik kimlik ayırımına yüz vermemiştir”, “sanatçı, yarım asra varan bir süreden beri gönül telimizi titretmektedir”, “bu dönem Neşet Ertaş’ın sanatçı kimliğinin temellerinin atıldığı; hayatı, sazi, sözü ve müziğı bizzat yaşayarak zor ve çetin şartlarda öğrendiğı dönemdir”, “onun hayat hikâyesi bilindiğinde o içli türkülerin, acılı bozlakların neden ve nasıl doğduğı fark edilebilir”, “bu dönem, Neşet Ertaş’ın memleketinin taşına, toprağına, insanına hasret ve özlemle dolu pek çok türküsünü oluşturduğu dönemdir. Neşet Ertaş 1975-1985 yılları arasındaki on yıllık dönemde özel hayatında yaşadığı çeşitli sıkıntılar (hastalık, kırgınlık vb.) nedeniyle âdeta kendini unutturmak için elinden geleni yapmıştır”, “Neşet Ertaş tıpkı Âşık Veysel gibi Allah vergisi yeteneğı ile sanatın, müziğın özünü yüreğinde hisseden ve içinden geldiğı gibi ifade eden bir sanatçıdır. Yaratıcı yeteneğı ile okuduğı her eseri yeni baştan öyle yorumlar, ona öyle bir ruh ve hava verirdi ki âdeta yeni bir beste ile karşı karşıya kalındığı düşünülebilirdi” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metnin ve metin içinde yer alan şiirin genelinde üzüntü, çaresizlik, yokluk, perişanlık, aşk, dayanışma, samimiyet, acı, özlem, hasret gibi duygu ve hisler ile işlenmiştir.

Aile kodu “oğul, baba” öğeleri ile metinde bulunmuştur.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Orta Anadolu, Türkiye, Almanya, Kırşehir, Yozgat, İzmir, Kırtıllar köyü” gibi örnekler ile metinde yer almıştır.

Tablo 25.

Hoca Bakkal Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Hoca Bakkal Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Yardımlaşma
Saygı
Âdet, töre ve alışkanlık
Alışkanlık
Giyim kuşam
Giyecek
Yiyecekler
Yöresel yiyecekler
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Unvan
Para birimi
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Akrabalık adları
Kişi adları
Meslek adları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve sebze, ekin, hububat adları
Aile
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 25’te görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler, folklor temasına ilişkin deyim kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik, yardımlaşma, saygı kodları, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin alışkanlık kodu, giyim kuşam temasına ilişkin giyecek kodu, yiyecekler temasına ilişkin yöresel yiyecekler kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, unvan, para birimi, günlük hayata yönelik araç gereçler, akrabalık adları, kişi adları,

zaman adları, ölçü birimleri, meslek adları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve, sebze, ekin, hububat adları, aile, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni Dağlarca, Sait Faik, Yunus, Tolstoy, Balzac, Dante, Homeros, Cervantes, Shakespeare” gibi edebiyat dünyasına ait yazar ve şairlerin adları ve “vezin, uyak, şiir, sahaf, hikâyeci, eski Türkçe yazı” gibi kodlar ile metinde tespit edilmiştir.

Folklor teması altındaki deyim kodu “haşır neşir olmak, aklına gelmek, hayal kurmak, işin başında olmak, şeytan azapta gerek, göz dikmek, göz hakkı, hal hatır sormak, yolu düşmek” gibi deyimler ile metinde tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “...cümbür cemaat kuru fasulye çuvallarının ardındaki tezgâhta kurulu kefeli terazisi ile haşır neşir olan, Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım”, “bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; “göz hakkı” der, bir iki tıkıştırır ağzına...”, “müşterileri içinde pek iyi bildiği -gerçek- fakir fukaranın kese kâğıdına elindeki sevda ile beraber fazladan akıttığı olurdu şekeri, irmiği, karbonatı”, “ak pak sakalı içinden bir evliya nuru yansıyan yüzü kırış kırış; kocaman mavi, yeşil gözleri pırıl pırlıdı”, “her ne kadar eniştem üstlenmişse de artık dükkânın hayhuyunu; işinin başındaydı ama çalışmak ibadettir, düsturuyula”, “cebimde, aşurelik listesinin arasında katlanmış tuğla rengi kâğıt yirmi liralık... ezberimde İhlas suresi”, “eee... Unutmadın değil mi İhlas suresini?”, “duvarında Atatürk resmi ile besmele hattı asılı küçücük yazıhanede kasanın yanındaki misafir taburesine oturtur beni, listeyi tezgâhtarlardan birine hazırlaması için verir, en geç on dakikada hazır olurdu liste”, “en son Hafız Hüsniye yengeyi çağırdılar”, “hayırdır inşallah!”, “teyzenin kaynatası... Rahmete kavuşmuş...”, “Allah rahmet eylesin”, “Cengo’ya o gün dahi nasip olmuştur yevmiye”, “kadın, Aziz Günden İlkokulunun önünden Ulaş köyü minibüsüne bindi, oturdu cam kenarına, iki sicim gözyaşı karıştı kıpırdanan dudaklarından fısıldadığı duaya”, “Hoca Bakkal’ın mevlidinde açtım mevlit şekeri külahını” gibi cümlelerde ve ifadelerde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, yardımseverlik, hoşgörülü olma, toplumsal kurallara uyma, görgü kurallarına uyma, dini bilinç, dürüstlük, duyarlılık, çalışkanlık, insan sevgisi, Türk büyüklerine saygı, dil bilinci, sorumluluk alma, tutumlu olma” gibi değerler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Alışverişinizin yanı sıra bir fincan kahve, bir bardak sıcacık çay içme şansınız da olabilirdi, askıcı uğramışsa eğer”, “duvarında Atatürk resmi ile besmele hattı asılı küçücük yazıhanede kasanın yanındaki misafir taburesine oturtur beni, listeyi tezgâhtarlardan birine hazırlaması için verir, en geç on dakikada hazır olurdu liste... Biz, bu esnada - kasa kuyruğu aman verdikçe- koyulaştırırdık sohbetimizi...” cümlelerinde misafirperverlik kodu görülmüştür.

“Müşterileri içinde pek iyi bildiği -gerçek- fakir fukaranın kese kâğıdına elindeki sevda ile beraber fazladan akıttığı olurdu şekeri, irmiği, karbonatı”, “esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin bir sakat arabası alınacaktır, olur a para denklenemez, Hoca Bakkal’a bir kez daha gelinir, eksigi tamamlardı”, “şey!.. İki buçuk liram çıkışmadı da”, “tamam, önemli değil”, “yarın uğrar, bırakırım...”, “elin bollaştığında, yolun düştüğünde”, “kimse okuyamadı. En son Hafız Hüsnîye yengeyi çağırdılar. O bile zor okudu. Meğer ne zormuş eski Türkçe yazıyı okumak”, “sen, o iki buçuk lirayı Cengo’ya ver”, “eşeler kıyayı köseyi, uygun bir malzeme bulursa verirdi...”, “para istemez. Envanterinde yoktur çünkü. Dükkânının ıvır zıvır işleri için şahsi yedeğidir; esirgemez” gibi cümlelerde ve ifadelerde yardımseverlik kodu görülmüştür.

“Bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; ‘göz hakkı’ der, bir iki tıkıştırır ağzına, şişirir çocuğun yanaklarını; bir de sevgiyle okşayıverir alabros perçemi”, “şey!.. İki buçuk liram çıkışmadı da”, “tamam, önemli değil”, “yarın uğrar, bırakırım...”, “elin bollaştığında, yolun düştüğünde”, “Deli Cengo her sabah, ama her sabah koparırdı yevmiyesini Bakkal Hoca’dan: iki buçuk lira”, “dükkânın bir başka figüranı Deli Şerifecik... Deli Şerife’ye serbesttir, dükkândaki her çuvalı her sandığı avuçlamak” cümlelerinde hoşgörülü olma kodu tespit edilmiştir.

“Hoca Bakkal’ın mevlidinde açtım mevlit şekeri külahını (cenaze törenine katılmak)” cümlesinde toplumsal kurallara uyma kodu yer almıştır.

“Eee... Unutmadın değil mi İhlas suresini? Tabureden kalkarak ayakta, kürsüden şiir okur gibi okumuştum. Tebessümle okşamıştı başımı” şeklinde görgü kurallarına uyma kodu görülmüştür.

“Cümbür cemaat kuru fasulye çuvallarının ardındaki tezgâhta kurulu kefeli terazisi ile haşır neşir olan, Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım”, “tart öyleyse iki yüz elli gram”, “o çok olur. Yüz gram yeter sana”, “bir gram dahi eksik tarttığı izlenmemiştir”, “her şeyin en tazesini, en ucuzu varken -en ucuzu derken kalitesizi sanılmasın; kâr haddi pek ızanlı, pek insaflıdır- gel de girme kuyruğa”, “esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin bir sakat arabası alınacaktır, olur da para denklenemez, Hoca Bakkal’a bir kez daha gelinir, eksikliği tamamlardı... Bunu kasadan vermezdi de elini derin cepli pantolonuna sokar, kendi harçlığından sıyrırırdı parayı. Belki böylelikle kasa hesabı da bozulmazdı” cümlelerinde dürüstlük kodu tespit edilmektedir.

“Bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; ‘göz hakkı’ der, bir iki tikiştirir ağzına...”, “annem, çocuk ruhumu ani travmalardan sakınırdı” cümlelerinde duyarlılık kodu bulunmuştur.

“Her ne kadar eniştem üstlenmişse de artık dükkânın hayhuyunu; işinin başındaydı ama çalışmak ibadettir, düsturuyla” cümlesinde çalışkanlık kodu yer almıştır.

“Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım”, “bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; ‘göz hakkı’ der, bir iki tikiştirir ağzına...”, “Deli Cengo her sabah, ama her sabah koparırdı yevmiyesini Bakkal Hoca’dan: iki buçuk lira”, “tabureden kalkarak ayakta, kürsüden şiir okur gibi okumuştum. Tebessümle okşamıştı başımı”, “Deli Şerife’ye serbesttir, dükkândaki her çuvalı her sandığı avuçlamak” cümlelerinde insan sevgisi kodu bulunmuştur.

“Yaa... Şimdi anladın mı, büyük Atatürk’ün niçin harf devrimi yaptığını...” cümlesinde Türk büyüklerine saygı kodu bulunmuştur.

“Biliyor musun hoca dede? Büyükbabamda bir eski zaman kâğıdı var. Üzerinde eski Türkçe yazılar... Kimse okuyamadı. En son Hafız Hüsniye yengeyi çağırdılar. O bile zor okudu. Meğer ne zormuş eski Türkçe yazıyı okumak.”, “yaa... Şimdi anladın

mi, büyük Atatürk'ün niçin harf devrimi yaptığını" cümlelerinde dil bilinci kodu görülmüştür.

"Esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin bir sakat arabası alınacaktır, olur da para denklenemez, Hoca Bakkal'a bir kez daha gelinir, eksiği tamamlardı" cümlesinde sorumluluk alma kodu bulunmuştur.

"O çok olur. Yüz gram yeter sana", "bir gram dahi eksik tarttığı izlenmemiştir" cümlesinde tutumlu olma kodu yer bulmuştur.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu "alışverişinizin yanı sıra bir fincan kahve, bir bardak sıcacık çay içme şansınız da olabilirdi, askıcı uğramışsa eğer. Oturup hoşbeş edecek hısım akraba, bu iş yoğunluğunda nasiplenemezdi elbet; hâl hatır sormadan öte" şeklinde görülmüştür.

Yardımlaşma kodu "esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin bir sakat arabası alınacaktır, olur da para denklenemez, Hoca Bakkal'a bir kez daha gelinir, eksiği tamamlardı" cümlesinde bulunmuştur.

Saygı kodu "tabureden kalkarak ayakta, kürsüden şiir okur gibi okumuştum. Tebessümle okşamıştı başımı" cümlesinde yer almıştır.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki alışkanlık kodu "Çorlu'da Hoca Bakkal'da, bayram sofrası gibi, kuru fasulyenin sülalesini bir arada görebilirdiniz", "bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; 'göz hakkı' der, bir iki tikiştirir ağzına, şişirir çocuğun yanaklarını; bir de sevgiyle okşayıverir alabros perçemi", "sabah 07.30'da açılırdı; 06.30'dan itibaren kuyruk olur, Deli Cengo'nun suladığı dükkânın önü... Deli Cengo her sabah, ama her sabah koparırdı yevmiyesini Bakkal Hoca'dan: iki buçuk lira", "esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin bir sakat arabası alınacaktır, olur da para denklenemez, Hoca Bakkal'a bir kez daha gelinir, eksiği tamamlardı", "tutardım, sünnetlik Nacar marka saatimi, tam altı dakikada alırdım soluğu... Üstünde at nalı, çocuk patiği, sarımsak asılı dükkânın kapısından daldım içeri, içimde güllü lokum heyecanı", "cenaze dolayısıyla kapalıyız", "Hoca Bakkal'ın mevlidinde açtım mevlit şekeri külahını... En üstte gül kokulu lokum vardı" cümlelerinde tespit edilmiştir.

Giyim kuşam teması altındaki giyecek kodu "kara önlük, çocuk patiği" kelimeleri ile metinde tespit edilmiştir.

Yiyecekler teması altındaki yöresel yiyecekler kodu “kuru fasulye, kurutulmuş bamya, kurutulmuş patlıcan, kurutulmuş kabak, Arnavut biberi, Malatya yaprak kayısı, Medine hurması, İskilip ceviz içi, pekmez, pestil, helva, aşure, bakla içi, peynir şekeri, akide şekeri, gül lokumu, Germencik kuru inciri, dut kurusu, keçiboynuzu, irmik, reyhan” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “tuğla rengi, kara, ak, kızıl” örnekleri ile görülmüştür.

Hayvan adları kodu “balık, kuş, fare, at” örnekleri ile yer almıştır.

Unvan kodu “Hoca Bakkal, Cin İsmail, Deli Cengo, Deli Şerifecik, Hafız Hüsniye” örnekleri ile tespit edilmiştir.

Para birimi kodu “onu verecektim iki buçuk lira”, “çarşıda gelen geçenden biri kâğıt beş lira verse mesela, almaz, illa iki buçuk lira”, “cebimde, aşurelik listesinin arasında katlanmış tuğla rengi kâğıt yirmi liralık” cümlelerinde görülmüştür.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “sac soba, havan, sefer taşı, kese kağıdı, gaz lambası, çözüğü ipi” örnekleri ile yer almıştır.

Akrabalık adları kodu “enişte, teyze, amca” örnekleri ile metinde bulunmuştur.

Kişî adları kodu “Atatürk, Fevzi, Homeros, Dante, Cervantes, Fazıl Hüsni Dağlarca, Şuayp, Aziz Günden, Cengo, İsmail, Balzac, Tolstoy, Murat, Hüsniye, Şerife, Sait Faik Abasıyanık, Yunus, Nazım Hikmet” adları ile metinde bulunmuştur.

Meslek adları kodu “bakkalcı, kırtasiyeci, kitapçı, oyuncakçı, hikâyeci, hırdavatçı, askıcı, öğretmen, esnaf, niyetçi, manifaturacı” ögeleri ile tespit edilmiştir.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri “...Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım”, “...göz hakkı, der, bir iki tikiştirir ağzına, şişirir çocuğun yanaklarını; bir de sevgiyle okşayıverir alabros perçemi”, “titrek başcağızına kimi kez çenesinin altından iki parmağıyla destek verirdi”, “ak pak sakalı içinden bir evliya nuru yansıyan yüzü kırış kırış; kocaman mavi, yeşil gözleri pırıl pırıldı” cümlelerinde görülmüştür.

Benzetme kodu “büyük marketlerin, kocakarı üfürüğü gibi çürük nefesleriyle insanın ense köküne kulunç saplayan havalandırma cihazlarından...”, “ben, Hoca Bakkal’ın mazotlu paspas gezdirilmiş tahta döşemesinin, basıldıkça vezin, uyak bulan çıtırtısının şiirini; cümbür cemaat kuru fasulye çuvallarının ardındaki tezgâhta kurulu kefeli terazisi ile haşır neşir olan, Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe

pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım”, “hep beraber tutalım kulaklarından, yalpalaya yalpalaya getirip koyalım yan yana renk renk çuvalları”, “ak pak sakalı içinden bir evliya nuru yansıyan yüzü kırış kırış; kocaman mavi, yeşil gözleri pırıl pırıldı”, “haydi Hoca Bakkal’a git, der demez âdeta kanatlarırdım”, “saplayın göbeğine etiket çitasını pirincin, bulgurun, nohudun, mercimeğin” cümlelerinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu: metnin genelinde samimiyet, dürüstlük, doğruluk, sevgi, huzur, mutluluk, iyilik, erdemli olma, sadakatli olma, karşılıksız sevgi ve saygı, özlem, üzüntü gibi duygu ve hislere yer verilmiştir.

Meyve, sebze, ekin, hububat adları kodu “kuru fasulye, kurutulmuş bamya, kurutulmuş patlıcan, kurutulmuş kabak, Arnavut biberi, kimyon, tarçın, keçiyoynuzu, karanfil, kekik, pirinç, bulgur, nohut, mercimek, kabuklu fıstık, tuzlu fıstık, kestane, mısır, ısırgan otu, reyhan, bakla içi, zeytin, Malatya yaprak kayısı, Medine hurması, İskilip ceviz içi, Germencik kuru inciri, Kemaliye dut kurusu” örnekleri ile metinde yer bulmuştur.

Aile kodu “anne, dede, oğul” adlandırmaları ile metinde görülmüştür.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “İstanbul, İzmir, Ankara, Çorlu, Malatya, Medine, İskilip, Kemeraltı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Saray Çarşısı Yokuşu, Ayvalık, Germencik, Kemaliye, Ulaş Köyü” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Tablo 26.

Anadolu’da Kilim Demek Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Anadolu’da Kilim Demek Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
Kültürel ürün adları
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Âdet, töre ve alışkanlık
Âdet
Alışkanlık
Giyim kuşam
Millî giyecek
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları

Günlük hayata yönelik araç gereçler
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve sebze, ekin, hububat adları
Süs ve kullanım eşyaları
Aile
Ziraat
Gök cisimleri
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 26’da görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu ve kültürel ürün adları kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin adet ve alışkanlık kodları, giyim kuşam temasına ilişkin millî giyecek kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve sebze, ekin hububat adları, süs ve kullanım eşyaları, aile, ziraat, gök cisimleri, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “kilim, onun dilinden anlayanlar için yerine göre bir dilekçe, bir mektup olur”, “Anadolu kadını, tezgâhının ya da gergefinin başına geçti mi tam bir okuryazardır. Bir kitap dokur, onu dilden anlayan okur” cümlelerinde rastlanılmıştır.

Folklor teması altındaki deyim kodu “dile getirmek, gözünü açmak, içine ateş düşmek, içini dökmek, sararıp solmak, gönül vermek, alinyazısı, yüreği sızlamak, dilinden anlamak, dili çözülmek” örnekleri ile metinde tespit edilmiştir.

Kültürel ürün adları kodu “kilim, Anadolu’da gönül dolusu türküdür”, “kilim Anadolu’nun yalnız yaygısı değil türkülerinde, mânilerinde söz atkısıdır. Renk renk kilimler üzerine oturulur, karşılıklı mâniler atılır” cümlelerinde tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “yıldız biçimindeki uğur ve bereket simgeleri, sağlık ve mutluluk tılsımı yılan ve ejder kıvrımları, zencerekler, cennet çiçekleri, tarak, tırmık, ibrik gibi nazarlıklar kısacası Anadolu’nun tüm insanları; manevi dünyası, en küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler” cümlesinde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, kültürel bilinç, dinî bilinç, duyarlılık, doğa sevgisi, millî bilinç, dil bilinci, yurttaşlık bilinci” gibi değerler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Sana at, deve vereceğim. Git, kızını sevdiği o delikanlıyla evlendir. Ha, kızına da şunu söyle: Kilimi iyi dokumuş” cümlesinde yardımseverlik kodu görülmüştür.

“Bu ilkel değil, geçmişin derinliklerinden günümüze değin süzüle gelen olgun bir zevkin, katkısız, saf bir sanat anlayışının ifadesidir” cümlesinde kültürel bilinç koduna rastlanılmıştır.

“Bir gün bir Yörük beyi, çadırının önüne atılmış bir kilimi görünce yüreği sızlar. Adamlarına,

— tez bu kilimi dokuyan kızın babasını bulup getirin, emrini verir”,

“— ben fakir bir adamım. Kızımı, malı mülkü olan zengin birisi ister. Ben de söz verdim. Kızımsa fakir bir delikanlıya gönül vermiş”, “sana at, deve vereceğim. Git, kızını sevdiği o delikanlıyla evlendir. Ha, kızına da şunu söyle: Kilimi iyi dokumuş” cümlelerinde duyarlılık kodu bulunmuştur.

“Ağaçtan yeşil, gökten mavi, çiçekten kırmızı isteyen, bu isteklerini kilimlerde simgeleyen Anadolu insanları”, “Anadolu kilimleri doğaya karışmış, doğanın çocuğu Anadolu kadınının alın yazısıdır, çilesidir”, “Anadolu’da kilim demek, hayata renk vermek ve tabiata hâkim olmak demek” cümlelerinde doğa sevgisi kodu bulunmuştur.

“Kuş, horoz resimleri, eski Türk totemlerinin izlerini taşır. Yıldız biçimindeki uğur ve bereket simgeleri, sağlık ve mutluluk tılsımı yılan ve ejder kıvrımları, zencerekler, cennet çiçekleri, tarak, tırmık, ibrik gibi nazarlıklar kısacası Anadolu’nun tüm insanları; manevi dünyası, en küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler” cümlelerinde millî bilinç koduna rastlanılmıştır.

“Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı, yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış; bu şekilleri, renkleri halısına, kilimine, yağlığına, çorabına işlemiştir”, “Anadolu kadını, tezgâhının ya da gergefinin başına geçti mi tam bir okuryazardır. Bir kitap dokur, onu dilden anlayan okur”, “iyi ama siz bunları nereden biliyorsunuz?

— Bey, yerdeki kilimi gösterir:

— Bunu, kızın mı dokudu?

— Evet.

— İşte onun dilinden”, “kilim, onun dilinden anlayanlar için yerine göre bir dilekçe, bir mektup olur”, “kilimlerin dilinden anlayanlar, onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini anlarlar” cümlelerinde dil bilinci kodu bulunmuştur.

“Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı, yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış; bu şekilleri, renkleri halısına, kilimine, yağlığına, çorabına işlemiştir”, “ağaçtan yeşil, gökten mavi, çiçekten kırmızı isteyen, bu isteklerini kilimlerde simgeleyen Anadolu insanları” cümlelerinde yurttaşlık bilinci kodu tespit edilmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “kilim Anadolu’nun yalnız yaygısı değil türkülerinde, mânilerinde söz atkısıdır. Renk renk kilimler üzerine oturulur, karşılıklı mâniler atılır” cümlesinde görülmektedir.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki âdet kodu “genç kız; köyünde, kentinde gözünü açıp çevresinde pervane gibi dolaşan yağız delikanlıları gördü mü içine bir ateş düşer, çalışır çabalar, çeyizini hazırlar”, “yavuklusuna sarı bir mendil gönderen kızın sevdası yeğindir, sararıp solmadadır. Yeşil murattır, aşta karşılık bekler; mavi umuttur, beyaz mutluluk. Siyah üzüntüyü, pembe bozuntuyu dile getirir”, “al giyenin gönlü dolu, mor giyenin çoktur malı”, “bu yüzden kilimler Anadolu’da bir renk sofrasıdır. Alı al, moru mor, akı karası, sarısı durusu, nesi var nesi yoksa cömertçe sofraya getirir; evini, çadırını bir bayram şenliği, bir düğün alayı gibi renklerle donatır”, “kız, çeyizindeki kilimiyle övünür; delikanlı, kilimlerde sevgilisinin hayalini görür”, “kilim Anadolu’nun yalnız yaygısı değil türkülerinde, mânilerinde söz atkısıdır. Renk renk kilimler üzerine oturulur, karşılıklı mâniler atılır” cümlelerinde yer almıştır.

Alışkanlık kodu “yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı, yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış; bu şekilleri, renkleri halısına, kilimine, yağlığına, çorabına işlemiştir”, “kilim, Anadolu’nun çadırından sedirine, çuvalından heybesine yaygındır. Çorap olur ayağa giyilir, kuşak olur bele sarılır. Kız, çeyizindeki kilimiyle övünür; delikanlı, kilimlerde sevgilisinin hayalini görür. Kilim, Anadolu’da gönül dolusu türküdür”, “Anadolu kilimlerinde renkler, oldum olası çeşitli bitkilerin köklerinden, yapraklarından ya da tohumlarından çıkarılır. Örneğin kırmızı renk kızılçam kabuğundan; sarı safran ve sütleğen bitkisinden; yeşil naneden; siyah renk sumaktan kaynatılarak çıkarılır. Önceleri köy ve kasabaların yanı başında “boyalık” denen bir yerde, bu bitkiler yetiştirilir,

boyaların tümü buradan elde edilirdi. Bugün de birçok yerde boyalıklara rastlanır” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Giyim kuşam teması altındaki millî giyecek kodu “kuşak” örneği ile metinde yer bulmuştur.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “kara, al, ak” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Hayvan adları kodu “kuş, yılan, horoz, ejder, at, deve” örnekleri ile tespit edilmiştir.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “kilim, yağlık, gergef, peşkir, tarak, tırmık, ibrik, heybe, çengel” örnekleri ile metinde tespit edilmiştir.

Doğa unsurları kodu “Anadolu kilimlerinde çizgiler sert, renkler hırçındır. Çok soğuk dondurucu bir kıştan sonra baharı görmeden, kavurucu bir sıcaklığı yaşayan, sert iklimlerin, çetin kuruluşun, taşın, kuyunun, çatlamış toprakların, bükülmeyen, yumuşamayan insanların sert çizgileri gibi. Anadolu kilimleri doğaya karışmış, doğanın çocuğu Anadolu kadınının alın yazısıdır, çilesidir”, “göz alabildiğine bozlaşan Anadolu’da yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar, susuzluklarını kilimlere döktükleri arı duru renklerle gidermeye çalışırlar. Ağaçtan yeşil, gökten mavi, çiçekten kırmızı isteyen, bu isteklerini kilimlerde simgeleyen Anadolu insanları”, “ortasında havuz, çiçekli bir bahçede gaga gagaya vermiş iki kuş resmi işlerse buna ‘kara sevda’ adını verir”, “ cümlelerinde görülmektedir.

Benzetme kodu “genç kız; köyünde, kentinde gözünü açıp çevresinde pervane gibi dolaşan yağız delikanlıları gördü mü içine bir ateş düşer, çalışır çabalar, çeyizini hazırlar”, “bu yüzden kilimler Anadolu’da bir renk sofrasıdır”, “alı al, moru mor, akı karası, sarısı durusu, nesi var nesi yoksa cömertçe sofraya getirir; evini, çadırını bir bayram şenliği, bir düğün alayı gibi renklerle donatır. Anadolu kilimlerinde çizgiler sert, renkler hırçındır. Çok soğuk dondurucu bir kıştan sonra baharı görmeden, kavurucu bir sıcaklığı yaşayan, sert iklimlerin, çetin kuruluşun, taşın, kuyunun, çatlamış toprakların, bükülmeyen, yumuşamayan insanların sert çizgileri gibi. Anadolu kilimleri doğaya karışmış, doğanın çocuğu Anadolu kadınının alın yazısıdır, çilesidir”, “kilimlerin dilinden anlayanlar, onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini anlarlar” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “genç kız; köyünde, kentinde gözünü açıp çevresinde pervane gibi dolaşan yağız delikanlıları gördü mü içine bir ateş düşer, çalışır çabalar, çeyizini hazırlar”, “ortasında havuz, çiçekli bir bahçede gaga gagaya vermiş iki kuş resmi işlerse buna ‘kara sevda’ adını verir. Karşılıklı iki çengel işlerse bu, ‘Al beni, yoksam alırlar, alırlar da kaparlar beni.’ demektir. Anadolu, konuşur da konuşur, içini döker el işlerinde, nakışlarda, çizgilerde”, “yavuklusuna sarı bir mendil gönderen kızın sevdası yeğindir, sararıp solmadadır. Yeşil murattır, aşta karşılık bekler; mavi umuttur, beyaz mutluluk. Siyah üzüntüyü, pembe bozuntuyu dile getirir”, “al giyenin gönlü dolu, mor giyenin çoktur malı”, “hele Anadolu’da kilim demek, renk demek, renge susamışlık demek. Göz alabildiğine bozlaşan Anadolu’da yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar, susuzluklarını kilimlere döktükleri arı duru renklerle gidermeye çalışırlar. Ağaçtan yeşil, gökten mavi, çiçekten kırmızı isteyen, bu isteklerini kilimlerde simgeleyen Anadolu insanları”, “bu yüzden kilimler Anadolu’da bir renk sofrasıdır. Alı al, moru mor, akı karası, sarısı durusu, nesi var nesi yoksa cömertçe sofraya getirir; evini, çadırını bir bayram şenliği, bir düğün alayı gibi renklerle donatır. Anadolu kilimlerinde çizgiler sert, renkler hırçındır. Çok soğuk dondurucu bir kıştan sonra baharı görmeden, kavurucu bir sığağı yaşayan, sert iklimlerin, çetin kuruluşun, taşın, kuyunun, çatlamış toprakların, bükülmeyen, yumuşamayan insanların sert çizgileri gibi”, “Anadolu kilimleri doğaya karışmış, doğanın çocuğu Anadolu kadınının alın yazısıdır, çilesidir”, “yıldız biçimindeki uğur ve bereket simgeleri, sağlık ve mutluluk tılsımı yılan ve ejder kıvrımları, zencerekler, cennet çiçekleri, tarak, tırmık, ibrik gibi nazarlıklar kısacası Anadolu’nun tüm insanları; manevi dünyası, en küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler”, “Anadolu’da kilim demek özlemi, inancı, sevgiyi ilmik ilmik, renk renk dokumak demektir. Kilimlerin dilinden anlayanlar, onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini anlarlar”, “yârinin hayalini, gözünün rengini kilimlerde arayan Anadolu’nun kilim sevgisi gerçekten hayranlık vericidir. Bu ilkel değil, geçmişin derinliklerinden günümüze değin süzüle gelen olgun bir zevkin, katkısız, saf bir sanat anlayışının ifadesidir” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metnin genelinde samimiyet, aşk, sevgi, hasret, özlem, ayrılık, umut, mutluluk, üzüntü, güçlü olma duyguları ile metinde yer almıştır.

Meyve, sebze, ekin hububat adları kodu “nane, sumak” örnekleri ile metinde görülmüştür.

Süs ve kullanım eşyaları kodu “halı, kilim, ibrik, peşkir, yağlık” örnekleri ile metinde bulunmuştur.

Aile kodu “kız, baba” ögeleri ile görülmüştür.

Ziraat kodu “Anadolu kilimlerinde renkler, oldum olası çeşitli bitkilerin köklerinden, yapraklarından ya da tohumlarından çıkarılır. Örneğin kırmızı renk kızılçam kabuğundan; sarı safran ve sütleğen bitkisinden; yeşil naneden; siyah renk sumaktan kaynatılarak çıkarılır. Önceleri köy ve kasabaların yanı başında ‘boyalık’ denen bir yerde, bu bitkiler yetiştirilir, boyaların tümü buradan elde edilirdi. Bugün de birçok yerde boyalıklara rastlanır” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Gök cisimleri kodu “yıldız biçimindeki uğur ve bereket simgeleri, sağlık ve mutluluk tılsımı yılan ve ejder kıvrımları, zencerekler...” ifadesinde görülmüştür.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Anadolu” örneği ile metinde görülmüştür.

Tablo 27.

Gül Hanım’ın Annesi Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Gül Hanım’ın Annesi Metni
Folklor
Deyim
Değerler
Kültürel değerler
Etik normlar
Uygun olmayan konuşmalar
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Giyim kuşam
Giyecek
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Unvan
Kişi adları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 27’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu, etik normlar temasına ilişkin uygun olmayan konuşmalar kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, giyim kuşam temasına ilişkin giyecek kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan

adları, unvan, kişi adları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, duygular, hisler, duyular, aile, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “yüz vermemek, hatır sormak” örnekleri ile metinde görülmektedir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, görgü kurallarına uyma, duyarlılık, insan sevgisi” gibi değerler metinde tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Lokanta müşterisi hanımlardan kendi kendine tanıştığı, konuştuğu, dostluk ettiği hanımlar var! Onların davetlerini kabul ediyor, onlarla oturup yemek yiyor; onlara adını, kim olduğunu, babasını, anasını anlatıyor. Burada niçin oturduklarını söylüyor” cümlelerinde misafirperverlik ve görgü kurallarına uyma kodu görülmektedir.

“Gül Hanım’ı uyutuyor (Daima en yeni ve sevdiği bebeğin adı Gül Hanım’dır.). Ona yemek yediriyor, elbisesini değiştiriyor, ilaç içiriyor, kendisine ne yapıyorlarsa o da Gül Hanım’a yapıyor” örnek cümlede duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Çocukları onu seviyor. Lokanta kapısından, dudaklarında herkesi avlayan sevimli, yaramaz çocuk gülümsemesi ile göründü mü hemen her yerden sevgi ile karşılanıyor, çağırılıyor”, “kendisini tutmak, sevmek isteyenlerden kaçıyor, konuşmak isteyen olursa hemen ahbap oluyor”, “beş yahut altı yaşlarında, ince, pek sevimli, tatlı, yaramaz bir kızcağız”, “otelde tanıdıkları içinde en çok sevdiği Edibe Hanım, kendi kendine bulup dost olduğu genç bir hanım”, “eğer anlamadığı cevaplar verirler yahut onun gönlünü yaralayacak bir latife ederlerse hemen kaçıyor, sokulmuyor ve bütün çocuklar gibi kendini sevenleri pek güzel seçiyor ve tanıyordu”, “gözler, epeyce zaman kırmızı beresi, beyaz örme hırkası, kumral saçları, emsalsiz parlak gözleri olan bu incecik, küçük hanımı aradı” gibi örnek cümlelerde insan sevgisi kodu görülmüştür.

Etik normlar teması altındaki uygun olmayan konuşmalar kodu “kadın kızar, müteessir olur. Kızına çıkışır:

— Ama sen artık, sahiden de arsız oldun” cümlesinde görülmüştür.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “lokanta müşterisi hanımlardan kendi kendine tanıştığı, konuştuğu, dostluk ettiği hanımlar var! Onların davetlerini kabul ediyor, onlarla oturup yemek yiyor; onlara adını, kim olduğunu, babasını, anasını anlatıyor” cümlesinde görülmüştür.

Giyim kuşam teması altındaki giyecek kodu “ipek entari, esbap, kırmızı bere, beyaz örme hırka” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “kırmızı, beyaz ve kumral” örnekleri ile görülmüştür.

Unvan kodu “Gül Hanım, Edibe Hanım” örnekleri ile metinde görülmüştür.

Kişi adları kodu “Hacı, Gül, Edibe, Melahat, Ayşe, Fatma, Hikmet, Seher” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Meslek adları kodu “garson, aşçı, bakkal, memur, hizmetçi, hekim” örnekleri ile metinde geçmektedir.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri “gözler, epeyce zaman kırmızı beresi, beyaz örme hırkası, kumral saçları, emsalsiz parlak gözleri olan bu incecik, küçük hanımı aradı”, “lokanta kapısından, dudaklarında herkesi avlayan sevimli, yaramaz çocuk gülümsemesi ile göründü mü hemen her yerden sevgi ile karşılanıyor, çağırılıyor” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “beş yahut altı yaşlarında, ince, pek sevimli, tatlı, yaramaz bir kızcağız. Sabahtan akşama kadar belki otuz defa, belki kırk defa otelin merdivenlerini inip çıkıyor, her yeri dolaşıyor. Otelin sahiplerini, garsonlarını, aşçılarını, müşterilerini, herkesi tanıyor. Kendisini tutmak, sevmek isteyenlerden kaçıyor, konuşmak isteyen olursa hemen ahabap oluyor”, “anlattıklarını çok çocukça, çok tatlı anlatıyordu. Sanki onun tanıdıklarını herkes tanıyormuş, onun sevdiklerini herkes seviyormuş gibi konuşuyordu”, “eğer anlamadığı cevaplar verirler yahut onun gönlünü yaralayacak bir latife ederlerse hemen kaçıyor, sokulmuyor ve bütün çocuklar gibi kendini sevenleri pek güzel seçiyor ve tanıyordu. Çokları onu seviyor. Lokanta kapısından, dudaklarında herkesi avlayan sevimli, yaramaz çocuk gülümsemesi ile göründü mü hemen her yerden sevgi ile karşılanıyor, çağırılıyor”, “Gül Hanım’ı uyutuyor (Daima en yeni ve sevdiği bebeğin adı Gül Hanım’dır.)” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metnin genelinde afacan bir kız çocuğunun çevresine yansıttığı, huzur, sevinç, sevgi, neşe, samimiyet ve saflığı görmekteyiz.

Aile kodu “anne, baba, ağabey” kelimeleri ile bulunmuştur.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Ankara, İstanbul” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Tablo 28.

Dülger Balığının Ölümü Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Öğelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Dülger Balığının Ölümü Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili terimler
Folklor
Deyim
İnanışlar
Dinî inanç
Değerler
Kültürel değerler
Etik normlar
Uygun olmayan konuşmalar
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Kişi adları
Zaman adları
Meslek adları
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Ziraat
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 28’de görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili terimler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu, etik normlar temasına ilişkin uygun olmayan konuşma kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, kişi adları, zaman adları, meslek adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, aile, ziraat, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili terimler kodu “hikâye, hikâyeci, hikâye kahramanı, hikâye tahlili, eser, şair, yazar, şiir, Türk edebiyatı, Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Sait Faik Abasıyanık, mesnevi, tasvir etmek” gibi unsurlar ve “bu duyuş tarzı, estetiğin karşıtların dengesi prensibine de uyar ve bu yazarların eserlerinin iç yapısını açıklar”, “buna göre denilebilir ki hikâyenin kahramanlarından biri de Sait Faik’tir” gibi örnek cümlelerde görülmüştür.

Folklor teması altındaki deyim kodu “üzerinde durmak, hakir görmek, ilgi duymak, razı olmak, canından bezmek, karnı tok sırtı pek, gözlerine inanmamak” örnekleri ile metinde yer bulmuştur.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç kodu “karşılık görmeyen sevgi ve yalnızlık, insanları Tanrı’ya veya tabiata iter”, “ondan bizar olan balıkçılar, İsa’ya şikâyet etmişler. İsa, en kocamanını sudan çıkararak eğilmiş, kulağına bir şeyler söylemiş; ondan sonra dülger balığı pek uslu, pek zavallı bir yaratık hâline gelmiş”, “bu efsane sadece İsa’nın peygamberlik gücünü yükseltmez, aynı zamanda, kötülerin iyileştirilebileceği fikrini de telkin eder. İsa’nın dülger balığının kulağına ne fısıldadığı belirtilmemiş olmakla beraber İsa’nın insanlık tarihinde taşıdığı manaya göre bu ancak sevgi ve merhamet olabilir”, “Sait Faik, dindar bir insan değildir fakat sevgi ve merhamete inanır” cümlelerinde görülmektedir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “yardımseverlik, dinî bilinç, duyarlılık, hoşgörülü olma, hayvan sevgisi, insan sevgisi, doğa sevgisi, sorumluluk alma” gibi değerler tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Hikâyecî, dülger balığının ölümüne karşı büyük bir ilgi duyar ve hayalen onu diriltmeye hatta insanlar arasında yaşatmaya çalışır” cümlede yardımseverlik kodu görülmüştür.

“Şairler bu konuda hikâyecilerden daha açık görüşlüdürler. Kâinattaki her şeyi; taşı, toprağı, bitkileri, hayvanları, gökyüzünü hatta varlık ötesini büyük bir sevgi ile kucaklarlar. Bu sevgi dolu geniş ilgi, onların eserlerine bir başka güzellik ve derinlik verir”, “Türk edebiyatında Sait Faik Abasıyanık, hikâyelerinde, insanların dışında, başka varlıklara, bilhassa balıklara ve kuşlara karşı büyük bir ilgi göstermiştir”, “Fuzuli’nin “Leyla ve Mecnun” mesnevisinde görüldüğü gibi, çevreleri ile uyuşamayan insanlar tabiata açılırlar. Dağlarla, taşlarla konuşur, hayvanlarla dost olurlar”, “Dülger Balığının Ölümü” hikâyesinde konu dülger balığıdır ama dikkat, ilgi, sevgi ve acıma duygularıyla ona yazarın kendisi de karışır. Buna göre denilebilir ki hikâyenin kahramanlarından biri de Sait Faik’tir”, “Sait Faik, dindar bir insan değildir fakat sevgi ve merhamete inanır. Hikâyeleri bu iki duygu ile doludur”, “içimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum. Bu hepimizin bildiği bir korku idi: Ölüm korkusu”, “bu cümle, Sait Faik’in kendisiyle dülger balığı arasında kurduğu münasebeti açıkça gösterir. Bizzat yaşadığı sevgi, acı, yalnızlık, yaşama sevinci, onu gökteki kuşlara,

denizdeki balıklara aşına kılar”, “hikâyeci, dölger balığının ölümüne karşı büyük bir ilgi duyar ve hayalen onu diriltmeye hatta insanlar arasında yaşatmaya çalışır”, “Sait Faik, mistik olmamakla beraber mistiklere has, bütün varlıklarla kendisini bir hissetme duygusuna sahiptir. O, bir hikâyesinde, bir sokak köpeğı ile de böyle kaynaşır”, “Dölger balığını tasvir ederken ona dair hiçbir şeyi ihmal etmemek endişesi ile ‘Vücudu biraz kırlice, esmer renkte demiş miydim? Yamyassıdır demiş miydim? Tam ortalık yerinde, her iki yanda sağlı sollu iki başparmak izi diyebileceğimiz koyu lekeler vardır demiş miydim?’ diye sorar”, “Sait Faik’te ressamalara has her şeyi gören ve doğru olarak tespiti çalışan bir göz ve her gördüğünü ona en uygun, en doğru kelime ile ifade etme çabası vardır” cümlelerinde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Sait Faik’in hikâyelerini hayat gibi zengin, karmaşık ve güzel yapan, bu sevgi dolu, derin, geniş, anlayışlı ve müsamahalı bakıştır” cümlesinde hoşgörölü olma kodu görölmektedir.

“Kâinattaki her şeyi; taşı, toprağı, bitkileri, hayvanları, gökyüzünü hatta varlık ötesini büyük bir sevgi ile kucaklarlar. Bu sevgi dolu geniş ilgi, onların eserlerine bir başka güzellik ve derinlik verir”, “Fuzuli’nin “Leyla ve Mecnun” mesnevisinde göröldüğü gibi, çevreleri ile uyuşamayan insanlar tabiata açılırlar. Dağlarla, taşlarla konuşur, hayvanlarla dost olurlar. Karşılık görmeyen sevgi ve yalnızlık, insanları Tanrı’ya veya tabiata iter. Sait Faik’in balıklara ve kuşlara gitmesinde de bu duygunun rolü vardır”, “Sait Faik, bütün hikâyelerinde, kendisini dölger balığı gibi dış görünüşü ve sosyal durumu dolayısıyla hakir görölen insanlara, balıkçılara, işçilere ve zavallılara yakın bulur, onları sever ve onların içinde yaşar. Sait Faik’in balıklar arasında ‘en çirkini’ olan dölger balığına karşı ilgi duyması aynı temayöl ile açıklanabilir”, “İsa’nın dölger balığının kulağına ne fısıldadığı belirtilmemiş olmakla beraber İsa’nın insanlık tarihinde taşıdığı manaya göre bu ancak sevgi ve merhamet olabilir. Yazar, dölger balığına aynı duygularla yaklaşır”, “hikâyeci, dölger balığının ölümüne karşı büyük bir ilgi duyar ve hayalen onu diriltmeye hatta insanlar arasında yaşatmaya çalışır”, “bizzat yaşadığı sevgi, acı, yalnızlık, yaşama sevinci, onu gökteki kuşlara, denizdeki balıklara aşına kılar”, “Sait Faik, mistik olmamakla beraber mistiklere has, bütün varlıklarla kendisini bir hissetme duygusuna sahiptir. O, bir hikâyesinde, bir sokak köpeğı ile de böyle kaynaşır”, “işte, bir hikâye ortasında ölümün ve hayatın şiiri. Burada Sait Faik

âdeta ölen dülger balığının ta kendisi olmuştur” gibi örnek cümlelerde hayvan sevgisi kodu tespit edilmiştir.

“Sait Faik, bütün hikâyelerinde, kendisini dülger balığı gibi dış görünüşü ve sosyal durumu dolayısıyla hakir görülen insanlara, balıkçılara, işçilere ve zavallılara yakın bulur, onları sever ve onların içinde yaşar”, “Sait Faik, hayatı, insanları ve kâinatı seven bir insandı” cümlelerinde ve hikâyenin bize anlattığı Sait Faik’te fazlasıyla bulunan bir insan sevgisi söz konusudur.

“Kâinattaki her şeyi; taşı, toprağı, bitkileri, hayvanları, gökyüzünü hatta varlık ötesini büyük bir sevgi ile kucaklarlar. Bu sevgi dolu geniş ilgi, onların eserlerine bir başka güzellik ve derinlik verir”, “Sait Faik, hayatı, insanları ve kâinatı seven bir insandı” cümlelerinde doğa sevgisi kodu bulunmuştur.

“Hikâyeci, dülger balığının ölümüne karşı büyük bir ilgi duyar ve hayalen onu diriltmeye hatta insanlar arasında yaşatmaya çalışır”, “dülger balığının ölümüne razı olamayan yazar, onu başka bir çevrede yaşatma hayali kurar” cümlelerinde sorumluluk alma kodu görülmüştür.

Etik normlar teması altındaki uygun olmayan konuşmalar kodu “bir sabah, tesadüfen köprü altından eşimle beraber geçerken onunla karşılaştık. Selamlaştık. Sait Faik’i ilk defa gören eşim ‘Kim bu serseri, eşkıya kılıklı adam!’ dedi. ‘Sait Faik’ dedim” cümlesinde tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “artık her şeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak ne karanlık sulara, koyu yeşil yosunlara gömülmek... Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak”, “vücudu biraz kirlice, esmer renkte demiş miydim? Yamyassıdır demiş miydim? Tam ortalık yerinde, her iki yanda sağlı sollu iki başparmak izi diyebileceğimiz koyu lekeler vardır demiş miydim?”, “o, sadece dülger balığını değil dülger balığının asılı olduğu kahvenin bir balıkçı kahvesi olduğunu ve önündeki ağacın yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan bir akasya ağacı olduğunu da görüyor ve biliyor” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Hayvan adları kodu “dülger balığı, sokak köpeği, kuş” unsurları ile yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç ve gereçler kodu “çivi, keser, eğri, kerpeten, testere, eğe” örnekleri ile görülmüştür.

Kişi adları kodu “Sait Faik Abasıyanık, Fuzulî, Leyla, Mecnun, İsa, Cahit Sıtkı, Orhan Veli” adları ile metinde yer almıştır.

Zaman adları kodu “yazar, onu belki de hikâyesini yazdığı vakit (1954) Türk toplumunda değeri henüz anlaşılmamış olan köylü ve işçinin sembolü olarak düşünmüştür”, “Sait Faik bu hikâyesini hayatının son yıllarında, hastalandıktan sonra tedavi için gittiği Fransa’da tesadüfen, öleceğini öğrendikten sonra yazmıştır” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Meslek adları kodu “hikâyecî, ressam, balıkçı, şair, yazar, işçi” örnekleriyle metinde görülmüştür.

Doğa unsurları kodu “belki de hâlâ suda, derinliklerde bulunduğunu sanıyordu. Karnı tok, sırtı pektir. Akşam olmuştur. Deniz dibinin kumları gıcıklayıcıdır”, “artık her şeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak ne karanlık sulara, koyu yeşil yosunlara gömülmek”, “ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak ne akıntılarda aletlerini yakamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı. Her şey bitmişti”, “o sadece dülger balığını değil dülger balığının asılı olduğu kahvenin bir balıkçı kahvesi olduğunu ve önündeki ağacın yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan bir akasya ağacı olduğunu da görüyor ve biliyor” cümlelerinde ve metnin genelinde ara ara geçen “taş, toprak, bitki, hayvan, gökyüzü, balık, kuş, dağ, balık” örneklerinde görülmektedir.

Benzetme kodu “yazar, dülger balığına bakarken âdeta onda, kendisine benzer, çevresi tarafından anlaşılmayan, sevilmeyen, hakir görülen insanların sembolünü bulur”, “bu hâli ile o, toplumda dış görünüşleriyle çirkin, korku verici fakat aslında iyi huylu, mazlum insanlara benzer”, “hikâyenin başında yazar dış görünüşü güzel olan balıklarla yüksek sosyete kadınları arasında münasebet kurar”, “nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar, bunlar?”, “Sait Faik’i ilk defa gören eşim ‘Kim bu serseri, eşkıya kılıklı adam!’ dedi. ‘Sait Faik’ dedim. Gözlerine inanamadı”, “Sait Faik’te resamlara has her şeyi gören ve doğru olarak tespiti çalışan bir göz ve her gördüğünü ona en uygun, en doğru kelime ile ifade etme çabası vardır” cümlelerinde görülmüştür.

Duygular, hisler ve duyular kodu “hâlbuki dünyada insanın dışında pek çok varlık vardır. Onlar da anlatılmaya değer özellik ve güzelliklere sahiptirler. Gerçi insanlar onlara bakarlarken de kendilerinden kurtulamazlar ama insan dışı varlıklara

karşı ilgi, insanın (ve hikâyenin) dünyasını genişletir. Şairler bu konuda hikâyecilerden daha açık görüşlüdürler. Kâinattaki her şeyi; taşı, toprağı, bitkileri, hayvanları, gökyüzünü hatta varlık ötesini büyük bir sevgi ile kucaklarlar. Bu sevgi dolu geniş ilgi, onların eserlerine bir başka güzellik ve derinlik verir”, “Fuzuli’nin “Leyla ve Mecnun” mesnevisinde görüldüğü gibi, çevreleri ile uyuşamayan insanlar tabiata açılırlar. Dağlarla, taşlarla konuşur, hayvanlarla dost olurlar. Karşılık görmeyen sevgi ve yalnızlık, insanları Tanrı’ya veya tabiata iter”, “ ‘Dülger Balığının Ölümü’ hikâyesinde konu dülger balığıdır ama dikkat, ilgi, sevgi ve acıma duygularıyla ona yazarın kendisi de karışır”, “yazar, dülger balığına bakarken âdeti onda, kendisine benzer, çevresi tarafından anlaşılmayan, seilmeyen, hakir görülen insanların sembolünü bulur. Hikâyenin esasını, yazarın dülger balığı üzerindeki duygu, düşünce, yorum ve hayalleri teşkil eder”, “yazar hikâyesinde dülger balığının dehşet verici, çirkin görünüşü ile huyunun yumuşaklığı ve zavallılığı arasındaki tezdı kuvvetle belirtir. Bu hâli ile o, toplumda dış görünüşleriyle çirkin, korku verici fakat aslında iyi huylu, mazlum insanlara benzer”, “İsa’nın dülger balığının kulağına ne fısıldadığı belirtilmemiş olmakla beraber İsa’nın insanlık tarihinde taşıdığı manaya göre bu ancak sevgi ve merhamet olabilir. Yazar, dülger balığına aynı duygularla yaklaşır. Sait Faik, dindar bir insan değildir fakat sevgi ve merhamete inanır. Hikâyeleri bu iki duygu ile doludur. Hikâyeci, dülger balığının ölümüne karşı büyük bir ilgi duyar ve hayalen onu diriltmeye hatta insanlar arasında yaşatmaya çalışır. Fakat insanların kötü davranışları karşısında kötümserliğe kapılır. Dülger balığı, büyük bir gayretle yaşatılmaya çalışılsa bile insanlar, anlayışsızlıklarıyla onu tekrar canavar hâline getirirler”, “yazar, dülger balığının ölümünü seyrederken onun yaşama sevinciyle beraber korkusunu da kendi içinde hisseder: ‘İçimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum. Bu hepimizin bildiğı bir korku idi: Ölüm korkusu.’ Bu cümle, Sait Faik’in kendisiyle dülger balığı arasında kurduğu münasebeti açıkça gösterir. Bizzat yaşadığı sevgi, acı, yalnızlık, yaşama sevinci, onu gökteki kuşlara, denizdeki balıklara aşına kılar”, “ölüm duygusu ve ölüm düşüncesi, insanlarda yaşama sevincini ve varlığın güzelliğı şuurunu kuvvetli surette artırır” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metinde ölüm duygusu, yaşama sevinci, sevgi, acı, yalnızlık, üzüntü, huzur, korku, iyilik, doğaya, hayata ve hayvanlara karşı duyulan aşk, samimiyet, ilgi, ait olma isteğı, incelik gibi duygu ve hisler yer almıştır.

Aile kodu “Sait Faik’i ilk defa gören eşim ‘Kim bu serseri, eşkıya kılıklı adam!’ dedi. ‘Sait Faik’ dedim. Gözlerine inanmadı” şeklinde yer almaktadır.

Ziraat kodu “bir gün, balıkçı kahvesinin önündeki yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan akasyanın dalına asılmış bir dülger balığı gördüm” cümlesinde bulunmuştur.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Fransa” örneği ile yer almıştır.

Tablo 29.

İğde Çiçeği Kokan Sabahlar Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

İğde Çiçeği Kokan Sabahlar Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili unsurlar
Folklor
Deyim
Sanat
Sanatla ilgili ürünler
Müzik
Müzikle ilgili ürünler
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gündelik yaşam
Hayvan adları
Kişi adları
Zaman adları
Meslek adları
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Meyve sebze, ekin, hububat adları
Aile
Ziraat
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 29’da görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili unsurlar kodu, sanat temasına ilişkin sanatla ilgili ürünler kodu, müzik temasına ilişkin müzikle ilgili ürünler kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, kişi adları, zaman adları, meslek adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, meyve sebze, ekin, hububat adları, aile, ziraat, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili unsurlar kodu “yerelden evrenselliğe doğru uzanmanın bireye şırınga edeceği değişik türden güvenler vardır. Servis şoförü güne başlarken ‘Gazap Üzümleri’ni yahut ‘Korkunun Gündeliği’ni’ hatırlasa bir anda dev gibi hisseder kendisini”, ‘Ölmüş Yapraklar’ yahut ‘5. Senfoni’ için de biraz öyle”, “Knut Hamsun (Kunut Hamsın) yahut Gorki öykülerindeki açlık temaları, nasıl bir ortamda geçmektedir ve o ortamların uğramış olduğu değişimler bugün hangi düzeylere gelmiştir?” şeklinde metinde yer almıştır.

Folklor teması altındaki deyim kodu “ekmeğini kazanma uğraşlarının hangi türleri geçim sıkıntılarıyla da saç örgüsüdür, hangi türleri daha geniş güvenceler getirir?” cümlesinde ‘ekmeğini kazanma’ deyimini ile tespit edilmiştir.

Sanat teması altındaki sanatla ilgili ürünler kodu “Ölmüş Yapraklar yahut 5. Senfoni için de biraz öyle... Dallas dizisi için de öyle” şeklinde görülmüştür.

Müzik teması altındaki müzikle ilgili ürünler kodu “5. Senfoni” unsuru ile yer almıştır.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “tek avuntu Tanrı’nın bir kapıyı kaparsa bir kapıyı açacağıdır” cümlesinde tespit edilmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “aile bilinci, dinî bilinç, cesaret, çalışkanlık, doğa sevgisi, yurttaşlık bilinci, sorumluluk alma” gibi değerler tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam temasına ilişkin hayvan adları kodu “hayatı her gün yeniden yaratma, boğayı boynuzlarından tutup dizlerinin üstüne çökertme ağrısı gibi” cümlesinde görülmektedir.

Kişi adları kodu “Knut Hamsun (Kunut Hamsın), Gorki” isimleri ile yer almıştır.

Zaman adları kodu “çok erken saatlerde mayıs sabahları iğde çiçeği kokar. Tan yerinin taze ışıkları, ne o gün doğacaklarla ilgilidir ne de kaybolup gideceklerle”, “iğde çiçeği kokan mayıs sabahları güzeldir”, “mayıs sabahlarının erken saatlerinde şafağın taze ışıklarına bakarken geçmiş ve geleceğiyle kendi içinde tüm insanlığı seyredebilme zenginliği de büyük ölçüde panzehiridir” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Meslek adları kodu “servis şoförü, mahalle bakkalı, kuaför, balıkçı” örnekleri ile yer almıştır.

Doğa unsurları kodu “tan yerinin taze ışıkları, ne o gün doğacaklarla ilgilidir ne de kaybolup gideceklerle”, “iğde çiçeği kokan mayıs sabahları güzeldir”, “mayıs

sabahlarının erken saatlerinde şafağın taze ışıklarına bakarken geçmiş ve geleceğiyle kendi içinde tüm insanlığı seyredebilme zenginliği de büyük ölçüde panzehiridir”, “ne bin yıl öncesinden ne bin yıl sonrasında ne de kuzey buz denizlerindeki bir balıkçının o sırada aldığı, bir oğlan babası olduğunu müjdeleyen telsiz mesajından” cümlelerinde görülmektedir.

Benzetme kodu “servis şoförü güne başlarken ‘Gazap Üzümleri’ni yahut ‘Korkunun Gündeliği’ni hatırlasa bir anda dev gibi hisseder kendisini”, “çok erken saatlerde mayıs sabahları iğde çiçeği kokar. Hayatı her gün yeniden yaratma, boğayı boynuzlarından tutup dizlerinin üstüne çökertme çağrısı gibi” cümlelerinde tespit edilmektedir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “tan yerinin taze ışıkları, ne o gün doğacaklarla ilgilidir ne de kaybolup gideceklerle... Servis arabalarının şoförleri, tasarruf önlemlerinin kapsamına kendilerinin de girip girmeyeceğinden kaygılı, ilk çaylarını içiyorlardır. Hanımları da aynı gerginliğin tevekkülünde, fincana çayı koyarken dibine yaklaşmış şeker kavanozunun daha yataktan kalkar kalkmaz geçim sıkıntısını gündeme getiren gaddarlığıyla iç içedirler”, “tek avuntu Tanrı’nın bir kapıyı kaparsa bir kapıyı açacağıdır”, “nasıl ki kuzey buz denizlerindeki balıkçının da umurunun teki değildir ne Türkiye’deki hükûmetin durumu ne de işsiz kalma kaygılarıyla sabah çayını içen servis şoförleri”, “bir toplum kendi içine kapandıkça hayat ölçekleri lunapark aynalarının çarpıtmasına uğruyor... Her şey penceresiz bir bodrum havasına dönüyor âdeta”, “iğde çiçeklerinden mayıs sabahlarına karışan tazelik ve mutluluk kokularına hep birlikte layık olabilmenin kolyesi Sidney’den de geçer, İstanbul’dan da”, “hayat zor, özellikle dışarıya yeterince açılmamış ülkelerde... Ama insan da sanıldığından çok daha güçlü... Yıldızlara uçacak kadar”, “ben hayattan korkmam, hayat benden korkmalı” gibi örnek cümlelerde de görüldüğü üzere metinde huzur, umut, karamsarlık, kaygı, umursamazlık, cesaretli olma, güçlü olma, sorumluluk alma gibi duygu ve hisler ile yer almıştır.

Meyve, sebze, ekin hububat adları kodu “iğde, üzüm, şeftali” örnekleri ile yer bulmuştur.

Aile kodu “oğul, baba, yeni evliler, büyük kız, küçük oğlan, çocuk” gibi örnekler ile görülmüştür.

Ziraat kodu “ iğde çiçeği” olarak tespit edilmiştir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Türkiye, Amerika, İstanbul, Sidney, Lima, Pekin” örnekleri ile yer almıştır.

Tablo 30.

Dokuzuncu Hariciye Koşuşu Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Dokuzuncu Hariciye Koşuşu Metni
Folklor
Deyim
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Âdet, töre ve alışkanlık
Evlilik kodu
Gündelik yaşam
Renk adları
Günlük hayata yönelik araç ve gereçler
Kişi adları
Unvan
Akrabalık adları
Zaman adları
Meslek adları
Doğa unsurları
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Ziraat
Askerlik
Gök cisimleri
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 30’da görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin evlilik kodu, gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, kişi adları, akrabalık adları, zaman adları, meslek adları, doğa unsurları, benzetme, duygular, hisler ve duyular, aile, ziraat, askerlik, gök cisimleri, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodları tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “söz kesmek, kulak asmak, korktuğu başına gelmek, rengi atmak (uçmak)” deyimleri tespit edilmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirsevenlik, yardımsevenlik, aile bilinci, dürüstlük, doğruluk, cesaret, duyarlılık, insan sevgisi, doğa

sevgisi, sorumluluk alma” gibi değerler ile metinde tespit edilmiştir. Kodlara ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Git ya, git... Erenköyü’ndekiler seni soruyorlardı, Paşa seni pek görmek istiyormuş” cümlesinde misafirseverlik kodu görülmüştür.

“Dr. Mithat bu konuda onun en büyük yardımcısıdır. En kötü zamanlarında hep o yanındadır”, “sıralarda oturacak yer kalmadığı için yeni gelenler ayakta durdular ve anneler, hasta çocuklarını dizlerine oturtabilmek için duvar diplerine çömeldiler”, “hasta çocuklar, yanlarında ailelerinden birer büyük insan ki hastalarından daha endişeli görünüyorlar ve bir anne, pelerinini iliklemek bahanesiyle omuzu sarılı çocuğunun sırtını okşuyor”, “bir kere de o görsün, belki öteki operatörlere de gösterir de konsültasyona benzer bir şey yaparlar”, “doktorluk, bu bacağı ve gençliği kurtarmaktır. Kendisine sorun, bu hastahanede aylarca kalırsa, üç beş ameliyata dayanırsa kurtarmaya çalışırız” gibi cümlelerde yardımseverlik kodu görülmüştür.

“Kendisine zaafımdan ziyade metanetimi gösterdiğim kadın içeriye girdi”, “delikanlı annesiyle birlikte eski bir evde oturmaktadır. Bu ev onların hayatlarının geçtiği yerdir”, “hasta çocuklar, yanlarında ailelerinden birer büyük insan ki hastalarından daha endişeli görünüyorlar ve bir anne, pelerinini iliklemek bahanesiyle omuzu sarılı çocuğunun sırtını okşuyor. Onu biraz sonra çekeceği acıya hazırlamak için” cümlelerinde aile bilinci kodu tespit edilmiştir.

“Öyle bir yaşta idim ve öyle bir mizaçta idim ve çocukluğumda o kadar az oyun oynamıştım ve aldatmasını o kadar az öğrenmiştim ki yalan, bana suçların en ağırısı gibi geliyordu ve bir yalan söylendiği zaman insanların değil eşyanın bile buna nasıl tahammül ettiğine şaşıyordum. Yalana her şey isyan etmelidir. Eşya bile. Damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır hatta yıldızlar düşüp gökyüzünde bin parçaya ayrılmalıdır filan”, “hakikati seviniz, o da sizi sever. Hakikati arayınız, o da sizi arar ve üstüne yalan Çin setleri gibi kalın duvarlar örse de altında kalan hakikat bir ince iniltiyle, bir hafif rüzgâr dalgasıyla, herhangi bir küçük işaretle mevcudiyetini bildirir” cümlelerinde dürüstlük ve doğruluk kodu tespit edilmiştir.

“Doktorluk, bu bacağı ve gençliği kurtarmaktır. Kendisine sorun, bu hastahanede aylarca kalırsa, üç beş ameliyata dayanırsa kurtarmaya çalışırız, yoksa...

— Dayanırım, diye bağırdım” örnek cümlelerde cesaret kodu tespit edilmiştir.

“Doktorluk, bu bacağı ve gençliği kurtarmaktır”, “yalana her şey isyan etmelidir. Eşya bile. Damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır hatta yıldızlar düşüp gökyüzünde bin parçaya ayrılmalıdır filan” cümlelerinde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Yazarın akrabası olan Paşa, yazara değer veren eski bir emeklidir”, “Paşa seni pek görmek istiyormuş” cümlelerinde insan sevgisi kodu görülmüştür.

“Erenköy’deki köşk, yeşillikler içerisinde, bahçesinde havuzu olan çok güzel bir yerdir” cümlesinde doğa sevgisi kodu bulunmuştur.

“Başka bir doktor bacağının kesilmeden kurtulabileceğini söyler ama bunun için birden fazla ameliyat gerektiğini belirtir. Yazar bunu hemen kabul eder ve hastaneye yatar. Ameliyat günü gelmiştir. Sonuçta bacağı kesilir” şeklinde sorumluluk alma kodu tespit edilmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “dizindeki yarasını, tanıdığı bir doktor olan Mithat Bey’e göstermek ve Paşa akrabasını ziyaret etmek için Erenköy’e gider” cümlesinde görülmüştür.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki evlilik kodu “burada bulunduğu süre içinde Nüzhet’i, Ragıp adında bir doktorun istediğini öğrenir. Yenge Nüzhet’i isteyen Dr. Ragıp’a hemen söz kesilmesi taraftarıdır”, “bu arada Nüzhet’in düğün davetiyesi gelmiştir. Dr. Ragıp Bey’le evlenme kararı vermiştir ve evlenip Berlin’e gidecektir” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “Erenköy’deki köşk, yeşillikler içerisinde, bahçesinde havuzu olan çok güzel bir yerdir”, “yerde kırmızı muşambalar. Çırılçıplak mavi duvarlar”, “köpüklenerek uçan ve uzaklarda kaybolan bir beyaz gömlek ve iyot, eter, yağ, ifrazat ve saire kokularından mürekkep, terkibi tamamıyla anlaşılmayan bir hastahane kokusu”, “bir deniz, bir vapur, beyaz köşkler”, “...camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim” cümlelerinde yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “beyaz gömlek, anahtar, şişe, torba, maşa” gibi unsurlar ile metinde bulunmuştur.

Akrabalık adları kodu “yazarın akrabası olan Paşa, yazara değer veren eski bir emeklidir. Yengeyse yazara içten içe kızan birisidir” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Kişi adları kodu “Mithat, Nüzhet, Ragıp” isimleri ile bulunmuştur.

Unvan kodu “paşa” adlandırması ile görülmüştür.

Zaman adları kodu “bir ay evvel sözümü dinleseydi başına bu felaket gelmeyecekti”, “yarın öğleden evvel fakülteye gideceğim”, “bugün sonbahar. Beni bahçede soğuk bir rüzgâr karşıladı”, “öğleye doğru muayene odasının önü doldu” gibi örnek cümlelerde görülmüştür.

Meslek adları kodu “doktor, operatör, paşa” örnekleri ile görülmüştür.

Doğa unsurları kodu “Erenköy’deki köşk, yeşillikler içerisinde, bahçesinde havuzu olan çok güzel bir yerdir”, “ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm” cümlelerinde görülmüştür.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri kodu “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’na doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim”, “eşiklerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde ekmek kabuğuyla ve çerden çöpten yapılmış oyuncaklarla ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendi evimi ararım ve âdeta güç bulurum çünkü bunların hepsi benim evim gibidir” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Benzetme kodu “eşiklerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde ekmek kabuğuyla ve çerden çöpten yapılmış oyuncaklarla ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendi evimi ararım ve âdeta güç bulurum çünkü bunların hepsi benim evim gibidir”, “bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir”, “bu sofa canlıdır: Bizimle beraber kımıldar, değişir, bizimle beraber dağılır, toplanır, bizimle beraber uyur, uyanır; bu sofa aramızda sanki üçüncü bir simadır ve güldüğü, ağladığı bile olur”, “benim her girişimde, orada, hareketsiz duruşum, beni, bana gösteren bu çehreye bakmak içindir”, “aynalı dolap gıcirtısı, Nüzhet’in dizleri ve Nurefşan’ın gözleri bana üç münadi gibi haykırdılar”, “hakikati arayınız, o da sizi arar ve üstüne yalan Çin setleri gibi kalın duvarlar örse de altında

kalan hakikat bir ince iniltiyle, bir hafif rüzgâr dalgasıyla, herhangi bir küçük işaretle mevcudiyetini bildirir; ‘Buradayım!’ der” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “kitabın kahramanı 14-15 yaşlarında genç bir delikanlıdır. Bu delikanlı çok sıhhsiz, hasta biridir. Dizindeki bir rahatsızlıktan çok ızdırap çekmektedir”, “Erenköy’deki köşk, yeşillikler içerisinde, bahçesinde havuzu olan çok güzel bir yerdir. yazarın akrabası olan Paşa, yazara değer veren eski bir emeklidir. Yengeyse yazara içten içe kızan birisidir. Nüzhet’e gelince yazarın âşık olduğu ancak hiçbir zaman sevdiğini söyleyemeyeceği Paşa’nın kızıdır”, “Erenköy’de Nüzhet’le geçirdiği günler hem çok güzel hem de üzücüdür”, “Nüzhet ise bu konuda ne düşündüğünü belli etmemekte âdeta yazarın duygularıyla oynamaktadır”, “bir yandan yaralarının ve ağrıların artması bir yandan manevi üzüntüleri, yazarın sık sık doktora gitmesine neden olur”, “nihayet bir gün korktuğu başına gelir ve bacağına kesileceğini öğrenir. Çok üzülmüştür. Bacağına kesilmesini istememektedir”, “sonuçta bacağı kesilir. Bunu düşünmek hayatı daha zor hâle getirmektedir”, “yaşam onu iyice korkutmaktadır. Ancak kuvvetli olması gerektiğini düşünmektedir”, “bu odada daha birçok kişilerin ıstırapla inleyeceklerini düşünerek hastaneden ayrılır”, “karanlık dehliz. Kapalı kapıların mustatıl buzlu camlarından gelen soğuk ışıkların buğusu, yüksek ve çıplak duvarlara vurarak donuyor”, “hasta çocuklar, yanlarında ailelerinden birer büyük insan ki hastalarından daha endişeli görünüyorlar”, “ben de o muayene odasının ve nice muayene odalarının önünde senelerce bekledim. Benim yanımda büyüğüm de yoktu. Yalnız başıma demir parmaklıklı kapıdan içeriye girerdim, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’na doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürüdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim”, “ah, ben ruhumun içindeki o ikinci ruhu bilirim, esrarı gören gözleriyle ve esrarı duyan kulaklarıyla her şeyi sezer ve bana sezdirir ve beni aldatamaz, ah, içim beni aldatmaz”, “hakikati seviniz, o da sizi sever” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metinde ağrı, acı, ıstırap, üzüntü, hüzn, umut, karamsarlık, aşk, sevgi, nefret, sadakatsizlik, korku, cesaret, endişe, yalnızlık, dürüstlük, doğruluk gibi duygu ve hisler ile yer bulmuştur.

Aile kodu “anne, kız” örnekleri ile metinde görülmüştür.

Askerlik kodu “yazarın akrabası olan Paşa, yazara değer veren eski bir emeklidir” cümlesinde bulunmuştur.

Gök cisimleri kodu “damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır hatta yıldızlar düşüp gökyüzünde bin parçaya ayrılmalıdır filan” şeklinde yer almaktadır.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Berlin, Erenköy” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Tablo 31.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Metni
Edebiyat
Edebiyatla ilgili ürünler
Folklor
Deyim
Sanat
Sanatla ilgili ürünler
Müzik
Müzikle ilgili terimler
Mimari
İnsan eliyle yapılmış dokular
İnanışlar
Dinî inanç (İslamiyet)
Değerler
Kültürel değerler
Gelenek ve görenek
Misafirlik
Âdet, töre ve alışkanlık
Âdet
Alışkanlık
Yiyecekler
Millî yiyecekler
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Unvan
Akrabalık adları
Kişi adları
Meslek adları
Doğa unsurları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Aile
Askerlik
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 31’de görüldüğü üzere ürüne yönelik edebiyat temasına ilişkin edebiyatla ilgili ürünler kodu, folklor temasına ilişkin deyim kodu, sanat temasına ilişkin sanatla ilgili ürünler, müzik temasına ilişkin müzikle ilgili terimler kodu, mimari temasına ilişkin insan eliyle yapılmış dokular kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik İnanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu, değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu bulunmuştur. Davranışa yönelik gelenek ve görenek temasına ilişkin misafirlik kodu, âdet, töre ve alışkanlık temasına ilişkin adet ve alışkanlık kodları, yiyecekler temasına ilişkin millî yiyecekler kodu tespit edilmiştir. Gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, unvan, akrabalık adları, kişi adları, meslek adları, doğa unsurları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, aile, askerlik, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Edebiyat teması altındaki edebiyatla ilgili ürünler kodu “Dedem Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu Oğuzname’yi düzdü, koştu, böyle dedi” şeklinde tespit edilmiştir.

Folklor teması altındaki deyim kodu “helak olmak, at koşturmak, kılıç çalmak, yüreği oynamak, gönül vermek, kılıç kuşanmak, yanına almak, boynunu vurmak, geri dönmek” deyimleri ile metinde tespit edilmiştir.

Sanat teması altındaki sanatla ilgili ürünler kodu “bin yerde ipek halıcığı döşenmişti” cümlesinde görülmüştür.

Müzik teması altındaki müzikle ilgili terimler kodu “at ayağı külük olur, ozan dili çevik olur”, “benim elimi çözün, kolca kopuzumu elime verin” cümlelerinde bulunmuştur.

Mimari teması altındaki insan eliyle yapılmış dokular “bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu” cümlesinde tespit edilmiştir.

İnanışlar teması altındaki dinî inanç (İslamiyet) kodu “Han’ım, bugün Bayındır Han’dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayanı Allahuteala lanetlemiştir”, “ben varınca gelerek karşıladılar, kara otağa kondurdular. Kara keçeyi altıma döşediler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler. Oğlu kızı olmayanı Tanrıteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz, belli bil, dediler. Senden midir, benden midir, Tanrıteala bize bir yetmen oğul vermez nedendir, dedi, söyledi”, “İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç

görsen doyur, yalınca görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile. Ola ki bir ağzı dualının yakarışıyla Tanrı bize bir yetmen oğul verir, dedi”, “bir ağzı dualının yakarışıyla Tanrıteala bir çocuk verdi”, “Bayındır Han’ın ak alanında bu oğlan savaşımıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin”, “kara ölüm geldiğinde geçit versin sağlıkla, akılla devletini Hak artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı, dost olarak yardım etsin”, “oğlan orada yıkıldığında boz atlı Hızır, oğlana göründü, yarasını eliyle üç kez sığadı”, “sana bu yaradan, korkma oğlan, ölüm yoktur”, “Tanrı’nın birliğine yoktur güman!”, “onları da ecel aldı, yer gizledi, ölümlü dünya yine kaldı” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “misafirperverlik, yardımseverlik, hoşgörülü olma, toplumsal kurallara uyma, görgü kurallarına uyma, kültürel inanış, aile bilinci, dinî bilinç, dürüstlük, ödüllendirme, duyarlılık, insan sevgisi, büyüklere saygı, Türk büyüklerine saygı, millî bilinç, sorumluluk alma, barış” gibi değerler ile metinde yer bulmuştur. Değerlere ilişkin örnek cümleler şöyledir:

“Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı. Gene şölen verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kırmızı otağ, bir yere kara otağ kurduymuştu”, “sabahın alaca karanlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup kırk yiğidini yanına alarak Bayındır Han’ın sohbetine geliyordu. Bayındır Han’ın yiğitleri Dirse Han’ı karşıladılar” cümlelerinde misafirperverlik kodu bulunmuştur.

“Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme. Yerinden kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir. İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, yalınca görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile”, “oğlan orada yıkıldığında boz atlı Hızır, oğlana göründü, yarasını eliyle üç kez sığadı. ‘Sana bu yaradan, korkma oğlan, ölüm yoktur. Dağ çiçeği, ananın sütüyle senin yarana merhemdir.’ dedi, kayboldu”, “Han’ım oğul, kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini yanına al, babanı o kırk alçaktan kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma” gibi örnek cümlelerde yardımseverlik ve hoşgörülü olma kodları tespit edilmiştir.

“Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, yanına alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin”, “oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut,

— Bayındır Han’ın ak alanında bu oğlan savaşırmıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin, dedi” gibi örnek cümlelerde toplumsal kurallara uyma kodu görülmüştür.

“Sabahın alaca karanlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup kırk yiğidini yanına alarak Bayındır Han’ın sohbetine geliyordu. Bayındır Han’ın yiğitleri Dirse Han’ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular”, “oğlandır, ne bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuruyordu. ‘Babam, at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin’ diyordu”, “toparlanıp yerinden kalktı, kırk ince kızı yanına aldı. Dirse Han’a karşı vardı. Başını kaldırdı, Dirse Han’ın yüzüne baktı”, “yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma!” dedi. Oğlan, anasının sözünü kırmadı” gibi örnek cümlelerde görgü kurallarına uyma kodu görülmüştür.

“Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi günlüğünü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne ışımişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı”, “Dedem Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu Oğuzname’yi düzdü, koştı, böyle dedi”, “gene şölen verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu.

— Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun demişti” gibi örnek cümlelerde kültürel inanış kodu görülmüştür.

“— Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun demişti”,

“beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı

evden çıkıp yürüyende servi boylum

topuğunda sarmaşanda kara saçlım

kurulu yaya benzer çatma kaşlım

çift badem sığmayan dar ağızlım
güz elmasına benzer al yanaklım
kadınım, direğim, dölüğüm”,

“bir ağzı dualının yakarışıyla Tanrıteala bir çocuk verdi. Hatunu gebe kaldı, bir nice zamandan sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, saklattı”, “ok, yerini buldu, alca kanı şorladı, koynu doldu. Bedevi atının boynunu kucakladı, yere düştü. Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne gürleyip kapansın”,

“beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı

han babamın güveysi

kadın anamın sevgisi

babamın, anamın verdiği

göz açıp da gördüğüm

gönül verip sevdiğim

a Dirse Han”,

“yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma!”, “oğlan, anasının sözünü kırmadı” gibi örnek cümlelerde ve deyişlerde aile bilinci ve dürüstlük kodları tespit edilmiştir.

“Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara ‘Kaç.’ dediler. O üç oğlan kaçtı, Dirse Han’ın oğlancığı kaçmadı, ak alanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helak kılsın. Oğlan, yine boğanın alına yumruğu ile sert vurdu”, “Bayındır Han’ın ak alanında bu oğlan savaşmıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin, dedi. Dirse Han, oğlana beylik verdi, taht verdi” gibi cümlelerde ödüllendirme kodu görülmüştür.

“Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme. Yerinden kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir. İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, yalıncağ görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile. Ola ki bir ağzı dualının yakarışıyla Tanrı bize bir yetmen oğul verir”,

“paralanıp cins atımdan inmeyince

yenim ile alca kanım silmeyince

kol but olup yer üstüne düşmeyince

yalnız oğul yollarından dönmeyeyim

yalnız oğul haberini a Dirse Han, söyle bana

kara başım kurban olsun bugün sana” gibi örnek deyişte ve cümlelerde duyarlılık kodu tespit edilmiştir.

“Ok, yerini buldu, alca kanı şorladı, koynu doldu. Bedevi atının boynunu kucakladı, yere düştü. Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne gürleyip kapansın” şeklinde insan sevgisi kodu görülmüştür.

“Sabahın alaca karanlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup kırk yiğidini yanına alarak Bayındır Han’ın sohbetine geliyordu”, “Bayındır Han, benim ne eksikliğim gördü? Kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü? Benden değersiz kişileri, ak otağa, kızıl otağa kondurdu. Benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu, dedi”, “Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, yanına alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin”, “oğlandır, ne bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuruyordu. ‘Babam, at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevensin.’ diyordu”, “yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma” gibi örnek cümlelerde büyüklere saygı kodu tespit edilmiştir.

“İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, yalnızca görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yağ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile”, “Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, yanına alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin” cümlelerinde millî bilinç kodu görülmüştür.

“Yerinden kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir. İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, yalnızca görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yağ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile”, “Dirse Han’ın hatunu geri döndü. Dayanamadı, kırk ince kızı yanına aldı, bedevi ata binip oğlancığını aramaya gitti”, “Han’ım oğul, kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini yanına al, babanı o kırk alçaktan kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma”, “oğlan, anasının sözünü kırmadı. Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kırımlı sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı, bedevi atını tutturdu, sıçrayıp bindi, kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca koşturup gitti” gibi örnek cümlelerde sorumluluk alma kodu ve barış kodları tespit edilmiştir.

Gelenek ve görenek teması altındaki misafirlik kodu “bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi günlüğünü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne ışımıştı. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı” şeklinde yer almıştır.

Âdet, töre ve alışkanlık teması altındaki adet kodu “gene şölen verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu.

— Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun demişti”, “— Han’ım, bugün Bayındır Han’dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayanı Allahuteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz demiştir”, “yerinden kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir. İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, yalıncağ görsen donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kıımız sağdır, büyük şölen ver, dilek dile”, “Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, yanına alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin”, “Dedem Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut,

— Bayındır Han’ın ak alanında bu oğlan savaşmıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin, dedi”, “Dirse Han’ın hatunu, oğlancığının ilk aavidir diye attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. Kanlı Oğuz beylerine şölen vereyim, dedi” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Alışkanlık kodu “Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı” cümlesinde görülmüştür.

Yiyecekler teması altındaki millî yiyecekler kodu “tepe gibi et yığdırdı, göl gibi kıımız sağdırdı”, “kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin” cümlelerinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “ak, kızıl, kara, al, alca, boz” gibi örnekler ile metinde yer bulmuştur.

Hayvan adları kodu “at, aygır, buğra, koyun, koç, boğa, geyik, karga, kuzgun” örnekleri ile eserde yer almıştır.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kirişli sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna

aldı, bedevi atını tutturdu, sıçrayıp bindi, kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca koşturup gitti” cümlesinde ve metnin bazı kısımlarında yer alan “sayvan, keçe, demir zincir, ok, üzengi, dizgin, tülbent, kıl sicim” gibi unsurlar ile metinde görülmüştür.

Unvan kodu “han, bey, hatun, Hızır, yiğit, sultan, dede” örnekleri ile yer almıştır.

Akrabalık adları kodu “güvey” şeklinde metinde yer almıştır.

Kişi adları kodu “Boğaç, Kam Gan oğlu Han Bayındır, Hızır, Dede Korkut, Dirse Han” olarak tespit edilmiştir.

Meslek adları kodu “ozan” örneği ile metinde görülmüştür.

Doğa unsurları kodu “kışta, yazda karı, buzu erimeyen Kazılık Dağı’na geldi, çıktı”, “kalkarak Dirse Han, senin oğlun yerinden doğruldu, göğsü güzel kocadağa ava çıktı”, “akan duru sulardan haber geçer, eğri yatan aladağdan haber aşar, hanlar hanı Bayındır’a haber varır” cümlelerinde görülmüştür.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri kodu

“evden çıkıp yürüyende servi boylum
topuğunda sarmaşanda kara saçlım
kurulu yaya benzer çatma kaşlım
çift badem sığmayan dar ağızlım
güz elmasına benzer al yanaklım
kadınım, direğim, dölüğüm”,

“gelin Dirse Han’ı tutalım, ak ellerini ardına bağlayalım”, “o kırk alçak, babanın yoldaşları babanı tuttular, ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicimi ak boynuna taktılar”, “kara bağırsırsıldı, tüm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş doldu”, “kara başım kurban olsun bugün sana” gibi örnek cümle ve deyişlerde tespit edilmiştir.

Benzetme kodu

“beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı
evden çıkıp yürüyende servi boylum
topuğunda sarmaşanda kara saçlım
kurulu yaya benzer çatma kaşlım
çift badem sığmayan dar ağızlım
güz elmasına benzer al yanaklım
kadınım, direğim, dölüğüm”,

“tepe gibi et yağ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile”, “o boğa, sert taş a boynuz vursa un gibi öğütürdü”, “onup yetmesin senin oğlun; kör çıktı, hayırsız çıktı”, “Dirse Han yayan, bunlar atlı yürüdüler, alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler”, “kanlı Oğuz beylerine şölen vereyim, dedi”, “kara bağı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş doldu”, “onlar da bu dünyaya geldi geçti, kervan gibi kondu göçtü” gibi deyiş örneklerinde ve cümlelerde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duygular “haykırış, suçluluk, umut, beklenti, sadakatsizlik, yalancılık, doğruluk, dürüstlük, cesaret, kahramanlık, ana sevgisi, merhamet, merhametsizlik gibi duygu ve hisler ile metinde tespit edilmiştir.

Aile kodu “ana, baba, kız, oğul, dede, hatun” örnekleri ile görülmüştür.

Askerlik kodu “oğlan, kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. Kırk yiğit, bedevi atını oynattı, oğlanın çevresine toplandı. Oğlan, kırk yiğidini yanına aldı, at tepti, savaştı. Kiminin boynunu vurdu, kimini tutsak etti”, “babam, at koşturuma baksın kıvansın, ok atışına baksın güvensin, kılıç çalışına baksın sevensin”, “Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kırıli sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı, bedevi atını tutturdu, sıçrayıp bindi, kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca koşturup gitti” cümlelerinde tespit edilmiştir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Şam” örneği ile yer almıştır.

Tablo 32.

Gar Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Gar Metni
Folklor
Deyim
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Para birimi
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Meslek adları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duygular
Aile
Askerlik
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 32’de görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu tespit edilmiştir. Düşünceye yönelik tema ve kod tespit edilmemiştir. Davranışa yönelik

gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, para birimi, günlük hayata yönelik araç gereçler, meslek adları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, aile, askerlik, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “seyre dalmak, göz (gözünün) ucuyla bakmak” örnekleri ile metinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “devetüyü rengi, kara, bembeyaz” örnekleri ile metinde görülmüştür.

Hayvan adları kodu “deve, karınca, kuş,” adları ile metinde bulunmuştur.

Para birimi kodu “ellerinde de beş on lira” cümlesinde tespit edilmiştir.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “heybe, torba, bavul” gibi örneklerle metinde yer bulmuştur.

Meslek adları kodu “garson, asker, hamal, odacı, gazete satıcısı, hademe” gibi örnekler ile metinde bulunmuştur.

İnsana ilişkin somut kavram işaretleri “istasyon gazinosunun kabak kafalı, altın dişli garsonuyla durmadan sırttan arkadaşı, (...) yataklının geri kalan yolcularını seyreliyorlardı”, “kırmızı yüzlüydü bu adam, karısının sırtında kahverengi bir kürk”, “bir yanda, cam kapının kenarında, nerdeyse saydam denecek kadar beyaz, bembeyaz köylü bir kadın. Genç yaşta çökmüş bir adam yanına yaklaşıyor, yaklaşıyor” gibi örnek cümlelerde görülmüştür.

Benzetme kodu “ayaz zehir gibi”, “ilk sözcükle nasıl da kaynaşıveriyorlar, nasıl da yaşamlarını aynı sokakta, aynı çatı altında geçirmiş insanlar gibi en gizli serüvenlerinden, en basit sırlardan söz açarlar. İzmirli ile Vanlı, ilk bakışta, bir sözcük söyler söylemez kardeş çıkmış gibidir”, “iki yanı açık gar buz gibi. Dışarıda kar, yağmur yok. Yalnız zehirli bozkır soğuğu. (...) Yataklının son yolcularının eşyaları tamamen taşındı”, “hayallere bir sonsuzluk çizgisi çizen gökleri, denizleri, bir kanepesinde kendini bütün iç sızılarından, üzerine geniş bir ağ gibi kapanıveren yaşama isteksizliğinden, bir kuşun kanadı, bir dal çıtırtısı, bir küfür, bir ses, bir şarkı parçası, bir şimşekli bakışla seni kurtarıveren caddeleri, parkları olmayan, ruhunu yok eden bir kenttesin. Sabah gardan geçersin, akşam tren yollarından”, “gar boş, sessiz, ölü. Soluk almadan uyuklayan bir eski zaman yaratığı”, “genç yaşta çökmüş bir adam yanına yaklaşıyor, yaklaşıyor. Âdeta sis içinden gelir gibi”, “kadının kâğıt beyazlığındaki yüzü,

aralık kapıdan esen rüzgârın titrediği hayal insan”, “sağında, solunda kâğıttan yapılmış insanlar ve kâğıttan bir dünya olduğunu görüyorsun, seziyorsun” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “birliktelik, hasret, özlem, kibir, sıkıntı, sitem, bıkkınlık, çaresizlik, tükenmişlik, yalnızlık, hayattan zevk alamama” gibi duygu ve hisler ile metinde yer almıştır.

Aile kodu “karı, koca” adlandırmaları ile metinde yer bulmuştur.

Askerlik kodu “askercikler bilet alıyor sonra çekilip gidiyorlar”, “yolcular otomobillerle evlere, otellere dağılacak, hamallar dinlenmeye gidecek, garın hoparlörü, birkaç saat için sesini kısacak, ortalıkta şişman gazete satıcısı, ne beklediği bilinmeyen birkaç asker, tek tük hademelerin telaşlı gidip gelişlerinden başka bir şey kalmayacaktır”, “deminki askerler falan. Yeni tezkere almış olmalılar. Heybeleri, torbaları şişkin. Yüzleri gülüyor” gibi örnek cümlelerde görülmektedir.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “İstanbul, İzmir, Van, başkent (Ankara)” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Tablo 33.

Antalya Evleri Metninde Ürüne, Düşünceye ve Davranışa Yönelik Tespit Edilen Kültürel Ögelerin Tema ve Kodlara Göre Dağılımı

Antalya Evleri Metni
Folklor
Deyim
Değerler
Kültürel değerler
Gündelik yaşam
Renk adları
Hayvan adları
Günlük hayata yönelik araç gereçler
Doğa unsurları
İnsana ilişkin somut kavram işaretleri
Benzetme
Duygular, hisler ve duyular
Ziraat
Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları

Tablo 33’te görüldüğü üzere ürüne yönelik folklor temasına ilişkin deyim kodu bulunmuştur. Düşünceye yönelik değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. Davranışa yönelik gündelik yaşam temasına ilişkin renk adları, hayvan adları, günlük hayata yönelik araç gereçler, doğa unsurları, insana ilişkin somut kavram işaretleri, benzetme, duygular, hisler ve duyular, ziraat, bölge, ülke, şehir, semt, köy adları gibi kodlar tespit edilmiştir. Aşağıda kodlara ilişkin örnek cümleler yer

almaktadır:

Folklor teması altındaki deyim kodu “dışarıda, kendi ağlarına sıkışmış, ölü balıklar gibi kaskatı kesilen gemiler ancak akşam güneşinin uzattığı gölgelerini serin sulara bırakırlarken benim taze ağaç kokan gemilerim gölgelerin sırtında ta pencerenin hizalarına kadar sokulurdu” cümlesinde ‘kaskatı kesilmek’ deyimini ile metinde görülmüştür.

Değerler teması altındaki kültürel değerler kodu “doğa sevgisi ve hayvan sevgisi” kodları ile metinde görülmüştür.

Gündelik yaşam teması altındaki renk adları kodu “beyaz minareleriyle şehri, ufukların ardındaki denizlere doğru bir parça daha sürüklemek”, “üstüne beyaz ve siyah çakıllarla şal örnekleri işlenmiş avlularda beyhude yem arayan alacalı güvercinler vardır”, “öğle, bu evlerin kuru bir bambu gibi ferini kaybetmiş yeşilliklerin arasından sivrilip çıktığı zamanlar, bacalarında beyaz leyleklerle bir kat daha uzayan damlar, telgraf direkleri, minarelerle şehir, bir ilk zaman mabedi gibi boş ve şakulidir”, “akşam, kızılbaşan camlarıyla evler, birer portakal ağacı hâlinde kıyıya sıralanır”, “kapılar aralıktır ve odanın gölgeli bir köşesinde mor kadifeden bir sedir, uyku arasında kımıldanır” gibi örnek cümlelerde tespit edilmiştir.

Hayvan adları kodu “güvercin, leylek, balık, yılan, deve, serçe” isimleri ile metinde geçmiştir.

Günlük hayata yönelik araç gereçler kodu “çuval, ağ, çakı” örnekleri ile metinde yer almıştır.

Doğa unsurları kodu “Anadolu kıyılarında deniz, yabani otların kapladığı bir tarla gibi, köpüklü pervane yollarının çelik sapanlarını bekler”, “iki nar çiçeği, dam arasındaki deniz bile çinkodan bir dam gibi yanar”, “öğle, bu evlerin kuru bir bambu gibi ferini kaybetmiş yeşilliklerin arasından sivrilip çıktığı zamanlar, bacalarında beyaz leyleklerle bir kat daha uzayan damlar, telgraf direkleri, minarelerle şehir, bir ilk zaman mabedi gibi boş ve şakulidir” gibi örnek cümlelerde görülmüştür.

Benzetme kodu “Antalya evleri, kayısı dalları ardında büyüyen harikulade bir nebattır”, “ilk kuşların öttüğü saatlerde, nemli bir gecenin yumuşattığı tahtalar, çıplak ayakları ıslak bir Acem halısı gibi hızla okşar”, “duvarların gölgesi henüz bütün bahçeyi

kapladığı anlarda, evler küçük bir çam gibi lakayıt, serinliği tadar”, “ögle, bu evlerin kuru bir bambu gibi ferini kaybetmiş yeşilliklerin arasından sivrilip çıktığı zamanlar, bacalarında beyaz leyleklerle bir kat daha uzayan damlar, telgraf direkleri, minarelerle şehir, bir ilk zaman mabedi gibi boş ve şakulidir”, “iki nar çiçeği, dam arasındaki deniz bile çinkodan bir dam gibi yanar”, “evler, kalbi ancak küçük havuzlarda atan deniz altı nebatı gibi kımıldamaz olur”, “akşam, kızılbaşan camlarıyla evler, birer portakal ağacı hâlinde kıyıya sıralanır”, “ve çocukluğum, orada, aralık panjurlardan sofalara kayan bir duvar sarmaşığı gibi uzadı”, “onların bana ‘İnme!’ der gibi çatırdayan merdivenlerine, ‘Açma!’ der gibi gıcırdayan kapılarına, üstünde ağır bir rehabetin ögle uykusuna daldığı müdevver kadifeden sedirlerine ve uzak bir iklimin esrarengiz haritasını andıran oymalı yüklüklerine biraz karışmış gibiyim”, “akşam, panjurları kapatılmış odalardan aydınlık sofalara muhacir kuşlar gibi akan serinlikte ben de vardım”, “yalnız, muhacir kuşlar, narçiçeği damın arasındaki denizi geçerek kaybolurken ben, ellerim pervazın öksesine yapışmış iki güvercin gibi perdelerin beyazlığında erirdim”, “bir an geldi ki billur bir akvaryumun şeffaflığına kaybolmuş bir su kitlesi gibi ben de bu ahşap, geniş ve ılık evlerin şeklini aldım”, “kapılar aralıktır ve odanın gölgeli bir köşesinde mor kadifeden bir sedir, uyku arasında kımıldanır”, “ve içim beklemekten usanmış gibi mor kadifeden sedire uzanıp gözlerini kapar”, “dışarıda, kendi ağlarına sıkışmış, ölü balıklar gibi kaskatı kesilen gemiler ancak akşam güneşinin uzattığı gölgelerini serin sulara bırakırlarken benim taze ağaç kokan gemilerim gölgelerin sırtında ta pencerenin hizalarına kadar sokulurdu”, “Anadolu kıyılarında deniz, yabani otların kapladığı bir tarla gibi, köpüklü pervane yollarının çelik sapanlarını bekler”, “bu köpüklü yolların gümüş yılanlar gibi limana doğru akışını daha yakından görmek için evler, kale duvarına tırmanmak üzeredir”, “uzak seferlerden, yağız bir alın ve iki lombar deliği gibi pırıl pırıl yanan gözlerle dönmek ve rüzgârın yelkene her doluşunda, kalesi, portakal bahçeleri, beyaz minareleriyle şehri, ufukların ardındaki denizlere doğru bir parça daha sürüklemek; işte tahta vapurlarıma renkli çuvallar dolusu yığdığım rüyalar”, “sabah, panjurun aralıklarından gür bir su gibi boşalan ışıkla gemilerimi kuytulara gizlerken içimden uzun bir bulvar, kara tarafına doğru yol alırdı”, “Anadolu yolları, unutulmuş bir şarkı kadar uzundur”, “onlarda bitmeyen bir yolculuk, güneşi kovalar gibi uzak bir han kapısına ellerini uzatır”, “havuzun kahrkahaları, fiskiyeler, çakıllara işlenen Hint çiçeklerini canlandırmak ister gibi fışkırır, serpilir” gibi örnek cümlelerde tespit

edilmiştir.

Duygular, hisler ve duyular kodu “Antalya evleri, kayısı dalları ardında büyüyen harikulade bir nebattır. İlk kuşların öttüğü saatlerde, nemli bir gecenin yumuşattığı tahtalar, çıplak ayakları ıslak bir Acem halısı gibi hızla okşar”, “havuzun kahkahaları, fiskiyeler, çakıllara işlenen Hint çiçeklerini canlandırmak ister gibi fişkirir, serpilir”, “yalnız, muhacir kuşlar, narçiçeği damın arasındaki denizi geçerek kaybolurken ben, ellerim pervazın öksesine yapışmış iki güvercin gibi perdelerin beyazlığında erirdim. Bir an geldi ki billur bir akvaryumun şeffaflığına kaybolmuş bir su kitlesi gibi ben de bu ahşap, geniş ve ılık evlerin şeklini aldım”, “kapılar aralıktır ve odanın gölgeli bir köşesinde mor kadifeden bir sedir, uyku arasında kımıldanır. Nereye gidiyorum? Çok mu uzaklara? Aralık kapıdan içeriye kim süzülecek? Ve içim beklemekten usanmış gibi mor kadifeden sedire uzanıp gözlerini kapar”, “çakımın ve hayalimin yontup bol ışıklara salıverdiği bu teknelere, her gün yeni bir şey eklenirdi: İki ipince direk, sarı kargıdan bir baca, paslı bir saat zinciri ve her gün, çeşit çeşit denkler gibi güvertelerine yığdığım rüyalar”, “şehrin en kuytu köşelerinde, bir deniz hasreti yanar”, “uzak seferlerden, yağız bir alın ve iki lombar deliği gibi pırıl pırıl yanan gözlerle dönmek ve rüzgârın yelkene her doluşunda, kalesi, portakal bahçeleri, beyaz minareleriyle şehri, ufukların ardındaki denizlere doğru bir parça daha sürüklemek; işte tahta vapurlarıma renkli çuvallar dolusu yığdığım rüyalar”, “Anadolu yolları, unutulmuş bir şarkı kadar uzundur”, “ve odamda, güneşin çizdiği iskelede uyuyan gemilerim, renkli rüya denklerini mukavva kutudan trenlerime boşaltırlardı” gibi örnek cümlelerde görüldüğü üzere metnin genelinde yazarın Antalya evlerine ve o muhitin çevresini oluşturan denize, yeşile, güvercinlere karşı hissettiği hayranlık, aşk, sevgi, huzur, mutluluk, merhamet, bağlılık gibi duygular ve hisler işlenmiştir.

Ziraat kodu “Antalya evleri, kayısı dalları ardında büyüyen harikulade bir nebattır”, “iki erik ağacına gerilen salıncakta sabah, sallanır durur”, “iki nar çiçeği, dam arasındaki deniz bile çinkodan bir dam gibi yanar”, “uzak seferlerden, yağız bir alın ve iki lombar deliği gibi pırıl pırıl yanan gözlerle dönmek ve rüzgârın yelkene her doluşunda, kalesi, portakal bahçeleri, beyaz minareleriyle şehri, ufukların ardındaki denizlere doğru bir parça daha sürüklemek”, “söğütlerin adımına ayak uyduran develerden, telgraf tellerine konan serçelere varıncaya kadar her yerde yola çıkan bir bekleyişin uzandığını duyarsınız” gibi örnek cümleler ile yer bulmuştur.

Bölge, ülke, şehir, semt, köy adları kodu “Antalya” örneği ile metinde tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümünde elde edilen verilere dayalı olarak sonuçlar sunulmuştur. Daha sonra ulaşılan sonuçlar ile ilgili alan yazın dikkate alınarak tartışılmıştır. Öneriler kısmında, araştırmamanın amacı doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlara yönelik öneriler dile getirilmiştir.

Araştırmada 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir ve okuma metinleri okunmuş, ardından genel bir çerçeve içinde kodlama yapılmıştır. Daha sonra, birbiriyle ilişkili ve anlamlı bir bütün oluşturan kodlar, Tomalin ve Stempleski (1993) tarafından meydana getirilen kültürün öğeleri şablonu temel alınarak, kategori ve temalar altında birleştirilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Kültür, insan topluluklarını bir araya getiren ve onları “millet” kavramı altında birleştiren en kıymetli kurumdur. Milletler sahip oldukları kültürel öğeler ve kültürel değerler ile varlıklarını koruyabilir ve uzun ömürlü kılabilir. Kültürel varlığından utanan ve başka milletlerin kültürleri karşısında tepkisiz kalan bir millet yok olmaya mahkûmdur. Her millet, var olduğu günden bugüne kadar geçirdiği ömrünü sahip olduğu kültüre borçludur. Kültür, ait olduğu millete kendine özgü bir karakter kazandıran ve onu diğer milletlerden ayrı kılan önemli bir tecrübe ve hayat birikimidir.

Bu denli önemli bir yer teşkil eden kültür ile dil arasında özel bir bütünlük ve işleyiş söz konusudur. Dil yaşayan bir yapıdır. Bu yapının her noktasında kültürün izleri hüküm sürmektedir. Her ulusun kendi kültürüyle yoğrulmuş bir dil yapısı vardır. Milletleri, konuştukları dil ve dilleriyle hayat bulan kültürel karakterleri ile ayırt edebiliriz.

Kültürümüze ait öğeleri en planlı şekilde öğretmeyi amaçlayan ders Türkçe dersidir. Türkçe dersinde kazandırılması amaçlanan kültürel unsurlar, ana materyal olarak işlev gören ders kitapları ile sağlanmaktadır. Bu yüzden ders kitabını oluşturan tüm metinler Türk kültürüne, millî ve ahlaki değerlerine, felsefî ve estetik anlayışına yani kültürel öğelerimize ve değerlerimize göre hazırlanmalıdır.

Bu çalışma ile (Dikey Yayıncılık) 8. sınıf Türkçe ders kitabı şiir ve okuma metinlerinde yer alan kültürel öğeler tespit edilmeye çalışılmış ve kültürel öğeleri değerlendirmek amaçlanmıştır. Tomalin ve Stempleski (1993) tarafından oluşturulan kültürün öğeleri temel alınarak incelenen metinlerde kültür öğelerine ilişkin şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Şiirlerde ürüne yönelik bulunan temalar ve kodlar tespit edilmiştir. Edebiyat, folklor, müzik temasına ilişkin kodlara orta seviyede yer verilmişken, sanat ve mimari temasına ilişkin kodlara çok az yer verilmiştir. Millî dokularımıza, millî ürünlerimize ve sanatsal değerlerimize ait kültürel öğeler yeterince işlenmemiştir.

Şiirlerde düşünceye yönelik bulunan temalar ve kodlar tespit edilmiştir. İnanışlar ve etik normlar temasına ilişkin kodlara az sayıda yer verilmişken, değerler temasına ilişkin kodlara yeterli seviyede yer verilmiştir.

Şiirlerde davranışa yönelik bulunan temalar ve kodlar tespit edilmiştir. Gelenek ve görenek, âdet, töre ve alışkanlık, giyim kuşam, yiyecek temalarına ait kodların yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Millî yiyecek ve içeceklerimize, millî giyeceklerimize çok az yer verilmiştir. Bu sonuca paralel olarak, Kan (2010) Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabını incelediği çalışmasında millî giyim kuşam öğelerinin yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Şiirlerde en fazla gündelik yaşam temasına ilişkin kodlar tespit edilmiştir.

Okuma metinlerinde ürüne yönelik tema ve kodlar tespit edilmiştir. Bu temalara ilişkin kodlar bulundukları metne göre çok ya da az olarak değerlendirilebilir. Metinlerde folklor temasına ilişkin kodlar daha fazla; edebiyat, sanat, müzik, mimari temasına ilişkin kodlar daha az yer almaktadır. Kan (2010) çalışmasında müzik, edebiyat, tiyatro gibi öğelere ön planda yer verildiğini belirtmiştir. Bu farklı sonucun sebebi kitapların ve kitaplarda yer alan metinlerin içerik açısından farklı oluşudur.

Okuma metinlerinde düşünceye yönelik tema ve kodlar tespit edilmiştir. Bu kısımda en çok değerler temasına ilişkin kültürel değerler kodu tespit edilmiştir. İkinci olarak, inanışlar temasına ilişkin dinî inanç (İslamiyet) kodu metinlerde çok fazla olmasa da orta seviyede yer almıştır. Metinlerde etik normlar temasına ilişkin çok az kod tespit edilmiştir.

Okuma metinlerinde davranışa yönelik tema ve kodlar tespit edilmiştir. Metinlerde gelenek ve görenek, âdet, töre ve alışkanlık temalarına ilişkin kodların orta

seviyede olduğu görülmüştür. Metinlerde giyim kuşam ve yiyecekler temasına ilişkin kodlar daha az seviyede tespit edilmiştir. En fazla gündelik yaşam temasına ilişkin kodlar tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada, Tomalin ve Stempleski'nin (1993) kültüre yönelik yaptığı sınıflandırma doğrultusunda incelenen şiirlerde ve okuma metinlerinde “değerler” temasına ilişkin ‘kültürel değerler’ kodu adı altında birçok değer tespit edilmiştir. Değerlere ilişkin sonuçlar şöyledir:

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirler ve okuma metinlerinin genelinde en fazla duyarlı olma, yardımseverlik, millî bilinç, kültürel bilinç, yurttaşlık bilinci, doğa sevgisi, vatan sevgisi gibi değerler tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Çapoğlu (2014) ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri incelediği çalışmasında en fazla doğa sevgisi, insan sevgisi ve Türk büyüklerine saygı değerlerini tespit ettiğini belirtmiştir. Bizim çalışmamızdan farklı olarak, Çapoğlu (2014) çalışmasında en az yardımseverlik, yurttaşlık bilinci, duyarlılık değerlerinin yer aldığını belirtmiştir. Bunun sebebi incelenen Türkçe ders kitaplarının ve metinlerin içerik olarak farklı oluşudur.

İncelemede orta seviyede aile bilinci, dinî bilinç, misafirperverlik, görgü kurallarına uyma, sorumluluk alma, hoşgörülü olma, insan sevgisi, cesaretli olma, büyüklere saygı, dil bilinci gibi değerler tespit edilmiştir.

Çalışmada en az seviyede toplumsal kurallara uyma, ödüllendirme, çalışkanlık, hayvan sevgisi, dürüstlük, tutumlu olma, akılcılık ve bilimsellik, ahlaki bilinç, doğruluk, barış, bayrak sevgisi, halkçılık, hürriyet, kahramanlık, ulusalcılık, millî ülkü değerlerine yer verildiği görülmüştür. Yapılan çalışmada kahramanlık, hürriyet, bağımsızlık gibi değerlere çok az yer verilmiştir. Farklı olarak, Yılmaz (2012) Ziya Gökalp'ın şiirlerini incelediği çalışmasında kahramanlık, hürriyet, bağımsızlık değerlerine iyi seviyede yer verildiğini ifade etmiştir.

Metinlerde vatanseverlik, sevgi ve saygı kodlarına iyi seviyede yer verilmiştir. Benzer şekilde, Aral (2008) 6. sınıf Türkçe ders kitaplarını incelediği çalışmasında vatanseverlik, sevgi, saygı değerlerine yer verildiğini belirtmiştir. Aynı şekilde, Kan (2010) çalışmasında sevgi ve saygı öğelerine daha fazla yer verildiğini ifade etmiştir.

İncelemede Sevgilerde ve Burçak Tarlası şiirlerinde; Ninni, Mâni, Tekerleme nazım metinlerinde ve Gar adlı okuma metninde herhangi bir değer tespit edilmemiştir.

Benzer şekilde, Koç (2013) 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri incelediği çalışmada 2 metinde herhangi bir değere ait bulgu tespit edilmediğini ifade etmiştir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan manzum ve mensur metinlerde ürüne, düşünceye, davranışa yönelik temalar ve temalara ilişkin kodlar tespit edilmiştir. Bu tespitler bulgular kısmında detaylı şekilde tablolastırılmış ve alt açıklamalar ile detaylandırılmıştır.

Bu çalışma sonucunda, incelenen metinlerde edebiyat, folklor, sanat, müzik, mimari, inanışlar, değerler, etik normlar, gelenek ve görenekler, âdet, töre ve alışkanlık, giyim kuşam, yiyecekler, gündelik yaşam gibi temalar ve bu temalarla ilişkili birçok kültürel kod tespit edilmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda öğretmenlere, yöneticilere, ilgili makamlara sunulabilecek öneriler maddeler hâlinde şu şekilde sıralanabilir:

- Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde kültürel öğelerimize, kültürel değerlerimize yeterince yer verilmelidir.
- Ders kitaplarında yer alan metinler öğrencilere kültürel öğeleri kazandırmada başarılı nitelikte olmalıdır.
- Öğrenciler kültürünü seyerek, isteyerek, şevkle öğrenebilme duygusunu kazanmalıdır.
- Bu metinlerin içeriğini yansıtmada önemli rol oynayan resimler, fotoğraflar, haritalar vs. kültürel öğeleri aktarmada katkı sağlayacak özellikte olmalıdır.
- Bu süreçte öğrencilere kazandırılması hedeflenen kültürel öğeler belirlenmeli ve bu doğrultuda yol ve yöntem kullanılmalıdır.
- Ders kitabının dışında farklı kaynaklar ile ders içerikleri zenginleştirilmeli ve öğrencilerin kültürel öğeleri kazanma yolunda farklı kaynakları okumaları sağlanmalıdır.
- Tüm bu etkinlikler Türkçe dersi ile sınırlı kalmamalı, özellikle Türk dili ve edebiyatı ders kitabı ve diğer derslerde kullanılan materyallerde bu doğrultuda hazırlanmalıdır.
- Tüm bu süreci yönlendiren öğretmenler kültür ve kültür aktarımında donanımlı hâle getirilmelidir.

- Kültürel öğelerimizi kazandırma eğitimi sadece okulda verilen eğitimle sınırlı değildir. Bu yüzden aile ve öğretmenler arasında işbirliği yapılarak bu amaç güçlendirilmelidir
- Okullarda kültür ve edebiyat kolları tarafından kültürel öğelerimizi kazandırmaya yönelik etkinlikler yapılmalıdır.
- Öğretmenler olarak en kıymetli varlığımız olan kültürümüzü nesilden nesle en sağlıklı şekilde aktarmayı bir görev olarak benimsemeliyiz.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). *Değişen dünya değişen değerler*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Akbaş, O. (2004). *Türk millî eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2003). *Dil, şu büyüğü düzen*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 620, 148-155.
- Alyılmaz, C. (2004). İpek Yolu ve Orhun yazıtları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 181-192.
- Alyılmaz, C. (2005). *Orhun yazıtlarının bugünkü durumu*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2007). *(Kök)türk harfli yazıtların izinde*. Ankara: Karam Yayıncılık.
- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları. *Turkish Studies*, 5(3), 728-749.
- Alyılmaz, C. (2011). Ortak Türk kültürünün ve kimliğinin göstergesi: damgalar. *Türk Yurdu*, 286, 221-224.
- Alyılmaz, S. (2008). Öğretmen adaylarına göre görgü kurallarına aykırı davranışlar. *İzvestiya Vuzov*, 1-2, 136-142.
- Alyılmaz, S. (2009). Maslenitsa ve Nevruz bayramları arasındaki ilişki. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 29-54.
- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i müze-düzlük (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Elik

Yayınları.

Aral, D. (2008). *Millî eğitim bakanlığının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Bahçe. (2010). *Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Baykara, T. (2001). *Türk kültür tarihine bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Börekçi, M. (1999). Kültür-dil-edebiyat bağlamında Türk kültürü-Türkçe ve Türk edebiyatı. *Türk Dili*, 570, 532-538.

Çakmak, A. (2013). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde adalet değerinin öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Çapoğlu, E. (2014). *Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde yer alan değerler*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Chomsky, N. (2002). *Dil ve sorumluluk*. (Çev. H. Özasya) İstanbul: Ekin Yayınları.

Demirel, Ö. (2005). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Deveci, H. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kültürden yararlanma:öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 8, (28), 1-19.

Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dökmen, Ü. (2000). *Evrende uyumlaşma sürecinde varolmak, gelişmek ve uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Duru, H. (2013). *Yabancı dil Türkçe öğretiminde yazılı, işitsel, görsel araçlar ve dil öğretim ortamları*. M. Durmuş ve A. Okur (Editörler). Yabancılar Türkçe öğretimi el kitabı içinde (s. 395-412). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazanılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Cilt I, Sayı 1.(79–96).

Er, O. (2015). El-kavânînü'l-küllîyye li-zabtî'l-lügati't-Türkiyye'de yer alan kültürel öğelerin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 4,(1), 294-304.

Ergin, M. (1994). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak Yay.

Göher, F. M. (?). Müziğin toplumsal işlevi: müzik, siyaset, din ve ekonomi. Türkiye.

Gökarp, Z. (2005). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Gökçe, O. (1994). Türk gençliğinin sosyal ve ahlakî değerleri. *Ata Dergisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 131-139.

Güven, A. Z. (2013). Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk dili ile ilgili kültürel öğelerin tespiti ve incelenmesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1) , 1-17.

Güvenç, B. (1974). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Yayınları.

Güvenç, B. (2007). *Kültürün abc'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Halstead, J. M. and Taylor, M. J. (1996). *Values in education and education in values*. London: The Falmer Press.

Halstead, J. Mark and Taylor, J. Monica. (2000). Learning and Teaching about Values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, Vol. 30, No.2. (169-202).

Han, Y. J. and Bae, Y. S. (2005). An analysis of the cultural content of high school and college English textbooks. *English Teaching*, 60(4), 47-70.

İnan, A. (2007). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kan, M.O. (2010). *Millî eğitim bakanlığı yayınları ilköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabının kültür öğeleri açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Kaplan, M. (1980). *Yaşayan Türkçe, yaşayan Türkçemiz I*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

Kaplan, M. (1987) *Türk Milletinin Kültürel Değerleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3: 263-268.

Koç, M. (2013). *8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi (1981 ve 2006 Türkçe öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitapları)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kongar, E. (2003). *Kültür üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Korkmaz, Z. (1995). Cumhuriyet döneminde bir kültür dili olarak Türkçe. *Türk dili üzerine araştırmalar*, (1), 651-659. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

Korkmaz, Z. (2007). “Dil nedir?”. (Z. Korkmaz, A. B. Ercilasun, T. Gülensoy, İ. Parlatır, H. Zülfikar, N. Birinci). *Türk Dili ve Kompozisyon*, (1-46). Ankara: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

- Köktürk, M. (2006). *Kültürün dünyası kültür felsefesine giriş*. Ankara: Hece Yayınları.
- Demirel A. ve Özbay V. (2016). *İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- MEB. (2017). Millî Eğitim Temel Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html adresinden alınmıştır.
- Mert, O., Alyılmaz, S., Bay, E. ve Akbaba, S. (2009). Orhun yazıtlarındaki toplumsal değerlerin öğretmen adayları tarafından algılanma düzeyi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 279-287.
- Okur, A., Keskin, F. (2013). Yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel öğelerin aktarımı: İstanbul yabancılar için Türkçe öğretim seti örneği. *International Journal of Social Science* 6, (2), 1619-1640.
- Saussure, F. (2001). *Genel dilbilim dersleri*. (Çev. Berke Vardar) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Soyşekerci, G. (2015). *İngilizce ve Türkçe ders kitaplarında kültürel öğelerin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Tillman, D. (2000). *Living Values Activities for Young Adults*. Deerfield Beach-Florida: Health Communications Inc.
- Tomalin, B. and Stempleski, S. (1993). *Cultural awareness*. Oxford: Oxford University Press.
- Tural, S. K. (1988). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turan, M. (1994). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

- Turhan, M. (1997). *Kültür değişimleri: sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Turhan, M. (2002). *Kültür Değişimleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2017). *Genel Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Uyanık, M. (2010). Demokrasi, Değerler ve Eğitimi Üzerine Felsefi Notlar. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6 (18), 39-43.
- Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Ünalın, Ş. (2005). *Dil ve kültür*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalınkılıç, K. (2011). Bir öğretim aracı olarak ders kitabı. H. Ülper. (Ed.). Türkçe ders kitabı çözümlemeleri içinde (s. 1-19). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *TÜBAR*, (XIX).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, E. (2012). *Ziya Gökalp'ın şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, F. ve Merter, F. (2012). *Sınıf öğretmenliği adaylarının küreselleşme çerçevesinde değerler eğitime ilişkin görüşleri*. XI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, 299-314.

Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerine göre kamu ilköğretim okullarında bireysel ve örgütsel değerler ve okul yöneticilerinin okullarını bu değerlere göre yönetme durumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yuen, K. M. (2011). The representation of foreign cultures in English textbooks. *ELT Journal*. 65(4), 458-466.

WEB1, <http://www.diledebiyat.net/edebiyat-nedir-edebiyatin-ozellikleri-nelerdir.html>. 19 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB2, <https://www.turkedebiyati.org/edebiyat.html>. 19 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB3, <https://www.turkedebiyati.org/folklor.html>. 20 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB4, <http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-dersi/9-sinif-turk-edebiyati-dersi-konu-anlatimlari-ve-etkinlik-ornekleri/guzel-sanatlar-icinde-edebiyatin-yeri/sanatin-tanimi-ve-ozellikleri.html>. 20 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB5, <http://www.keyfimizik.net/html>. 21 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB6, <http://www.nedir.com/m%C3%BCzik-t%C3%BCrleri.html>. 21 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB7, <https://www.turkedebiyati.org/gelenek-nedir.html>. 22 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

WEB8, <http://www.nnedir.com/tarih/kulturel-ogelerimiz-nelerdir.html>. 22 Mayıs 2017 tarihinde erişilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Özlem KIRKKESELİ
Doğum Yeri ve Tarihi	ERZURUM/ Uzundere 01. 09. 1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2007-2011)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce (Yökdil: 68.750)
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Millî Eğitim Bakanlığı (Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği)
İletişim	
E-Posta Adresi	sabr_08@hotmail.com
Tarih	Haziran, 2017